

Zeleň ve městě – město v zeleni

Seminář AUÚP, 7.–8. října 2010, Praha-Troja

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚSTAV
ÚZEMNÍHO
ROZVOJE

auúo

Zeleň ve městě – město v zeleni

Seminář AUÚP, 7.– 8. října 2010, Praha-Troja

Mimořádná příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 4/2011

Brno, Ústav územního rozvoje
Praha, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR

2011

1. vydání

1. vydání

© Ústav územního rozvoje 2011

© Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2011

ISBN 978-80-87318-18-8

Obsah

Slovo úvodem / Petr Durdík	5
Pevné sevření trojské krajiny, Existuje způsob jak zajistit její přežití? / Štěpán Špoula	7
Pražská Troja – představení a historie území i z hlediska územního plánování / Václav Valtr	14
Krajinářská studie Praha-Troja / Aleš Steiner, Lucie Radilová	17
Systémy zeleně ve struktuře obcí, průnik krajiny do osídlení	
Zelený pás Prahy – iluze nebo cílová charakteristika? / Vladimír Mackovič, Lenka Přívozníková	19
Choceň	
Město v parku – park ve městě / Jan Mužík	28
Funkce zeleně ve struktuře sídla, předmět ochrany anebo využití	
Nové parky na Rohanském ostrově / František Novotný, Alena Šimčíková	33
Nové plochy zeleně – návrh a v realita – příklad města Berouna / Dana Vilhelmová, Petr Vávra, Pavel Koubek	38
Význam zeleně v krajinném rázu města	
Individualita obrazu městské krajiny a ochrana krajinného rázu / Ivan Vorel, Jiří Kupka	41
Ekologicko-urbanisticko-ekonomické aspekty zelene a jejich uplatnenie v rámci územního plánovania na Slovensku / Anna Dobrucká	46
Regenerace systému veřejné zeleně města Buštěhrad / Iveta Merunková, Irena Zamrzlová	48
Zeleň městotvorný prvek, realizace, příklady	
Park soch Hadovka / Bohumil Beránek	52
Areál volného času Ladronka / Bohumil Beránek	53
Litoměřice – park U Hvězdárny / Jan Mužík, Venuše Brunclíková	55
Park Turia ve Valencii / Juan Deltel	60
ÚSES a metodika zeleně v ÚP	
ÚSES v sídle	
Problémy s aplikací principů zakládání ÚSES ve městě na příkladech z hl. m. Prahy / Martin Fejfar	63
Metodické postřehy k tématu „Zeleň v územních plánech“ / Vlasta Poláčková	66

Ekonomický rozvoj sídel se stále více a více propisuje do krajiny, do volných ploch mimo zastavěné území, ale pomalu mizí i nezastavěná místa v rámci vlastního sídla. Investorský tlak na exploataci území je enormní, i když v současné době lehce stagnuje díky krizi, která nás trápí ve všech odvětvích.

Tento trend extrémního využití území však naráží na odpor obyvatel sídel a možná může mít vliv na určitý obrat ve smýšlení samospráv, podobně jak tomu bylo v Americe, kde se tato problematika řešila na základě hnutí „City Beautiful“.

Je ale situace opravdu tak vážná? Rezignují obce a města na zelené zázemí svých sídel? Tyto otázky si kladli účastníci konference „Zeleň ve městě – město v zeleni“ pořádané Asociací pro urbanismus a územní plánování ve spolupráci s hlavním městem Prahou, a zejména s hostitelskou městskou částí Praha-Troja.

Zeleň je fenoménem urbanizovaného prostředí, který má nezastupitelnou úlohu ve všech formách sídelních struktur. Vstupuje do zástavby z volné krajiny a propojuje tak vlastně volnou přírodu s prostředím, které si člověk beze zbytku přivlastnil pro svoje potřeby. Objevují se myšlenky na nové zelené pásy okolo sídel, průtahy zelených hmot do center měst a podobně.

Program konference ale nevěnoval svoji pozornost pouze těmto makroměřítkům, tedy zapojení městských struktur do okolního prostředí a zároveň pronikání zelených hmot do zastavěného území jako výraznému přínosu pro kvalitu obytného prostředí obcí a měst. Ve druhé rovině se soustředil také na samotné obytné prostředí sídelní struktury, na zakládání parkových ploch a jejich kvalitu, zejména v horizontu posledních deseti let. Jednalo se o příklady plánovaných území, která na svoji realizaci zatím čekají, ale i o konkrétní příklady realizovaných městských parků

s různým stupněm rekreačního využití, od čistě oddychových nebo historických území až po plochy zeleně určené zejména k aktivnímu sportovní-rekreačnímu využití. Jako zahraniční příklad byl prezentován gigantický projekt přeměny říčního koryta řeky Turia ve Valencii na městský park o délce několika kilometrů, zakončený areálem naučně-zábavního parku s nadčasovou architekturou Santiaga Calatravy.

Dalšími tématy, které upoutaly pozornost účastníků, jsou realizační problémy, které mnohdy znamenají zásadní změnu projektu, finanční problémy snižující kvalitu navrhovaného řešení a výsledek, který se původnímu záměru značně vzdaluje.

V rámci zelených ploch procházejí v sídlech územní systémy ekologické stability. Prvek, který v sídle nelze zabezpečit tak, aby jeho funkčnost pokrývala požadované parametry. Je metodika požadující jeho umístění i do souvisle zastavěného území správná? Není tato snaha kontraproduktivní? I těchto otázek se program konference dotknul.

Co lze udělat pro to, aby se zezeň nevytratila z našeho vnímání, aby zůstala jako nedílná součást prostředí měst? Jak tento problém zabezpečit v přípravě území, v územně plánovací dokumentaci? Jak se promítá zezeň do funkčních ploch, jakou má ochranu, jak vyjádřit v dnešních legislativních podmínkách systém zeleně v rámci ploch s rozdílným způsobem využití? To jsou otázky, které si kladli účastníci konference a které budou jistě předmětem mnoha dalších odborných debat.

Jisté však je, že zezeň ve městě a město v zeleni bude i nadále tím fenoménem, který bude zvyšovat úroveň našich sídel a dávat jim charakter měst příjemných pro život jejich obyvatel. A je jen na nás, jak se nám podaří při práci na rozvoji sídel tuto podmínku zabezpečit a vytvořit si takové prostředí, za které si nás budou naše děti vážit.

*Ing. arch. Petr Durdík
předseda AUÚP*

Pevné sevření trojské krajiny

Existuje způsob jak zajistit její přežití?

Štěpán Špoula

Trojské území stále uchovává i přes všechny současné vlivy tradiční obraz i vnitřní strukturu příměstské krajiny Prahy. Zachování této identity vyžaduje správně určit krajinné hodnoty, které je třeba ochránit, respektovat a vhodným způsobem rozvíjet. Území rozhodně není homogenní, spíše se podobá složité mozaice prvků reprezentujících různá období vývoje. Jsou zde zachované reliktů nedotčené přírodní krajiny, vinice s usedlostmi, rybářské domky na kraji říční nivy, bývalé pastviny, komponované osy i významové vztahy a evokace různého původu. Jejich důležitou vlastností je, že se vždy nějakým způsobem vztahují k přírodním danostem, z čehož zejména plyne jejich harmonické měřítko, rozmanitost a krása.

Evropská úmluva o krajině

Na téma krajiny a jejího zásadního významu pro naši kulturu i identitu byla sepsána celá řada významných knih. Důležité je, že toto dlouholeté myšlenkové směřování nakonec našlo adekvátní období i v právním dokumentu, Evropské úmluvě o krajině. Tato mezinárodní smlouva, podepsaná ve Florencii v roce 2000, přijatá Evropským parlamentem a ratifikovaná Českou republikou v roce 2004, je skvělým nástrojem i vyjádřením společné odpovědnosti. Od této chvíle můžeme říci, že existuje jasný závazek uznání krajiny jako „základní složky prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity.“ Ve článku 5, ze kterého pochází předešlý úryvek, je dále uvedeno, že se jednotlivé strany zavazují „zavést a provádět krajinné politiky zaměřené na ochranu, správu a plánování krajiny prostřednictvím přijetí specifických opatření uvedených v článku 6“. Po letech nečinnosti¹⁾ vláda 4. 8. 2010 konečně zahrnuje do svého programového prohlášení: „Vláda bude podporovat ochranu, správu a plánování veškeré krajiny s principy Evropské úmluvy o krajině s cílem dosažení trvale udržitelného života obyvatel ČR. Bude vypracována strategie péče o krajinu na základě Evropské úmluvy o krajině, která bude uplatněna prostřednictvím relevantních strategických dokumentů.“

Úmluva akcentuje princip subsidiarity, což znamená, že rozhodování a zodpovědnost ve věcech veřejných se má odehrávat na tom nejnižším možném stupni veřejné správy. I přesto, že jsou situace, kdy si povaha věci vyžádá, aby rozhodování proběhlo na vyšší správní úrovni, je role samosprávy a občanské společnosti ve vztahu ke krajině klíčová. Bezpočet příkladů necitlivosti představující v souhrnu především krizi vztahu ke krajině je bezvadným příkladem potřeby takového přístupu. Krajina chápaná jejími obyvateli jako místní dědictví, které je

vede k odpovědnosti a pochopení základních souvislostí, by měla být jedním z hlavních cílů správy krajiny. Protože přeci nejde o její statickou podobu, ale o žitý svět, kterému je dovoleno vyvíjet se a měnit a má vlastní regulační mechanismy, jimiž je především úcta k přírodě, památkám a k tradici, významové porozumění vztahům a z toho vyplývající zodpovědnost. Dle článku 10 Ústavy ČR již sama ratifikace mezinárodní smlouvy představuje uvedení normy do právního řádu České republiky a jako mezinárodní smlouvu ji nadřazuje národním zákonům. Úmluva je dostatečně konkrétní a lze z ní vyčíst, ke kterým hlediskům je nutné přihlížet, není tedy důvod vyčkávat s její implementací a mnoho z jejich doporučení lze a mělo by být prováděno. Níže cituji znění článku 6, kde jsou uvedena specifická opatření, jejichž prostřednictvím by měly být zavedeny a prováděny krajinné politiky. Zvýraznil jsem právě ty odstavce, které lze bez problému zavádět na lokální úrovni.

Článek 6 – Specifická opatření

- A. Zvyšování povědomí
Zvyšovat povědomí občanské společnosti, soukromých organizací a veřejných orgánů o hodnotě krajiny, jejich úloze a jejich změnách.
- B. Vzdělávání a výchova
 - a) podporovat vzdělávání odborníků v oboru hodnocení krajiny a činnosti v krajině;
 - b) podporovat multioborové vzdělávací programy v oblasti krajinné politiky, péče a plánování krajiny, určené pro profesionály v soukromém i veřejném sektoru a pro dotčená sdružení;
 - c) podporovat školní a vysokoškolské vzdělávací programy vzdělávací programy, které se v rámci příslušných disciplin zaměří na hodnoty spjaté s krajinou a na otázky týkající se její ochrany, péče a plánování.

1) Blíže k implementaci viz stránky <http://www.cenelc.cz/>.

C. Vymezení a hodnocení

1. Za aktivní účasti zainteresovaných stran, v souladu s článkem 5 c a za účelem zlepšení úrovně znalosti svých krajín se každá strana zavazuje:
 - a) **I. vymezit své krajiny na celém svém území;**
II. analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění;
III. zaznamenávat jejich změny;
 - b) vyhodnotit takto vymezené krajiny s ohledem na zvláštní hodnoty, které jsou jim připisovány zainteresovanými stranami a dotčeným obyvatelstvem.
2. Tyto vymezující a hodnotící postupy budou provázet výměnou zkušeností a metodologie, organizovanou mezi Stranami na evropské úrovni podle článku 8.

D. Cílové kvality krajiny

Každá strana se zavazuje, po konzultaci s veřejností v souladu s článkem 5c, **definovat cílové kvality krajiny pro vymezené a vyhodnocené krajiny**

E. Plnění

Pro realizaci krajinných politik se každá Strana zavazuje zavést nástroje zaměřené na ochranu, péči o krajinu a její plánování.

Zcela zásadní skutečností je, že Evropská úmluva o krajině výslovně vymezuje krajinu nejen v přírodních a venkovských, ale také městských a příměstských oblastech.

Trojská krajina

Krajina bezprostředního pražského okolí se dochovala nepoškozená a čitelná jen na několika místech. Jednu z cenných výjimek je právě trojské území. Troja je nazývána „přírodní oblasti Prahy“ čtvrtí v „zeleni“, byla zahrnuta do přírodního parku Drahaň-Troja. Za toto výsadní postavení vděčí konfiguraci terénu nevhodné k zástavbě, pozici za řekou, samozřejmě štěstí a lidem, kterým se občas podařilo obhájit její tradiční rázovitost. Trojská samospráva se od chvíle, kdy spatřila světlo světa, k Trojské krajině zcela automaticky vyjadřuje jako k nezpochybnitelné hodnotě a základu místní identity. Toto pojetí je sdílené jak trojskými občany, kteří v anketě z roku 2008 trojskou krajinu uvedli mezi prvními věcmi, kterých si v Troji váží, tak pražskou veřejností, která Troju ráda navštěvuje právě kvůli jejímu prostředí. Jenomže v čem přesně spočívá její krása, čím vším je? Jak efektivně zajistit její přežití? Mnoho zásahů, které se v území uskutečnily v posledním století jakoby podle nějakého nezpochybnitelného zákona, muselo vybrat daň na její kráse i na jejím těle, jako by šlo o neovlivnitelný řád věcí. Většina zásahů přitom postrádá potřebný respekt a vztah ke krajině, který je nutný, aby byl zásah vnímán jako citlivý. V procesu schvalování se sice s pojmem krajiny a prostředí operuje, ale buď velmi vágně a obecně, takže si každý vykládá krajinu po svém, jak se mu zrovna hodí, nebo naopak sklouzává do schematičnosti a redukcionismu. Skutečná krajina zůstává mimo. Problém je, že kulturní krajina je

příliš komplexním fenoménem na to, aby se dala ošetřit instituty chráněných zelených horizontů a biokoridorů, ale zároveň se projevuje velmi konkrétně a jedinečně, nejde tedy o žádnou abstrakci či metafyziku, ani zařikávací. Špatné pochopení a interpretace krajiny nebo její realizace ve špatném měřítku bude mít za následek její poničení.

Dospěli jsme k tomu názoru, že je třeba trojskou krajinu lépe popsat a uchopit, vytvořit kvalitní a relevantní podklad a hlavně stanovit srozumitelná kritéria pro územní studii, územní plán a dobrou správu území. A právě v těchto snahách se shodujeme s Evropskou úmluvou o krajině a jsme vděční, že se můžeme o takovýto dokument opřít. Pokusili jsme se tedy vyjít z jejich specifických opatření, které jsme si upravili takto:

A Vymezit krajinu a charakterizovat ji. Jinak řečeno, jaká je trojská krajina?

B Analyzovat síly a tlaky, které ji mění.

C Zaznamenávat změny krajiny.

D Určit cílové kvality krajiny. Jsme přesvědčeni, že právě v tomto bodě jde o skutečnou tvůrčí činnost! Odhalit možnosti a potenciály prostřednictvím krajinářské studie.

A Jaká je trojská krajina?

Tedy ta, která je nositelkou Identity, paměti, genia loci, biodiverzity a ekologické stability a je tedy krajinou hodnotnou. Problematičnost uchopení trojské krajiny spočívá ve vícevrstevnatosti a velké proměnlivosti v průběhu jejího historického vývoje a není jednoduché stanovit hranici mezi prvky a vlivy, které jsou krajině vlastní a pomáhají ji utvářet a charakterizovat, a těmi, které vnímáme jako cizorodé a nevhodné. Troja je totiž částečně městem, předměstím, i částečně ve velké míře venkovskou krajinou, i když rurální krajinné prvky mohou být nefunkční či zanikající. Zatímco urbanistická struktura vil v ulici Nad Kazankou s rozlehlými terasovými zahradami, sledující logiku konfigurace terénu trojských svahů, může být vnímána jako harmonická, nelze to samé říci o těch vilách a rodinných domech, které se dostávají do přímého kontaktu se starší strukturou venkovské krajiny, která má odlišné měřítko a charakter.

Stěžejní pro interpretaci krajiny je správné a zevrubné poznání **přírodního základu** (primární struktury krajiny), geologických daností, konfigurace terénu, které definují přírodní stanoviště, na která jsou vázány konkrétní biotopy. To představuje základní rámec, který je neustále přítomný, reflektovaný a interpretovaný v rámci systému kulturní krajiny.

Systém kulturní krajiny se utvářel v čase, proměňoval se, a lze tedy rozlišit jednotlivé **kulturní vrstvy**, charakteristické pro určitá období jejího vývoje a socio-kulturní fenomény. V Troji nejstarší dosud čitelnou vrstvou je pastevní extenzivní krajina se zachovalými suchými trávníky typu stepí a vřesovišť s vysokou přírodní i kulturní hodnotou jako dědictví tisíciletého kontinuálního souz-

tí člověka a přírody. Zásadní je poznání sítě historických cest a stezek, která určuje kostru kulturní krajiny a spolu s topografií podmiňuje vznik sídelních jader. Pro Troju je typická paralelní existence několika lokálních přechodů přes řeku v místech vyústění bočních údolí, kudy dále stezky stoupaly na pražskou plošinu. Významně se projevil vliv Prahy jako hlavního města království. Ten dal základ svébytné příměstské aristokratické krajině, která nachází svůj předobraz ve středozemních viničních krajinách a západní antické tradici. Ruiny starého mlýna poničeného Švédy, které bylo možné v druhé polovině 17. století spatřit u řeky při příjezdu čluny od Prahy, evokovaly starověkou Tróju poboženou Řeky a daly tak osadě dnešní jméno. Fenomén Prahy v 19. století dal vzniknout krajině zájezdních hostinců, ovocných sadů a příměstských vil. Problematické je dvacáté a začátek jednadvacátého století vyznačující se velkým množstvím zásahů a vlivů. Jsou mezi nimi i ty, které trojskou krajinu výrazně mění. Některé mohou být přijímány již jako její součást, i když měly na svědomí překrytí a zánik starších vrstev, jiné působí stále bolestivě, některé zapadnou nenásilně a charakter krajiny naopak posílí.

B a C Jaké jsou hlavní síly, tlaky a změny krajiny jimi vyvolané

Lze je pro zjednodušení rozdělit na přímý vliv velkoměsta nebo obecně globalizace na jedné straně a na vlastní přírodní procesy na straně druhé. Současné procesy a vztahy v kontextu velkoměsta se odehrávají v jiných prostorových dimenzích, čímž se radikálně liší od převážně lokálních vztahů, které utvářely a udržovaly původní historickou kulturní krajinu.

Přírodní dynamika pak reaguje zcela spontánně na změnu využívání krajiny. Tyto silné vlivy mohou historickou kulturní krajinu proměnit k nepoznání a její hodnoty devalvovat, tedy v případě, že nejsou řízeny a plánovány jejich interakce.

VLIV VELOMĚSTA

Typickým příkladem negativního vlivu je klasická suburbanizace, která se z hlediska vlivu na krajinou strukturu vyznačuje nerespektováním původní krajiny, sama nevytváří kvalitativní a srozumitelnou strukturu, vyznačuje se chybějícím rozhraním, nerozšiřuje se frontálně, ale rozptýleně. Původní krajina zůstává fragmentovaná a tyto fragmenty ztrácí svůj původní smysl a pustnou. Příkladem jsou okrajové části ZOO na styku s venkovskou krajinou, s usedlostmi Sklenářkou a Hrachovkou.

Autentičnost krajiny vede k umístování rekreačního zázemí celoměstské významu. To ale v důsledku vyvolává interakce, které krajinu mohou výrazně poškodit. Kolem sídliště Bohnic se vytvořil pás rekreačních lesů bez ohledu na specifika kulturní krajiny, takže i ty přispěly k setření místních charakteristik i k zániku přírodních stanovišť. U předešlých případů je jejich negativní vliv důsledkem špatného plánování nebo nezohledňování

hodnot krajiny. Zásahy typu protipovodňové hráze nebo regulace řeky jsou v protikladu již ve své intenci, která ze své podstaty trvale změní též přírodní danosti. Uvědomíme-li si, co fenomén řeky pro trojskou krajinu znamená, je jasné, že pro zpracování takového úkolu by mělo být přistupováno na nejvyšší zodpovědně a komplexně. Řeka je velmi významným kulturně-historickým i přírodním fenoménem a v případě Vltavy v Praze to platí dvojnásob.

Samozřejmě vliv města na historickou krajinu může být pozitivní. To si uvědomíme v případě regenerace areálu trojského zámku, s obnovou Vinice, kde se znovu probouzí důležité ekonomické odvětví, jímž může být pražské vinařství. Jde tedy o kreativitu a hledání těch variant a forem využití, které zároveň ožíví původní prvky historické krajiny.

VLIV PŘÍRODNÍ DYNAMIKY

Přírodní dynamika se výrazně spolupodílí na zániku původní trojské kulturní krajiny, stepi zarůstají, snižuje se jejich druhová diverzita, mizí další významné prvky krajiny jako jsou sady a louky, vyhlídková místa, měřítka a umístění dominant ve vztahu k topografii, ztrácí na síle a významu, krajina se stává neprostupnou. Takto zpustlá místa v blízkosti velkoměsta jsou problematická s výskytem sociálně- patologických jevů. Tím, že jsou neprostupná a nenavštěvovaná mizí zároveň z obecného povědomí. Můžeme říci, že v Troji existuje tento druh divočiny, neosídlené a opomíjené krajiny náchylné k devastaci i zneužití. Přírodní dynamika je zároveň obnovnou silou. Pokud ji vyhradíme trvale stabilizovaný prostor v řádu staletí, představuje novou naději, prostor pro přírodní procesy. Způsoby využívání krajiny se změnily, sekání, pasení luk, stepí a extenzivních sadů lze obnovit lokálně, ale pravděpodobně ne na celém území, proto je třeba zakomponovat nové spontánní prvky do celkového krajinného obrazu.

D Určení cílových kvalit území – krajinářská studie

Jak zajistit, aby současné období reprezentované novými vlivy a formami, které krajinu nutně proměňují představovalo také hodnotou kulturní vrstvy? Vrstvu, která dokáže stejně citlivě reagovat na přírodní danosti a její kulturní hodnoty jako to uměly ty předešlé, která naváže na kontinuitu vývoje, kreativně a zároveň s úctou, tak aby obraz Trojské krajiny představoval živou scenerii, udržitelnou a pravdivou.

Jde o komplexní a tvůrčí úkol, který vyžaduje, aby jsme si udělali představu o tom jakou krajinu chceme. Proto byla v polovině roku 2010 zadána krajinářská studie, která se chce této představě dále přiblížit a prověřit možnosti integrace nových požadavků, a vlivů do fungujícího celku a jasného obrazu. Studii lze chápat jako typ územní studie. Myslíme, že jedním s klíčových rozhodnutí, ke kterým by studie měla najít argumenty je stanovení hranice mezi městskou, příměstskou a venkovskou krajinou, definování jejich vzájemného rozhraní a základních principů jejich vztahu k přírodním danostem, topografií, řecí a přírodním biotopům.

Závěr

Úmluva o krajině představuje celospolečenský závazek, ze kterého lze vycházet i na lokální úrovni. Právě na nižší úrovni samosprávy lze udržet celostní pojetí a respektovat konkrétní krajinu jako jedinečný životní prostor jejich obyvatel. Důležitým úkolem, který vyplývá z úmluvy je schopnost krajinu uchopit a srozumitelně vysvětlit veřejnosti. V případě Troje, která je součástí velkoměsta, je třeba stanovit jasné hranice mezi městskou, příměstskou a venkovskou krajinou, kde budou použity zcela odlišné prostředky a nástroje. Současné procesy není možné ignorovat, většinou ani diskriminovat. Naopak je nut-

né umět je řídit a usměrnit a podporovat jejich synergie. Krajinářská studie, která řeší území komplexně s ohledem na přírodní danosti, topografii, přírodní biotopy a hodnoty krajiny, může představovat důležitý koncepční nástroj, který by mohl pomoci zaplnit mezeru v územním a strategickém plánování.

*Ing. Štěpán Špoula
krajinářský architekt
člen komise pro rozvoj a obnovu Troje*

PŘÍRODNÍ ZÁKLAD

Tvářnost Trojské kotliny je překvapivá, stojí za ní geologická historie území, dobře čitelná a studovatelná dodnes. Řeka Vltava se zařízla do zarovnané paroviny v době ledové a odkryla starobylé horniny různého původu. Dno kotliny, dnes prostor Stromovky, Císařského a Holešovického ostrova a spodní části areálu zoologické zahrady, tvoří široká niva vyplněná říčními sedimenty a mocnými povodňovými hlínami. Díváme-li se z Císařského ostrova směrem na Vinici svatě Kláry a hřbet zoologické zahrady hledíme na čelo vypreparovaných starých prvohorních ordovických břidlic. Ve svahu pod lanovkou v areálu ZOO historie prvohor začíná zajímavým profilem slepenců a každý metr na jihovýchod je o několik tisíc let mladší a trochu jiný. Dál na sever a západ se nachází velká oblast starohorních prachovců a břidlic (skály v Podhoří), reprezentují dobu, kdy dosud na zemi žily pouze jednobuněčné organismy. V tomto „moři“ starých břidlic se objevují v pásech výstupy bulžnickových suků. (dnes přírodní památky Velká Skála, Pustá vinice). Vltava, tak jak se zařezávala v průběhu ledových dob, zanechala za sebou v Pražské kotlině a okolí pět starých říčních teras a mnoho roklí bočních přítoků. Každá terasa reprezentuje jinou dobu ledovou. Horní hrana Bohnické plošiny je proto pokrytá valouny (donau) z první doby ledové a vrch Zoologické zahrady je poset podobnými šterkopískovými uloženinami z mindelské doby ledové. Během poslední doby ledové vznikly ve volné bezlesé krajině také uloženiny spraší na závětrných svazích, kde se vyvinuly zcela odlišné rostlinná společenstva dnes chráněná v přírodních památkách: Salabka a Trojská. Tento geologický základ podmiňuje specifický reliéf svahů Trojské kotliny i rozmanitost přírodních stanovišť a vytváří tak velmi hodnotnou krajinnou mozaiku různých měřítek.

TROJSKÉ KRAJINY

• DIVOKÁ A PŘÍRODNÍ KRAJINA

Krajina divoká je reprezentovaná skutečnou divočinou Podhorských skal, skály pod Jabloňkou a ve výstupech bulžnickových suků, které představují skutečné přírodní stanoviště a biotopy, člověkem málo pozměněné. Divočina je ale přítomná jako esence a základ celé Trojské krajiny, jejíž nezpochybnitelnou existenci symbolicky zpřítomňují svržení titání v Tartaru, dílo bratří Hermannů uprostřed velkolepého schodiště Trojského zámku. Místy se nám připomenou v opuštěných roklích, kolem pramenů, ve stínu trouchnivějících černých topolů v nivě řeky Vltavy i u její hučící peřeje pod zámkem. Ale také v síle a rychlosti jakou si bere zpět dřívě udržovaná a kultivovaná místa.

• PASTEVNÍ KRAJINA

Pastevní extenzivní krajina se zachovalými suchými trávníky typu stepí a vřesovišť s vysokou přírodní i kulturní hodnotou je dědictvím tisíciletého kontinuálního soužití člověka a přírody. Fakt, že v počátku 17. století se uvádí, že statek č. 7 v Troji měl ovčín s 600 kusy dobytka, poukazuje na trvání této prehistorické tradice dále do novověku. Původní název osady Troja byl Zadní Ovenec, podle některých pramenů získal své jméno, stejně jako Přední Ovenec (Bubeneč) na opačné straně brodu podle vlastního jména Oven – „Beran“, Možné je ale také, že to bylo podle rozsáhlých ovčích stád. Bohatá travinobylinná společenstva chráněná jako přírodní památky by bez tohoto typu využívání krajiny nevznikla. Jejich zachování je podmíněno pastvou, nebo náhradní činností člověka.

Mimo přírodní rezervace nebo památky jsou tu také velmi cenné kulturní stepi, i když postupně zanikající: kolem usedlosti Sklenářka, na svazích nad usedlostí Hrachovka a v prostorách botanické zahrady ve svahu nad starou expozicí. Pastevní krajina je svým způsobem dosud živá, třeba i jako předobraz arkadických krajín anglických parků, např. Krásný dvůr, Pandorská louka v Lednici s rozsáhlými loukami se soliterními stromy a rozvolněnými okraji lesů. V Troji máme fragmenty originálu, ale nadobro nám zaniká volnost, přístupnost a nepřítomnost ostrých hranic, které pro tuto krajinu byly typické.

- **SÍŤ HISTORICKÝCH CEST JAKO KOSTRA KULTURNÍ KRAJINY**

Obec Troja byla v historii až do počátku dvacátého století přístupná pouze přes můstek u Císařského Mlýna na Císařský ostrov a z Císařského ostrova přívozem v místě, kde se dnes klene trojská lávka. Také z Holešovic byl přístup po vodě. Odtud se rozbíhaly dvě cesty, které vystupovaly směrem na Bohnice po západní straně dnešního Trojského zámku pozvolnou mělkou roklí až na plošinu a přímo po východní straně dnešního zámku kolem kovárny podél potoka Haltýře a potom do svahu směrem na Kobylisy. Byly to pouze lokální cesty.

Přes katastr Troje vedla další důležitější spojnice z Holešovic brodem, potom ke Kobylisům a dále na severovýchod. Tuto trasu používal Rudolf II. jako cestu k zámku v Brandýse nad Labem a podle dochovaného dokumentu ji nechal vydláždít místním křemencem ze skály pod Jabloňkou. Cesta se dnes nazývá Dlážděnka.

- **KRAJINA VINIC A VILLEGIATUR**

Krajina vinic a villegiatur se rozprostírá na dominantních polohách nad řekou včetně upravených hospodářských staveb k pobytu měšťanstva a šlechty. Tento charakter je dosud jasně čitelný díky obnoveným vinicím Sv. Kláry a Salabky a dosud dominantním tzv. vinařským usedlostem Sklenářce, Salabce, Černohousec a dalším. Zachovaly se i jiné četné objekty kolem Prahy. Troja je ale jediným místem, kde je dosud můžeme spatřit v jejich krajinném kontextu a plně působivosti jejich dochovaných scénérií

- **KRAJINA ARISTOKRATICKÁ**

Trojský zámek s vinicí sv. Kláry je barokním završením této pomyslné osy, kam se soustředily zájmy renesančního císařského dvora Rudolfa II. přizpůsobit svou rezidenci standardu evropských sídel. Osa probíhá přes zaniklou lipovou alej od Pražského hradu přes královskou oboru a Císařský mlýn s Rudolfovou lázní. Trojský zámek po sto letech dokončuje tento okresek aristokratické krajiny srovnatelné s letovisky kolem Říma, Florencie či Boloně a uzavírá tuto pomyslnou osu. Patří ke kontextu vývoje celého pražského města a vykazuje stejnou urbanistickou hodnotu.

- **ŘÍČNÍ KRAJINA (NIVNÍ)**

V nivě se nacházejí mnohé ostrovy. Tam se řeka rozlévá, tudíž meandrují její proměnlivá ramena. Tento prostor od severních letenských svahů až po trojské stráně byl doménou lužního lesa, který se později vtělil do královské obory a tak zachoval dodnes. Tento proměnlivý a tekoucí prostor byl opevněn po obou svých stranách nejenom až do vody sbíhajícími skalami často znemožňujícími přístup podél vody, ale také lidskými díly, mohutnými mlýny, které se vázaly na nižší tvrdé pahorky vstupující do prostoru nivy (Trojský a zaniklý Císařský mlýn).

Prostor nivy je spojitý, je určen tekoucí a přelévající se vodou. Úpatí svahů tvoří jeho skutečné hranice.

- **KRAJINA VÝLETNÍCH RESTAURACÍ**

Poté, co zanikla převážná část trojských vinic v první polovině 19. století, zřizovaly se na jejich místech rozsáhlé plochy ovocných výsadby, které sloužily jak k zásobování rozrůstajícího se průmyslového města, tak k rekreaci jejich obyvatel. Jejich výrazem je patrový zájezdni hostinec umístěný v ovocném sadu, někdy se zahradním sezením pod kaštaný. Jde o místo tance, kapel a kultury ve víkendovém exilu „za hradbami“ zakouřeného města.

V Troji takové bylo Podhoří, Na horních plošinách a mírnějších svazích je několik „třešňovek“, míst, které jsou dosud populárním cílem obyvatel z přilehlého bohnického sídliště či sídliště na Šutce. Jen ty hostince chybí.

- **KRAJINA ROKLÍ A TICHÝCH ZÁKOUTÍ**

Rokle a jejich prameny jsou skrytými až tajemnými místy trojských svahů. Jsou to vlhká, studená a stinná zákoutí kontrastní ke svému okolí. Jsou to místa, kde se cítíme daleko od města, v přírodě, v tichu. Jejich prameny jako Haltýř si zaslouží pozornost a využití, které neponičí jejich kouzlo a přírodní hodnotu, mohou být nečekaným zážitkem a milým překvapením pro návštěvníka, který tudíž projde, a útočištěm v tichu pro toho, kdo v Troji žije. Tato krajina stojí mimo čas. Její charakter a naladění určuje příroda, která je v obecné rovině ahistorická, která je ušetřena přímých konfrontací s okolními změnami. Strmé rokliny byly v odlesněné krajině také jedinými refugii některých lesních druhů a jsou přirozenými lokálními biocentry.

- **KRAJINA PANELOVÝCH SÍDLIŠŤ A LESOPARKŮ**

Sídliště Bohnice na pražské plošině si přivlastnilo trojský horizont a kolem něho vznikl pás rekreačních lesů na místě původní otevřené krajiny pastvin, sadů a vinic. Tyto lesoparky dnes vytvářejí jakýsi nárazníkový pás, který ze své

logiky patří více k sídlišti než k trojské krajině. Les je to mladý, na mnoha místech tvořený nepůvodními dřevinami s dožívajícími druhy teplých stepních trávníků v jejich zástínu. Je třeba k nim přistupovat jako k hrubé a neotesané matérii, se kterou je třeba pracovat a lépe ji přizpůsobit místním podmínkám.

- **TROJSKÁ FATA MORGANA**

Zoologická zahrada a Botanická zahrada do Troje vnesly nové exotické krajiny v bizarních sousedstvích: kostřavová step přechází v kaktusovou sukulentovou buš severního Mexika, bambusové hájky s plameňáky pod starými topoly vltavského luhu, africká step s chýšemi a žirafami pod viniční usedlostí Sklenářka a mnohé další evokace završené tropickým exotickým skleníkem uprostřed trojské krajiny příznačně nazvaným Fata Morgana.

- **TERRA INCOGNITA – NOVÁ DIVOČINA**

Místa, která zmizela z obecného povědomí, zarůstající opuštěné zahrady, zahrádkářské kolonie, sady a pastviny. Představují neprostupnou krajinu s nekonečnými roštinami a spontánními jaseňinami, přepásanými starými ploty a využívanými jako ilegální skládky a tábořiště bezdomovců. To je také realita současné trojské krajiny, která se skrývá za jejími horizonty. Představuje zároveň zárodek nové přírodní krajiny, pokud bude uchráněna od disturbancí a dlouhodobě stabilizována.

Troja – hodnotná historická krajina

Vltava v Troji, 1832

Pohled na Troju od Baby

Charakteristický profil historické trojské krajiny: plochá niva, skalnaté svahy a chráněná místa na úpatí vhodná k osídlení. Troja pod Jabloňkou v místech dnešního vyústění tunelu Blanka

Suburbanizace trojské venkovské krajiny

Třicátá léta 20. století

Současnost

Grafický doprovod: archiv autora

Pražská Troja – představení a historie území i z hlediska územního plánování

Václav Valtr

Kaple sv. Kláry nad vinicí plnou zralých hroznů je krásným symbolem Troje. Území na sever od historického pražského trojměstí vyniká svými krajinnými a přírodními hodnotami, svým jedinečným mikroklimatem a je významnou zelenou enklávou v rozvíjejícím se velkoměstě.

Foto © Ing. Bidlová

Kaple sv. Kláry

Na starých mapových vyobrazeních pražského okolí (například mapa *Pragae metropolis regni Bohemiae*, Gerhard Matthäus Seutter, 1678–1757) jsou díky nutnému zjednodušení dobře patrné hlavní charakteristické rysy krajinného rámce Troje. Rozsáhlá říční niva, ve které tok Vltavy meandroval a vytvářel četná říční ramena, byla pokryta lužním lesem a loukami. Levý břeh proti Troji byl odedávna využíván jako Královská obora, jejíž vodní bohatství bylo ještě rozšířeno proražením Rudolfovy štolý přivádějící čerstvou vltavskou vodu do jejích rybníků.

Výrazný, k jihu orientovaný svah, ohraničující říční nížinu na pravém břehu od severu, byl zemědělci Zadního Ovence využíván pro pastvu, sady a vinice a výhodně doplňoval ornou půdu v nivě i na náhorní rovině nad stráněmi. Tam pak již navazovala plužina vsi Bohnice spojené s Ovcem několika cestami. Cesty vedly většinou údolními drobných bočních přítoků Vltavy. A u těchto cest, již výše nad často zaplavovanou nivou, bylo také situováno původní venkovské osídlení. Bylo soustředěno do dvou lokalit, podél dnešní ulice Pod Havránkou a podél horní části ulice Trojské poblíž pozdější usedlosti Salabka. Blíže k řece byly pouze budovy mlýna a trojského statku, ke kterým se družilo několik drobných stavení obyvatel, vázaných svou obživou na řeku a tvořících rybářskou osadu.

Seuttersova mapa

Byl zde také první drobný renesanční zámček, jehož ruiny v zapadajícím slunci při podvečerním pohledu ze šternberské letní vily přinesly i našemu území jeho novodobé jméno Troja. Výstavba trojského zámku v letech 1678–1707 znamenala vstup nové krajinyotvorné kvality do našeho prostoru. Zámek – trojský letohrádek, orientovaný svou hlavní osou na dominantu pražského hradu – svatovítskou katedrálu, měl před svým jižním průčelím ornamentální parterovou zahradu a na východ a západ se rozkládající parkové úpravy. Nad přílehlou vinicí nad letohrádkem vznikla kaple sv. Kláry zasvěcená patronce manželky stavebníka Václava Vojtěcha ze Šternberka – Kláry z Maltzanu.

Troja byla tehdy přístupná z Prahy oklikou po pravém břehu Vltavy přes Libeň a Kobylisy a pouze při slavnostních příležitostech stavěli trojští mlynáři lávky přes řeku od Královské obory směrem k hlavnímu vstupu do zámku od řeky. Komplex krajinných úprav souvisejících se zámekem se zachoval do dnešní doby jen z části, na západní části tvořící druhé křídlo proti hvězdicovitě kompono-

vané štěpnici vznikla o takřka tři století později pražská zoologická zahrada. Při této příležitosti bych rád poukázal na zajímavou analogii, také vídeňská zoologická zahrada leží v barokním parku zámku Schönbrunn a možná i tato skutečnost mohla inspirovat pozdějšího vlastníka trojského velkostatku, do kterého patřil i zámek s přílehlými pozemky k velkorysému záměru a daru.

Pan Alois Svoboda totiž v roce 1922 k 70. narozeninám prezidenta T. G. Masaryka věnoval republice rozsáhlé pozemky v Troji právě pro zbudování zoologické a botanické zahrady. Šlo o součást jeho koncepce přetvoření Troje v sídlo vzdělávacích a vlasteneckých ústavů, mezi kterými nemělo chybět ani přírodovědecké muzeum, Tyršovo cvičiště, Slavín, přírodní amfiteátr a vzdělávací centrum Budeč. Jeho ideje z počátku 20. století jsou doloženy i jeho vlastnoručním situačním náčrtem rozmístění jednotlivých budov, a to včetně návrhu nových silnic v území. V té době zde také již delší dobu působil výchovný, vzdělávací a výzkumný Pomologický ústav království českého, a tak by byl v Troji vytvořen ojedinělý komplex vzdělávacích a kulturních institucí zaměřený na přírodní vědy a zemědělství.

Po výstavbě trojského zámku nicméně uplynula ještě další dvě století, než se rozrůstající Praha přelila přes území holešovického meandru, Královská obora se přeměnila ve Stromovku (Baumgarten) a po levém břehu byla postavena první železniční trať s Negrelliho viaduktem. Na indikační skice z r. 1840 je ještě zachycen stav, kdy je Troja zemědělsky využívaným územím s roztroušenými usedlostmi ve stráních a se třemi jádry osídlení – osadou Rybáře u trojského velkostatku a shluky domů v bočním údolí Pod Havránkou a poblíž usedlosti Salabka. Je zde samozřejmě zachycen zámek s parkovými plochami, mlýn, sady a vinice.

Troja 1840

Troja se v 19. století stává častým cílem výletů Pražanů a ti si zde na počátku 20. století začínají budovat první letní vily. Zajímavým dokladem je mapa z roku 1920, která zachycuje rozvoj této vilové zástavby podél nově vznikající budoucí ulice Nad Kazankou u úpatí trojských strání. Ulice na této mapě má zatím jen asi třetinu dnešní délky, ale je v souladu s tehdejšími principy plánování měst vytrasována tak, že míří na místní dominantu, na kapli sv. Kláry na návrší nad zámekem.

Orientační plán Nad Kazankou

Plán Prahy z roku 1938 s regulačním plánem

Nordstadt Prag – 1942

Pohled přes most na Bahnhof Troja

Ve dvacátých letech 20. století byl také pro Troju vypracován regulační plán, jehož verze z roku 1933 byla roku 1934 ministerstvem veřejných prací schválena a potvrzena. Představuje vrchol demokratického plánování rozvoje území. Aplikuje osvědčenou geometrickou strukturu veřejných prostorů – budoucích ulic a veřejných prostranství s ohledem na existující terén a stávající zástavbu. Vymezuje zastavitelná území a místa pro veřejné budovy a zelené nezastavitelné plochy. Dle tohoto plánu by se tak území Troje (která byla od roku 1922 součástí Velké Prahy) stalo rozlehlou vilovou čtvrtí sahající až na sever k velkoryse komponovanému bohnickému areálu Ústavu pro léčbu choromyslných. Nicméně československé demokracii nebyl historií dán dostatek času k naplnění stanovených cílů. Ještě vznikla v roce 1931 zoologická zahrada, předtím v roce 1928 byla Troja zpřístupněna novým trojským mostem, v Troji byla postavena moderní škola a vznikla celá řada nových vil.

S nástupem okupace přišla také dlouhá éra totalitního plánování. To se neohlíží na demokratické principy, kdy je každému pokud možno měřeno stejně, ale ve jménu vládnoucích dobových idejí a koncepcí nebere ohled na obyčejný život a lidské zájmy jednotlivců. Tak jsou v archívech uchovány plány a návrhy na výstavbu nové čtvrti Nordstadt Prag, ve kterých je obydlé území Troje i se zámek jen podnoží pro bezohledné velkorysé kompozice, tu více klasicizující, tu částečně ovlivněné urbanismem Bauhausu. Nad trojským zámek na návrší se vypíná dominanta monumentální budovy Nordstadt Krone a na bohnické plošině rozsáhlá zástavba. Troja je na těchto plánech překrývána zelení, na trojských svazích dominují serpentiny a estakády silnic zpřístupňujících přes terénní obtíže a bez ohledu na stávající zástavbu novou pražskou čtvrt'. V rovině při řece mělo vzniknout nové nádraží Bahnhof Troja na ose nového mostu z Holešovic. Tyto plány vytvářené berlínskými i vídeňskými architekty se neuskutečnily, ale další totalita, která následovala brzy po válce, připravovala své vlastní, s odstupem času vyhlížející jako velmi obdobné. Potvrdil se tak fakt, že kdo se nepočítá z minulosti, musí ji opakovat.

Rudolf Keller, Troja 1847

Severní město – sídliště Bohnice – zabralo velkou část náhorního území nad Trojou. Přes Troju byly plánovány velkolepé dopravní stavby a stavby stalinského přetváření přírody. Plány na přeložení toku Vltavy, na vybudování silniční estakády mezi zámek a zoologickou zahradou či rychlostní komunikace od Kobylis s mimoúrovňovými křižovatkami u pomologické zahrady zůstaly díky ekonomické neschopnosti socialismu nerealizovány, stejně jako čtyřpruhová komunikace Povltavská. Záměry na vybudování botanické zahrady o výměře 164 hektarů, diplomatické čtvrti, která měla převálcovat celou přední Troju a na vybudování největšího domu pionýrů a mládeže na území celé RVHP přerušila až listopadová revoluce.

Snad bude návrat k demokracii i návratem k demokratickému územnímu plánování. Návratem k přirozenému růstu, návratem k vytvoření spravedlivých pravidel pro rozvoj území, založeném na soukromé iniciativě a velmi uvážných a střídmých investicích veřejných, které by měly spíše sledovat naplnění veřejně prospěšného zájmu, než aby byly poplatné opět dobově ideově podmíněným velkým koncepcím. Z těch zbudou ve většině případů torza, se kterými se musejí potýkat následující generace či všeobecné uspokojení z faktu, že k jejich uskutečnění na štěstí nedošlo. Vývoj Troje a pohled na vývoj územního plánování na jejím území tak může být pro každého velmi poučný.

*Ing. arch. Václav Valtr
Komise pro výstavbu a dopravu
Městská část Praha-Troja*

Grafický doprovod: archiv autora

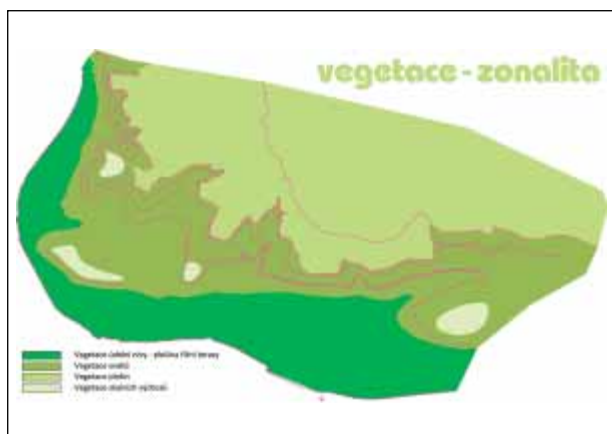
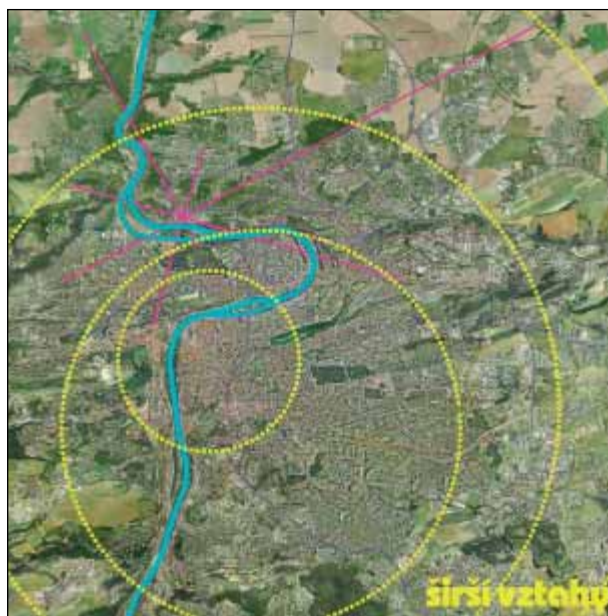
Krajinářská studie Praha-Troja

Aleš Steiner, Lucie Radilová

Troja jako město vstupuje do krajiny, krajina na jejím území vstupuje do města. Interpretace trojské problematiky je závislá na úhlu pohledu, tedy na tom, zda se budeme dívat směrem od města, nebo od krajiny.

Troja se v historických etapách vyvíjela v kontextu zemědělsko-rekreační krajiny. Osídlení a zástavba byly limitovány morfologií terénu a samozřejmě řekou. Tyto základní prostorové limity můžeme zjednodušit na schématu čtyř výškových úrovní krajiny, které nabízejí různé podmínky pro život a s tím spojené využití krajiny pro zemědělství a lesnictví, či naopak ponechání krajiny svému osudu – přirozenému vývoji.

Domníváme se, že zásadní zlom ve vývoji Troji nastal v okamžiku, kdy Troju jako poklidnou zemědělskou osadu s rekreačním potenciálem pohltila do svého organismu Praha. Postupem času se změnou využívání krajina přestala fungovat jako krajina kulturní, stala se krajinou zaplevelenou, z které vlivem jejího užívání mizí přirodně

hodnotné celky a lidská sídla se nekontrolovatelně snaží šířit do krajiny. Zásadní vliv na další rozvoj Troji má vznik zoologické a botanické zahrady, jejichž necitlivě a stále rostoucí areály vytvářejí jasné bariéry pro přirozený rozvoj sídla v kontaktu s krajinou a přerušily tak přirozený tok cestní sítě. Jediným průchozím koridorem v rámci organismu celého města se tedy stává řeka, která v nivní krajině vytváří linii pro putování, rekreaci a společenskoculturní život lidí. Lidí nejen z Troji, ale z celého města.

Při analyzování současného stavu dále vyplývá, jak se vývoj osídlení stává k organismu trojské kotliny. Původní systém usedlostí v krajině se začal silně přetvářet od 19. století, kdy se díky bydlení v krásné přírodě, na „dobré adrese“, Troja mění ve vilovou čtvrť. Současný charakter zástavby je ovšem poněkud rozporuplný, luxusní prvorepublikové elegantní vily střídají nevkusné budovy, rozměňují nezpochybnitelného genia loci. Například potenciál obytné zóny v Podhoří, který je naznačen několika klasickými vilami, je naprosto devalvován zástavbou posledních dvaceti let. S tímto charakterem zástavby je spojena skutečnost, že v Troji téměř chybí veřejné prostory tak, jak jsme zvyklí je vnímat – chybí náměstí, respektive náves, ulice jsou spíše dopravními komunikacemi, nežli prostory ke společenskému bytí.

Dopravní vztahy v trojské kotlině díky jejímu terénnímu uspořádání jednoznačně a bezprostředně ovlivňují kvalitu místního prostředí. Významným novým vstupem do úze-

mí Troji se stávají svým měřítkem necitlivé dopravní stavby celoměstského významu – vyústění městského okruhu a předpolí nového trojského mostu.

Jako zásadní se pro další rozvoj území Troji jeví jako tepna života řeka Vltava sledovaná stezkami a trasami pro pěší i sportovní aktivity s navazujícími veřejnými rekreačními prostory – plochami pro volnočasové i lokálně profesionální sportovní využití. Území podél řeky Vltavy vnímáme jako krajinářsky velmi cenné a pozůstatky typické nivní krajiny by se měly stát součástí nově formovaného parkově rekreačního území, včetně okolí nového trojského mostu, které považujeme za novou bránu Troje. Naopak rozlehlé území trojských svahů s relativně zachovalou a částečně i původní „divokou“ přírodou nepotřebuje zásadní zásahy. Prioritou je její zachování, případně obnovení přirozených biotopů s jasnou, bezpečnou a kultivovanou možností prostupu – vytvoření komfortních značených pěších cest, zpřístupňujících a propojujících celé území Troji a navazujících územních celků.

Trojská krajina – přírodní, historická i kulturní – je velmi hodnotná a rozmanitá a současně velmi složitá pro její uchopení. Při velmi citlivém pohledu nám však krajina sama určuje míru možného zásahu, respektive míru nutné ochrany.

*Ing. Aleš Steiner
Atelier a05, Praha
Ing. arch. Lucie Radilová
Atelier Sandler – Babka, Brno*

Grafický doprovod: archiv autorů

Zelený pás Prahy – iluze, nebo cílová charakteristika?

Vladimír Mackovič, Lenka Přívozníková

Úvod

Zázemí sídel má výrazně polyfunkční charakter. V příměstském území se do střetu často dostává potřeba zajistit podmínky pro relativně nerušený vývoj přírodních společenstev daného území na jedné straně s rozsáhlými požadavky na změny jeho využití na straně druhé.

Evidence požadavků na změny, jejich vzájemná koordinace či posuzování potenciálních střetů se stávajícími funkcemi území přísluší územnímu plánování. Kompetence dané územnímu plánování stavebním zákonem totiž nelze, za dané legislativní konstelace, nahradit jiným plánovacím nástrojem.

Po přijetí nového stavebního zákona ale nemá územní plánování ověřený a do běžné praxe zaběhlý mechanismus:

- posuzování požadavků na změny využití území,
- rozhodování o způsobu řešení územních střetů,
- k hledání odpovídajících vazeb a vztahů mezi soukromými a veřejnými zájmy,
- k hledání priorit mezi vzájemně protichůdnými veřejnými zájmy.

Při zpracování územně plánovací dokumentace i při jejím oponování dotčenými orgány se stále výrazněji uplatňují formální, všeobecně platné (obecné, „vše a nic říkající“) přístupy a postupy. Texty jsou zaplevelovány přebíranými floskulami i díky dvojhmatu „Ctrl c“. Zejména ve výrazně polyfunkční příměstské krajině jsou „univerzální formule“ používané jak projektanty, tak pořizovatelem či dotčenými orgány nedostatečné a mohou být až zavádějící.

Mezi tradiční způsoby využití příměstské krajiny patří krátkodobá rekreace obyvatel v přírodním prostředí, tvořící protiklad k „umělému“ či „vytvořenému“ prostředí relaxačních center a středisek a sportovních areálů. Příspěvek informuje o územní studii, která se zabývala územím za správní hranicí Prahy. Pomocí nástrojů územního plánování analyzovala příměstskou krajinu a navrhla způsob, jak v ní vytvořit územní předpoklady zejména pro:

- krátkodobou rekreaci v přírodním prostředí,
- posílení ekologické stability příměstské krajiny,
- zvýšení vodní retence území,
- vytváření bariér před propojováním zastavěných území.

Obsah tohoto příspěvku čerpá informace z územní studie „**ZELENÉ PÁSY – vytvoření podmínek pro vznik ploch veřejně přístupné zeleně**“, kterou v letech 2008–2009

pořídil Středočeský krajský úřad. Nositelem zakázky byl ateliér pro urbanismus a územní plánování, společnost U-24 s. r. o. Podrobné informace o studii lze nalézt na: <http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/uzemni-planovani/uzemni-planovani-kraj/uap/uzemni-studie-us.htm>.

Studie se zabývala širším zázemím hlavního města Prahy. Konkrétně bylo řešené území zadáno jako součet správních území obcí s rozšířenou působností Brandýs nad Labem, Černošice a Říčany. Způsob zpracování, výsledky a doporučený další postup charakterizují následující kapitoly.

Poznámka:

Pojem „cílová charakteristika“, obsažený v názvu příspěvku, zavádí Evropská úmluva o krajině s následující definicí:

*„**cílová charakteristika krajiny**“ znamená přání a požadavky obyvatel týkající se charakteristických rysů krajiny, v níž žijí, formulované pro danou krajinu kompetentními veřejnými orgány.*

Pojem zelený pás

Obecný výklad pojmu zelený pás

Pojem „zelený pás“, ze kterého studie vycházela, specifikuje politika územního rozvoje následovně:

„ ... pozemky nezbytné pro vytvoření souvislých ploch veřejně přístupné zeleně (zelené pásy) v rozvojových oblastech, na jejichž území je krajina negativně poznamenána lidskou činností, s využitím její přirozené obnovy. Cílem je zachování souvislých pásů nezastavěného území v bezprostředním okolí velkých měst, způsobilých pro nenáročnou formu krátkodobé rekreace. Dále pro vznik a rozvoj lesních porostů a zachování prostupnosti krajiny“.

Zelený pás dle územní studie

Zadání úkolu mimo jiné požadovalo, aby výsledné řešení bylo možné promítnout do územně plánovací dokumentace kraje – ZÚR. To je v podstatě jediný nástroj, jímž může kraj koordinovat a vyjadřovat územní záležitosti, které svým významem, rozsahem i využitím ovlivní území více obcí (§ 2 písm. h) zákona č. 183/2006 Sb.). Zároveň tak zpřesní a rozvine cíle a úkoly územního plánování v souladu s politikou územního rozvoje a určí strategii pro jejich naplňování při koordinaci územně plánovací činnosti obcí (§ 36 odst. (3) zákona č. 183/2006 Sb.). Ze studie by

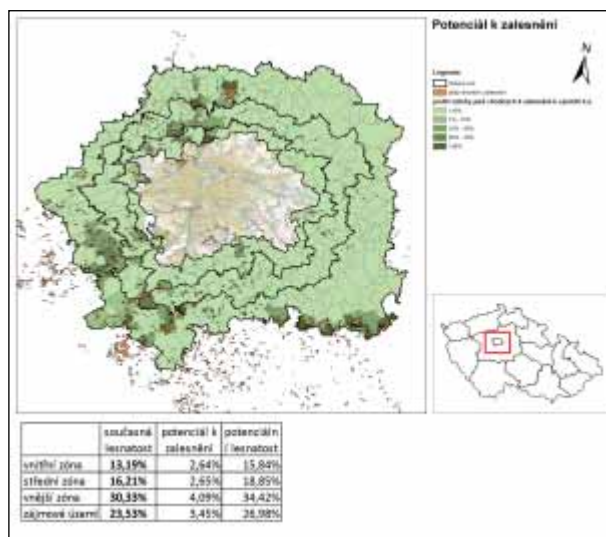
měly být do návrhu ZÚR promítnuty zelený pás jako plochy nadmístního významu, koridory nadmístního významu a měly by být stabilizovány vybrané lesnaté segmenty krajiny jako součást odpovídajících oblastí shodného krajinového typu.

Charakteristika zájmového území

Vymezení zájmového území

Zájmové území tvoří správní území obcí s rozšířenou působností Brandýsa nad Labem, Černošic a Říččan. Má charakter okružní, v jehož středu leží Praha.

Celé zájmové území bylo pracovním rozčleněno na tři zóny (vnitřní, střední a vnější). Při vlastním řešení byla zvýšená pozornost věnována zejména tzv. vnitřní zóně, kterou tvoří správní území těch obcí, jež přímo sousedí s Prahou. Tato zóna se skládá celkem ze 43 obcí. Vnitřní zóna představuje sice jen 3 % z rozlohy kraje, ale žije v ní 7 % obyvatel kraje.

Potenciál zalesnění

Naopak katastrální území, na nichž je les evidován v rozsahu 0–1 %, vytváří rozsáhlé krajinové segmenty, zejména v severovýchodní části zájmového území.

Charakterizované území	plocha území v ha	podíl lesů v %	podíl ZPF v %	podíl orné půdy v %	podíl sídelní plochy %	podíl sídelní plochy % dle výhledu UPD	podíl vody v %	podíl 1. TO v %	počet obyvatel	hustota obyvatel na ha
vnitřní zóna	29 220	13,2	71,1	60,9	20,6	31,0	1,5	48,5	89 212	3,1
střední zóna	55 043	16,2	70,2	60,8	12,8	17,1	1,5	40,1	104 509	1,9
vnější zóna	103 687	30,3	56,6	45,8	10,0	13,3	1,9	16,3	147 787	1,4
zájmové území	187 950	23,5	62,8	52,5	12,4	17,2	1,7	28,9	341 508	1,8
kraj	1 101 743	27,7	60,4	50,2			1,9		1 234 692	1,1

Atributy zájmového území

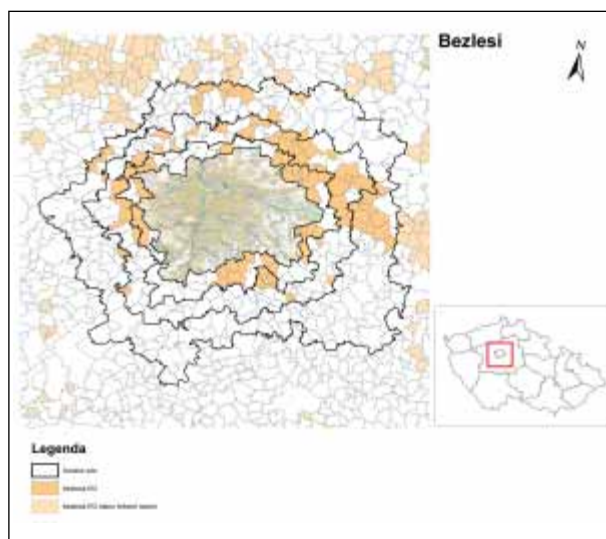
Přírodní podmínky

V zájmovém území byly analyzovány přírodní složky příměstské krajiny. Přírodní prostředí je zde charakteristické nízkou ekologickou stabilitou, která se ještě snižuje směrem ke správní hranici hlavního města Prahy.

Les

Z analýzy úhrnných hodnot druhů pozemků vyplývá, že lesnatost posuzovaného území stoupá od jeho těžiště k jeho okrajům. Od nejnižší lesnatosti na území Prahy (10,0 %) stoupá až na 30,3 % ve vnější zóně. Celková lesnatost zájmového území (23,5 %) však nedosahuje ani krajského průměru 27,7 %.

Z analýzy bonitovaných půdně ekologických jednotek vyplynul nízký potenciál ZPF zájmového území k zalesnění (cca 3 %). Plochy s potenciálem k zalesnění jsou „rozdrobeny“ po celém zájmovém území a nevytváří rozsáhlejší prostory.

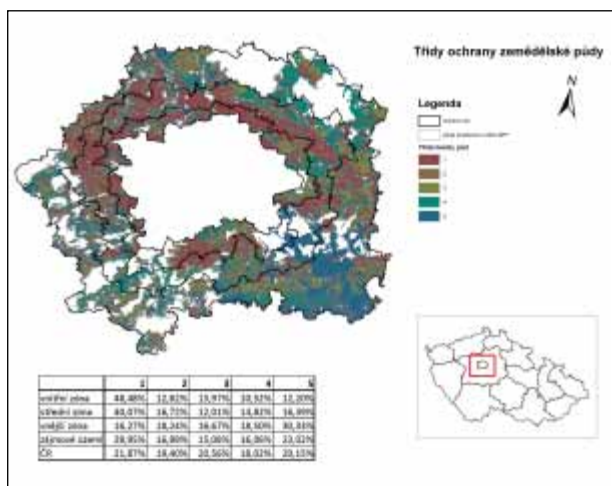

Bezlesí

Potenciální zatížení lesů rekreací lze vyjádřit počtem obyvatel na 1 hektar lesa. Ve vnitřní zóně se jedná o 21 obyvatel, ve střední zóně o 11 obyvatel. Příznivější poměry ve střední, a zejména vnější zóně, ovlivňuje větší rozsah lesů v jejich jižní části.

Zemědělská půda

Zájmové území dlouhodobě plnilo významnou zemědělskou funkci. Zemědělství těžilo zejména z nadprůměrně příznivých přírodních podmínek pro zemědělskou produkci, které pokrývají převážnou část zájmového území. Kvalitu zemědělské půdy dokumentují třídy ochrany (viz kartogram). Ve vnitřní zóně se podílí nejkvalitnější půdy (I. a II. třídy ochrany – TO) na výměře zemědělské půdy dokonce více než 60 %. Tato skutečnost se zejména v posledních 10–15 letech dostává do výrazného střetu s narůstající intenzitou procesu suburbanizace, který enormně probíhá právě ve vnitřní zóně.

Třídy ochrany

Relativně méně příznivé podmínky pro zemědělství jsou v jižní části zájmového území, která je charakteristická vyšší lesnatostí.

Stabilizujícím faktorem zemědělské činnosti v zázemí Prahy byla i blízkost místa velké spotřeby zemědělských produktů. Tento faktor, díky globalizaci obchodu s potravinami, jako by ztrácel svůj význam. Vysoká účast na farmářských trzích, které se začínají v Praze provozovat, však může signalizovat, že řada obyvatel upřednostňuje čerstvé potraviny v souladu se sloganem „z pole a stáje rovnou na stůl“.

Zemědělská půda, respektive ekologicky labilní orná půda, tvoří rozhodující část zájmového území (viz tabulkový přehled „Atributy zájmového území“).

Poznámka:

Jeden z rozhodujících faktorů, které podmiňují realizaci zelených pásů, představují vlastníci zemědělských pozemků, respektive realizace závisí na jejich záměrech a motivaci „co s půdou“. Záleží například na „územně plánovací politice“ obcí (do jaké míry bude obec ve své ÚPD prosazovat a obhajovat veřejný zájem na vytvoření obytného standardu, který bude odpovídat formám a po-

třebám životního stylu prvního století 3. tisíciletí nebo jen mechanicky promítne do ÚPD požadavky vlastníků na zařazení jejich pozemků do zastavitelných ploch), státu (daňová a dotační politika vázaná na vlastnictví a užívání zemědělské půdy, formulace konkrétních priorit veřejného zájmu při ochraně zemědělského půdního fondu zejména ve vazbě na jeho mimoprodukční funkce) a EU (změna unijní zemědělské politiky, která v současné době „motivuje“ dotacemi především k vlastnictví orné půdy, respektive k zemědělskému užívání orné půdy).

Vodní režim území

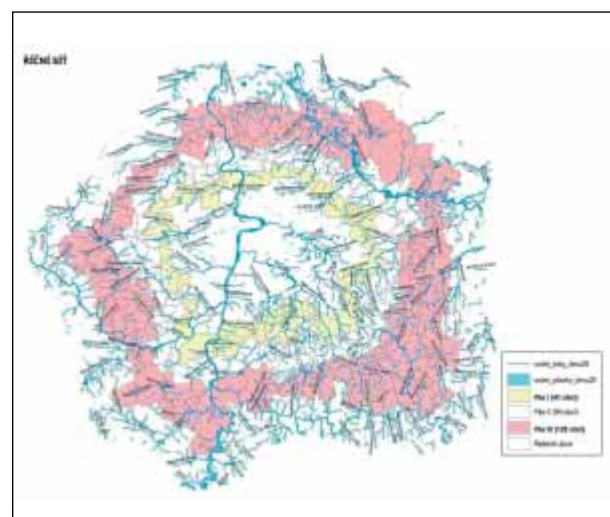
Přírozená propojení správních území Prahy a Středočeského kraje představují dílčí povodí 4. řádu, která radiálně vstupují z území kraje na území Prahy.

Vedle meandrující Vltavy a přítoků Berounky a Sázavy, jsou „nosným“ ekostabilizujícím prostředím menší vodní toky, kolem kterých se soustřeďuje příměstská rekreace. Mezi ně lze zařadit například potoky: Radotínský, Dalejský, Litovický, Šarecký, Únětický, Zákolanský, Vnořský, Rokytká, Výmola, Říčanský, Pitkovický, Botič, Jevanský, Kunratický, Zahořanský, Břežanský. Vesmět mají radiální směr a vytvářejí tak paprscité průniky do krajiny. V území je celkem 1 493 km vodních toků.

Významným krajinnotvorným prvkem s rekreační hodnotou jsou i rybníční soustavy. V řešeném území se vyskytují dvě výraznější: Litovická soustava u Hostovic a Jevanská soustava.

Kromě rybníků jsou v zájmovém území i plochy, které můžeme charakterizovat jako koupaliště ve volné přírodě. Jsou jimi Proboštský rybník (s. ú. obce Borek), písniček Lhota (s. ú. obce Lhota), rybník Jureček (s. ú. obce Říčany) a Vyžlovský rybník (s. ú. obce Vyžlovka).

Z koupacích oblastí, které zasahují do zájmového území je nejvýznamnější oblast vodní nádrže Slapy.

Říční síť

Ochrana přírody a krajiny

Na pestré přírodní podmínky území (geologické, terénní, půdní, vertikální členitost, klimatické poměry, hustota dílčích povodí apod.) jsou vázána různorodá přírodní společenstva.

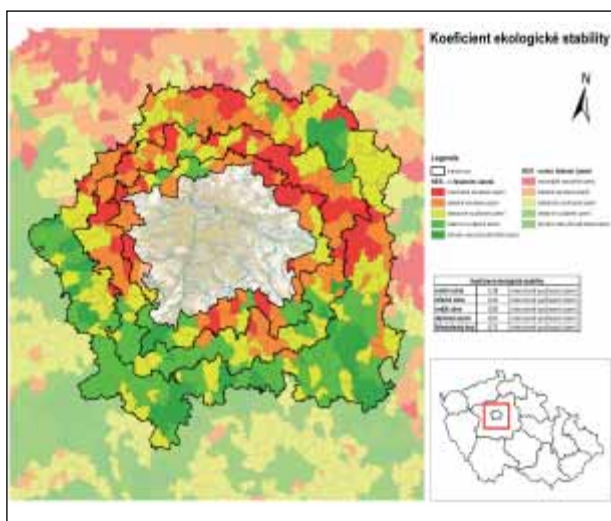
I když zájmové území tvoří zejména orná půda, existuje, jak na území Prahy, tak i v zájmovém území, řada lokalit s vyšší přírodní hodnotou, vyjádřenou statusem zvláště chráněné území přírody a krajiny. Podvědomě i záměrně jsou cílem pro nepobytovou rekreaci řady obyvatel Prahy a obcí v zájmovém území. Tyto lokality jsou, s ohledem na relativně nízkou nabídku „přírody“ a na vysokou hustotu obyvatel, ohroženy degradací, poškozením.

Od jihojihozápadu zasahuje do zájmového území CHKO Český kras, která jím prochází až na území Prahy. Velmi nepatrnou částí se území obcí Chýňava a Malé Kyšice dotýká CHKO Křivoklátsko. Hodnotu a atraktivitu území také zvyšují maloplošně chráněná území.

Z hlediska záměru úkolu byly inspirací také přírodní parky. Jejich ochrana je postavena nejen na ochraně přírodních hodnot, ale i hodnot kulturních a estetických, které jsou pro zvýšení rekreační atraktivity velkým přínosem. V zájmovém území se nachází 13 přírodních parků. Některé z nich tvoří důležitý „zelený most“ mezi Prahou a Středočeským krajem. Jejich radiální směr lze považovat za předlohu pro vytváření zelených klínů mezi územím města a kraje.

Největší koncentrace významných geologických lokalit se nachází v jihozápadní části zájmového území v centrálním Barrandienu, zvláště v Českém krasu. Ostatní lokality jsou rozptýleny v severní, jižní a východní části zájmového území. Jednotlivé lokality se značně liší svým charakterem, plošným rozsahem, významem a způsobem ochrany. Za syntetické kritérium, které rámcově charakterizuje míru ekologické stability území, lze považovat koeficient ekologické stability – KES. Z výsledků vyplývá, že relativně nejhorší situace je ve vnitřním pásmu, kde má KES průměrnou hodnotu 0,38. Situace dále od Prahy se zlepšuje. Střední pásmo má KES o trochu lepší (0,41) a vnější pásmo dokonce hodnotou 0,83 přesahuje krajský průměrný KES 0,71.

Rozpětí KES 0,3–1,0 charakterizuje území jako intenzivně využívané, s oslabenými autoregulačními pochody v ekosystémech. To způsobuje značnou labilitu ekosystémů a proto vyžaduje vysoké vklady dodatkové energie.

Koeficient ekologické stability

Osídlení

Sídelní struktura

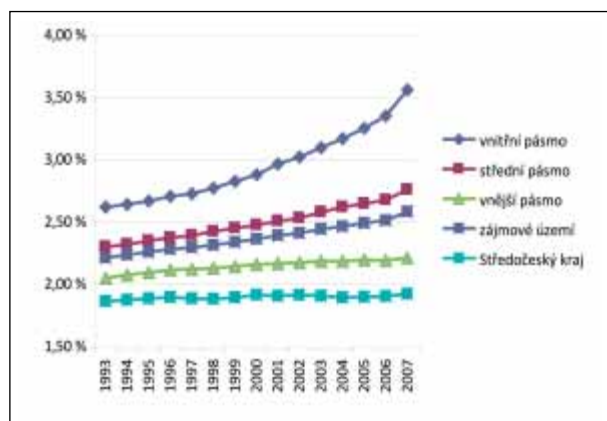
Prakticky celé zájmové území je součástí **suburbanizačního zájmového území** Prahy, pokud je chápeme jako prostor nadprůměrné intenzity výstavby bytů (převážně rodinných domů) a komerčních areálů (zejména distribučních, včetně maloobchodu). Lokalizační faktory obou typů výstavby se poněkud odlišují (komerční investice více akcentují dopravní radiály, hlavně dálnice; investice do nového bydlení jsou lokalizovány dosti nahodile). Celkově vzniká velmi nesourodá a problematická tzv. „urban sprawl“ (sídelní kaše).

V řešeném území se nacházejí města malé a střední velikosti, která jsou centry s nízkým stupněm vlastní autonomie kvůli vysoce exponované poloze u Prahy. Větší centra fungují de facto jen jako obytné satelity Prahy bez výraznějších střediskových funkcí (Říčany, Čelákovice, Roztoky, Hostovice, Černošice aj.). Jejich růst po roce 1990, a zejména po roce 2000, většinou navázal na rezidenční funkci již z doby první republiky a jsou zpravidla součástí kontinuální zástavby podél radiálních komunikací z Prahy, např. v dolním Poberouní.

Rozdrobená sídelní struktura se nachází ve větším rozsahu ve východním a jižním segmentu zájmového území.

Plocha sídel

Z provedené analýzy ÚHDP (r. 2007) vyplývá, že vnitřní zónu tvoří z více než 10 % zastavěné a ostatní plochy. Průměr celého zájmového území představuje 8,1 %, kdežto průměr kraje činí 6,3 %. Vývoj zastavěných ploch dokládá následující graf.

Zdroj: ČSÚ (průběžná bilance obyvatel)

Pro potřeby studie byl zaveden pojem sídelní plocha. Svým obsahem by se měl blížit pojmu zastavěné území. Cílem jedné z analýz bylo zjistit trend vývoje sídelní plochy v zájmovém území. Sledovány byly následující časové horizonty:

- 80. léta 20. stol. – sídelní plocha byla zjištěna z mapových podkladů se stavem z poloviny 80. let,
- současný stav – sídelní plocha byla zjištěna z aktuálních leteckých snímků,
- návrh – k současnému stavu byla připočtena výměra zastavitelných ploch z ÚPD,
- výhled – k hodnotě předchozího řádku byly přičteny výměry územních rezerv, pokud byly v ÚPD vyznačeny.

Při analýze bylo zjištěno následující:

- Od poloviny 80. let minulého století se do současnosti zdvojnásobila sídelní plocha u sedmi ze 43 obcí vnitřní zóny (Čestlice 399 %, Hovorčovice 214 %, Jesenice 245 %, Kněžves 350 %, Květnice 504 %, Nuláky 289 %, Průhonice 214 %). Sídelní plocha ve vnitřní zóně vrostla na 149 %.
- Pokud by se využily zastavitelné plochy vymezené ÚPD, vzrostla by sídelní plocha ve vnitřní zóně na 211 %. Přitom by nad 300 % sídelní plocha narostla u 11 obcí vnitřní zóny (Čestlice 706 %, Hovorčovice 296 %, Jesenice 344 %, Jinočany 354 %, Kněžves 450 %, Křenice 430 %, Květnice 505 %, Nupaky 671 %, Ořech 351 %, Průhonice 355 %, Tuchoměřice 327 %).

Poznámka:

Z hlediska dlouhodobého vývoje struktury osídlení lze chápat suburbanizaci probíhající v zázemí velkých měst za přirozený trend. Otázka spočívá v tom, zda je potřeba suburbanizační proces, který se ve vnitřní zóně uskutečňuje prostřednictvím ÚPD 43 obcí regulovat, koordinovat či usměrňovat. Pokud ano, tak v jakých tematických oblastech (v úvahu mohou připadat například dopady suburbanizace na rozvoj nadmístní dopravní infrastruktury, na dopravní obslužnost území hromadnou dopravou, na stávající limity technické a občanské vybavenosti, služby, na prostory pro volnočasové aktivity, na prostupnost územím pro nemotorový pohyb), zda existují potřebné kompetence a nástroje.

Další úhel pohledu na vývoj sídelní plochy poskytuje analýza jejího podílu z celkové výměry posuzovaného území. Ve vnitřní zóně narostl podíl sídelní plochy z 13,5 % na 20,1 %, což je prakticky pětina vnitřní zóny. Po započtení záměrů z ÚPD by mohl podíl sídelní plochy dosáhnout 28,5 %. Výrazný nárůst podílu sídelní plochy se týká zejména následujících obcí: Čestlice (7 % → 27,8 %), Dolní Břežany (12,5 % → 21,2 %), Hovorčovice (24,9 % → 53,2 %), Jesenice (9,7 % → 24,0 %), Kněžves (9,5 % → 51,0 %), Květnice (7,8 % → 39,3 %) a Nupaky (4,1 % → 12,0 %).

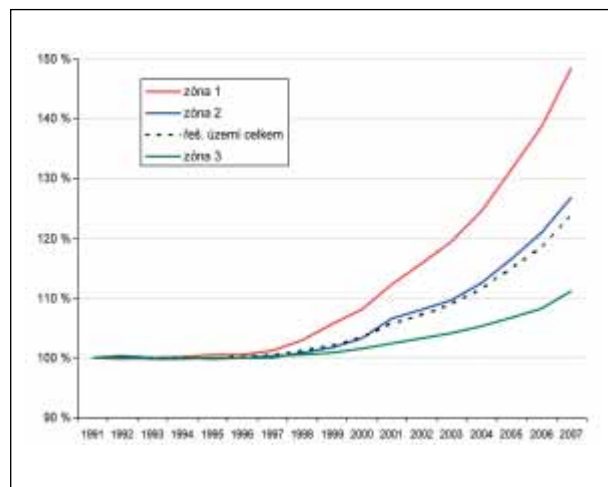
Poznámka:

V současné době není dostatek exaktních podkladů a údajů týkajících se žádoucí struktury území (například podílu nezpěvných ploch ve vazbě na vodní režim území, na potřebu vodní retence, ploch potřebných pro existenci a vývoj přírodních společenstev, ploch potřebných pro rekreaci a relaxaci apod.). Některé záležitosti mají širší územní souvislosti (vodní režim území x povodí apod.), jiné je potřeba přednostně řešit na území obce (vsak dešťových srážek, krátkodobá rekreace a relaxace apod.).

Obyvatelstvo

Provedené analýzy výmluvně dokládají populační růst zázemí po roce 1991 (který je nejvýraznější v rámci celé ČR). Podle očekávání se potvrdila závislost tempa růstu na vzdálenosti – klesají se vzdáleností od Prahy. Rozdíly podle směrových segmentů (obvodů ORP) nejsou významné, jsou

dány spíše tvarem a polohou obvodů – viz např. obvod Černošic. Populačně malé obvody, které jsou v řešeném území zastoupeny jen okrajově, je nutno brát jen informativně.

Vývoj počtu obyvatel podle zón řešeného území (bazické indexy)

Územně plánovací souvislosti

Politika územního rozvoje

Politika územního rozvoje České republiky z roku 2006 v článku (23) a z roku 2008 v článku (21) kapitoly 2.2 „Republikové priority“ ukládá **vymezit a chránit před zastavěním**, ve spolupráci s dotčenými obcemi:

„ ... pozemky nezbytné pro vytvoření souvislých ploch veřejně přístupné zeleně (zelené pásy) v rozvojových oblastech, na jejichž území je krajina negativně poznamenána lidskou činností, s využitím její přirozené obnovy. Cílem je zachování souvislých pásů nezastavěného území v bezprostředním okolí velkých měst způsobilých pro nenáročnou formu krátkodobé rekreace. Dále pro vznik a rozvoj lesních porostů a zachování prostupnosti krajiny.“

S plněním tohoto článku úzce souvisí i článek (22), ve kterém se jedná o podporu propojení míst atraktivních z hlediska cestovního ruchu turistickými cestami, které umožňují celoroční využití pro různé formy turistiky (např. pěší, cyklo, lyžařské, hipo).

Řešení zelených pásů lze dále vhodně skloubit i s článkem (25), který ukládá preventivní ochranu území před přírodními katastrofami (záplavy, sesuvy, eroze atd.).

Jedná se zejména o:

- Zajištění územní ochrany ploch potřebných pro opatření na ochranu před povodněmi a pro vymezení území určených k řízeným rozlivům povodní.
 - Vytváření podmínek pro zvýšení přirozené retence srážkových vod v území s ohledem na strukturu osídlení a kulturní krajiny jako alternativy k umělé akumulaci vod.
- Při řešení „zelených pásů“ lze dále naplňovat část požadavků uvedených v článku (20). Konkrétně se jedná o požadavek, aby při územně plánovací činnosti, pokud je to možné a odůvodněné, byly respektovány veřejné zájmy, jako například:

- Ochrany biologické rozmanitosti a kvality životního prostředí, zejména formou důsledné ochrany:
 - zvláště chráněných území,
 - lokalit soustavy NATURA 2000,
 - mokřadů,
 - ochranných pásem vodních zdrojů,
 - chráněných oblastí přirozené akumulace vod,
 - ochrany zemědělského a lesního půdního fondu.
- Vytváření územních podmínek pro:
 - implementaci a respektování územních systémů ekologické stability,
 - zvyšování a udržování ekologické stability území,
 - zajištění ekologických funkcí krajiny,
 - pro ochranu krajinných prvků přírodního charakteru,
 - vytváření podmínek pro ochranu krajinného rázu s ohledem na cílové charakteristiky a typy krajiny.

Územně plánovací dokumentace Prahy

Zmínka o územně plánovací dokumentaci a územně plánovacích podkladech, které byly zpracovány pro území Prahy, je nezbytná. Adekvátní informace by však přinejmenším zdvojnásobila rozsah tohoto příspěvku. Uvedený přehled se týká úkolů, které se v posledních cca pěti letech také zabývaly tématem rekreace v zeleni, respektive návrhem „zeleného pásu“. Jedná se zejména o:

- Konceptu ochrany přírody a krajiny Prahy
- Zadání zásad územního rozvoje Prahy
- Zadání územního plánu Prahy
- Návrh zásad územního rozvoje Prahy
- Koncept územního plánu Prahy

Řešení studie bylo v rozpracovanosti s těmito materiály konfrontováno a dle možnosti koordinováno.

ÚPD obcí zájmového území

Územně plánovací dokumentace obcí v zájmovém území byla jedním ze vstupních podkladů pro vypracování studie. Při zpracování tohoto úkolu se potvrdilo, jak je dosud pracně opatřit aktuální znění platné ÚPD. Z dokumentací byly přebírány následující údaje a informace:

- vymezení zastavěného území a zastavitelných ploch – s cílem nezahrnovat je do zeleného pásu;
- navržené plochy a opatření v krajině, které by bylo možné zapojit do řešení zeleného pásu (například krajinářská opatření jako zalesnění či zatravnění, sportovní a rekreační plochy, navržené účelové cesty, protipovodňová opatření v krajině apod.).

Charakteristika navrženého řešení

Cíle a principy řešení

V závěru analytické etapy byly naformulovány upřesněné cíle a postupy zpracování úkolu. Jedná se zejména o následující záležitosti:

- Navrhnout řešení, které bude možné aplikovat v územně plánovací dokumentaci kraje, tj. do zásad územního rozvoje. Tím se vytvoří předpoklad k zapracování celého systému do územně plánovací dokumentace dotčených obcí.
- Vymezit v zájmovém území prostory s potenciálem pro krátkodobou rekreaci obyvatel v přírodním prostředí. Při jejich vymezení neopominout:
 - Vysoký nárůst počtu obyvatel zájmového území za poslední dvě desetiletí. V rychle se rozvíjejících sídlech ani v jejich zázemí nejsou většinou vhodné prostory pro krátkodobou rekreaci, nebo je jejich rekreační potenciál pro zvýšený počet obyvatel nedostatečný.
 - Koordinaci se záměry obdobného charakteru na území Prahy. Jedná se zejména o záměry obsažené v aktuálních územně plánovacích dokumentacích (ÚP, ZÚR) Prahy.
- V zájmovém území stabilizovat vybrané segmenty nezastavěného území s cílem omezit srůstání sídel. Zajištění dlouhodobé existence nezastavěných prostor v příměstské zástavbě chápat jako její zvýšenou hodnotu. Přitom zohlednit záměry obsažené v aktuálním znění dotčených ÚPD.
- Při vymezení ploch pro krátkodobou rekreaci a relaxaci sledovat i možnost synergického efektu pro další mimoprodukční funkce příměstské krajiny, se kterými odpovídající formy rekreace mohou být v koexistenci (*ochrana přírody a krajiny, vodní režim území, ochrana půdy, zvýšení biodiverzity, snížení ekologické labilitity apod.*).
- Systémově řešit dostatečný standard prostupnosti územím, zejména pro pěší a cyklisty. Při tom sledovat variabilitu prostupnosti z hlediska fyzické náročnosti, délky či cílů (využít stávající přírodní, kulturní či technické hodnoty v daném území). Signalizovat stávající i potenciální kolizní místa prostupnosti příměstskou krajinou (např. křížení s nadřazenou dopravní infrastrukturou).
- Specifikovat a vymezovat při řešení úkolu veřejný zájem s cílem vytvořit předpoklad k čerpání prostředků z veřejných zdrojů při následné realizaci dílčích opatření.
- Využít při řešení vodopisnou síť v území. Vodoteče, respektive jejich dílčí povodí, vytváří přirozené přírodní propojení území Středočeského kraje a Prahy. Vodoteče a vodní plochy patří k základním krajinotvorným prvkům. Nezbytná revitalizace většiny vodních toků zlepší vodní režim území, zvýší ekologickou stabilitu území a může zvýšit atraktivitu přírodně rekreační plochy.

Charakteristika navrženého řešení

Studie navrhla zelený pás jako kombinovanou soustavu opatření v krajině, která se skládá ze tří druhů¹⁾ (typů²⁾) skladebných prvků nadmístního významu (přírodně rekreační plochy – PRP; segmenty zeleného prstence – ZPr; zelené koridory – ZK).

1) Skupina jednotlivin shodující se v podstatných znacích (Wikislovník – viz <http://cs.wiktionary.org/wiki/druh>).

2) Souhrn jedinců nebo věcí se stejnými nebo podobnými vlastnostmi (Wikislovník – viz <http://cs.wiktionary.org/wiki/typ>).

PRP – je plocha nadmístního významu, která svým významem, rozsahem i využitím ovlivní území více obcí. Mezi její hlavní atributy a priority patří dlouhodobě stabilizovaný polyfunkční charakter nezastavěného území, podpora vzniku prostředí se širokou biodiverzitou; ochrana stávajících ploch vegetace a jejich cílevědomé rozšiřování; zabezpečení nadstandardní prostupnosti plochy pro pěší a cyklisty poskytující široké spektrum nabídky forem a cílů pohybu v území; vybavení plochy mobiliářem pro krátkodobou nepobytovou rekreaci a relaxaci (lavičky, altánky, vyhlídky, pítka, sociální zařízení, informační panely apod.); ochrana ploch se zvýšeným významem pro vodní retenci a realizace opatření pro její zvyšování; přírodě blízké úpravy a revitalizace vodotečí a vodních ploch; cílevědomé komponování kulturní krajiny.

ZK – je plocha vymezená pro lokalizaci opatření nestavební povahy nadmístního významu. Plocha určená především pro liniovou vegetaci, která převážně naváže na vodoteče nebo doplní stávající liniovou vegetaci. V souběhu se ZK může být vedena stezka pro pěší či cyklisty, která umožní propojení sídel, zajistí dostupnost atraktivit v širším zázemí nebo jen umožní bezpečný pohyb v krajině po delších úsecích.

ZPr – segmenty zeleného prstence jsou, dle pojetí ZÚR Středočeského kraje, oblastmi shodného krajinného typu, jejichž cílová charakteristika podporuje či připouští krátkodobou rekreaci v přírodním prostředí. Jsou charakteristické vysokým podílem lesních porostů (lesnatost jednotlivých segmentů se převážně pohybuje v rozmezí 45–65 %).

Přírodně-rekreační plochy

„Nárazníkovou“ část „zelených pásů“ představuje 15 lokalit vymezených v bezprostředním zázemí Prahy, které mají mít dlouhodobě zachovaný charakter nezastavěného území. V těchto lokalitách má být zvyšován podíl přírodních prvků (např. trvalých travních porostů, porostů nelesních dřevin, lesních porostů, liniových vegetačních porostů, revitalizovaných vodních ploch a vodotečí apod.). Současně by měla být v těchto lokalitách vytvářena nabídka pro krátkodobou nepobytovou rekreaci (zvyšováním standardu průchodnosti územím zejména pro pěší a cyklisty, vytvářením ploch pro rekreační formy sportu, lavičky, altánky, vyhlídky apod.).

Přírodně-rekreační plochy jsou segmenty krajiny vymezené zejména ve vnitřní a střední zóně zájmového území. Mají územní předpoklady splnit zadání a cíle úkolu. Do územních plánů je lze převést jako nezastavěné území a vyjádřit prostřednictvím ploch s rozdílným funkčním využitím s účelově naformulovaným způsobem jejich využití. Zastoupeny mohou být:

- plochy vodní a vodohospodářské,
- plochy lesní,
- plochy přírodní,
- plochy smíšené nezastavěného území,
- plochy zemědělské, jejichž rozsah se bude postupně snižovat na úkor předchozích ploch,
- individuálně posouzené plochy těžby nerostů. Vytěžený prostor může přispět k větší atraktivitě a pestrosti přírodně rekreační plochy.

Tyto plochy by cílově měly plnit (respektive zajistit) vhodné podmínky pro celé spektrum neantagonistických funkcí příměstské krajiny. Jedná se zejména o tyto funkce:

- **Krátkodobá nepobytová rekreace**, tj. vytvoření podmínek pro každodenní a krátkodobou rekreaci v přírodním prostředí (*pobyt a pohyb v přírodním prostředí je hodnocen jako zdravá forma relaxace, finančně nenáročná, a tím dostupná širokému spektru potenciálních uživatelů*). Rekreační potenciál plochy by měli využívat obyvatelé jak ze suburbanizovaného zázemí Prahy, tak i z přilehlých obytných částí Prahy. K posílení rekreačního charakteru území by mělo přispět i zajištění bezpečné a bezkolizní průchodnosti územím, zejména pro pěší a cyklisty.
- **Obnova přírodního potenciálu území**, tj. revitalizací ve vymezených lokalitách zohlednit:
 - potřebu preventivní ochrany území před přírodními katastrofami,
 - posílit ekologickou stabilitu území,
 - zvýšit vodní retenci území.
- **Ochrana přírodních a kulturních hodnot území**, tj. v dotčených ÚPD vytvořit předpoklady pro územní ochranu (*například zařazením do vhodných ploch s rozdílným způsobem využití, formulací „regulativů“*):
 - zvláště chráněných lokalit přírody a krajiny,
 - prvků územního systému ekologické stability,
 - přírodních a kulturních hodnot v území, které nemají zajištěnou zvláštní ochranu.

označení	přehled obcí, jejichž správní území je dotčeno navrženou přírodně-rekreační plochou
P1	Roztoky, Únětice, Úholičky, Husinec, Zdíby
P2	Bašť, Bořanovice, Klecany, Klíčany, Panenské Břežany, Sedlec u Líbeznic, Zdíby, Líbeznice
P3	Měšice u Prahy, Mratín, Veleň, Sluhy, Hovorčovice
P4	Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Dřevčice, Jenštejn, Podolanka
P5	Zápy, Zeleneč, Jirny, Šestajovice
P6	Břežany II, Horoušany, Jirny, Tuklaty, Úvaly, Vyšehořovice
P7	Sluštice, Květnice, Dobročovice, Třebohostice u Škvorce, Úvaly u Prahy, Zlatá
P8	Nupaky, Říčany, Strančice, Světice u Říčan
P9	Dobřeňovice, Herink, Jesenice u Prahy, Modletice u Dobřeňovic, Nupaky, Popovičky, Průhonice, Strančice, Říčany, Vestec u Prahy
P10	Dolní Břežany, Hodkovice u Zlatníků, Zlatníky u Prahy, Libeň, Zvole, Ohrobec
P11	Černošice, Všenory, Dobřichovice, Lety u Dobřichovic, Řevnice, Zadní Třebáň
P12	Kosoř, Třebotov, Choteč
P13	Nučice, Dobříč, Jinočany, Zbuzany
P14	Hostivice, Chýně
P15	Čičovice, Okoř, Lichoceves, Středokluky, Tuchoměřice, Státnice, Horoměřice

Přehled navržených přírodně-rekreačních ploch

Zelené koridory

Zelené koridory propojují plošné skladebné prvky navrhovaného systému. Přispějí ke zvýšení ekologické stability území a k prostorovému členění kulturní krajiny. Návrh koridoru liniové vegetace využívá zejména údolní nivu vodotečí, případně propojuje stávající porosty dřevin. Šířka koridoru bude v podrobnějším měřítku upřesněna podle konkrétních terénních podmínek (členitost terénu, přirozené terénní hrany, využití šířky údolní nivy), pozemkové držby a vlastnických vazeb. Orientačně se předpokládá šířka cca 20 metrů. V případě konkrétní potřeby lze v souběhu se ZK vést stezku pro cyklisty a pěší, nebo bude vyšlapána pěšina. Sídelní plochou je koridor ukončen. Dle možnosti by měl ZK navazovat na celosídelní systém zeleně. Pokud je podél něj vedena stezka, měla by v zastavěném území navazovat komunikace umožňující bezpečný a bezkolizní pohyb pěších či cyklistů, dle možnosti s vegetačním doprovodem.

označení	popis	propojuje	délka (km)
K1	liniová zeleň	P1–P2	2,6
K2	Líbeznický potok	P2–P3	4,3
K3	Zloninský potok, polní cesta	P2–P3	6,6
K4	Mratinský + Mlýnský potok	P3–O2	4,3
K5	železnice, Poleradský potok	P4–O2	4,70
K6	turistická trasa, potok, liniová zeleň	P4–P5	6,3
K7	železniční vlečka	P5–P6	6
K8	Výmola	P4–O3	8,8
K9	Šembera	O4–O5	8,5
K10	Tuklatský potok	P6–P7	3,5
K11	Škvorecký potok	P7–O5	2,5
K12	potok	P7 – hranice Prahy (P8)	3,1
K13	liniová zeleň	P8–P9	1,1
K14	Záhořanský potok, lesní cesta, potok	P9–O8	6,2
K15	Líbeřský potok, liniová zeleň	P9–P10	7
K16	liniová zeleň	P9 (K16)–P10 (K16)	3,8
K17	Radotínský potok s přítokem	P12–P13	7,4
K18	liniová vegetace, polní cesta, turist. trasa – přímé propojení obcí, využívané	P12–P13	3,8
K19	železnice	P13–P14	4,8
K20	Jenečský potok, Dobrovízský potok, železnice	P14–P15	9,8
K21	Lidický potok	P15–O12	6,9
K22	Horoměřický potok	P15–P1	1,9
K23	Únětický potok	P15–P1	1

Přehled navržených přírodních koridorů

Zelený prstenec

Zelený prstenec zahrnuje do soustavy ty části příměstského území (převážně se jedná o vnější zónu), které již v současnosti splňují základní předpoklady pro nepobytovou rekreaci v přírodním prostředí. Jedná se zejména o dostatečné zastoupení lesních porostů. Prstenec tvoří segmenty krajiny, které byly vyčleněny na základě tří kritérií:

- Vzdálenost od hranice Prahy. Pohybuje se v rozmezí 5–15 km. Segmenty prstence jsou tedy dosažitelné pro cyklisty, případně i pro pěší. K jejich operativnímu dosažení lze také využít pražský integrovaný dopravní systém.
- Vysoká průměrná lesnatost. Jednotlivé segmenty dosahují minimálně dvojnásobné lesnatosti vnitřního pásma (která je cca 13 %). Průměrná hodnota lesnatosti prstence (50,4 %) však výrazně přesahuje průměrné hodnoty kraje (27,7 %) i ČR (33,6 %).
- Dopravní koridory. Jednotlivé segmenty prstence jsou vymezeny koridory stávajících či navržených tras nadřazeného dopravního systému (tj. dálnicemi, rychlostními silnicemi a železnicí celostátního významu).

Pro zvýšení funkčnosti navrženého systému a využitelnosti zeleného prstence pro každodenní rekreaci bude nutné v podrobnějším měřítku ověřit možnosti bezkolizního překonání dopravních koridorů. Cílem je zajistit bezpečné přechody z jednoho segmentu do druhého a umožnit tak okružní pohyb prstencem kolem Prahy.

Faktory podmiňující navržené řešení a jeho realizaci

- Kladný přístup obcí, jejichž správního území se řešení dotýká, k dlouhodobé stabilizaci navržených segmentů krajiny jako nezastavěného území.
- Umožnění etapové realizace navrženého řešení.
- Zajištění potřebných ploch pro zeleň v cenové konkurenci stavebních pozemků.
- Zabezpečení investičních nákladů na realizaci potřebných opatření.
- Zajištění pravidelné údržby realizovaných částí systému.

Vazby na územně plánovací dokumentace

Předpokládá se, že přírodně rekreační plochy budou promítnuty do návrhu ZÚR³⁾ Středočeského kraje jako plochy nadmístního významu, neboť svým významem a využitím ovlivní území více obcí.

Jejich základní atribut, který by měl být následně promítnut a zajištěn v ÚPD dotčených obcí, spočívá v dlouhodobé stabilizaci jejich charakteru nezastavěného území. ZÚR uloží prověření podrobnějšího řešení těchto ploch formou územních studií⁴⁾. Řešení studie, vzájemně dohodnuté mezi dotčenými obcemi a projednané s relevantními dotčenými orgány, se promítne do ÚPD dotčených obcí. Následně se upřesněné vymezení přírodně-rekreační plochy promítne do aktualizovaných ZÚR.

3) Viz § 36 odst. (1) zákona č. 183/2006 Sb.

4) Viz § 36 odst. (2) zákona č. 183/2006 Sb.

Přírodně-rekreační plochy lze promítnout do návrhu ZÚR jako plochy nadmístního významu a do ÚP jako nezastavitelné území. **Zelené koridory** lze promítnout do návrhu ZÚR jako koridory nadmístního významu a do ÚP jako nezastavitelné území. **Zelený prstenec** lze promítnout do návrhu ZÚR nejlépe jako příměstskou krajinu s odpovídající cílovou charakteristikou. V územních plánech je možné zařadit segmenty prstence jako plochy lesní či plochy smíšené nezastavěného území s dílčí funkcí rekreace nepobytová. Na úrovni ÚP lze pak navrhnout řešení kolizních míst na účelových komunikacích a v regulativech připustit realizaci potřebného mobiliáře pro nepobytovou rekreaci.

Závěr

Záměr vytvořit Praze „zelené zázemí“ není nový. Například Karel Čapek komentuje odložení realizace záměru zelených pásů v „Národní práci“ dne 26. ledna 1928 slovy: „...Nuže, nedočkáme-li se toho my, nedočká se toho ani rok Páně 2000.“

V současné době limitují jeho realizaci zejména následující skutečnosti:

- „veřejná objednávka“ má neurčité, příliš obecné zadání. Myšlenka „zeleného pásu“ je proklamativně využívána zejména před volbami. Jedno volební období však nemůže přinést hmatatelný výsledek, který by bylo možné širší veřejnosti prezentovat jako splnění volebních cílů. Je tedy potřebné záměr podrobněji specifikovat, konkrétně zadat jeho vyřešení a po odborné i veřejné oponentuře navrženého řešení přistoupit k jeho postupné realizaci. Politické reprezentace by si

realizaci dílčích etap předávaly jako „pomyslný štafetový kolík“. Jejich úspěšnost by bylo možné posuzovat podle toho, jakým způsobem přispěly k přiblížení se k přijatému cíli, k cílové charakteristice krajiny.

- Dosažení příznivého efektu je podmíněno značnými plošnými nároky. V území, které má vysoký potenciál k přeměně na zastavitelné plochy, dosahují ceny pozemků vysoké hodnoty. Je tedy potřebné hledat způsob, jak zajistit potřebné plochy pro záměr, který nebude mít v tržním prostředí komerční efekt.
- Dosud není ověřeno, zda a jakým způsobem lze vyjádřit obdobný záměr pomocí územně plánovací dokumentace. Relativně snazší situace by mohla být ve správním území hlavního města Prahy. Zde se pořizují pro stejné území jedny ZÚR a jeden územní plán, které schvaluje stejné zastupitelstvo. Za hranicí Prahy je situace komplikovaná tím, že se sice zpracovávají jedny ZÚR, ale každá z dotčených obcí, jejichž počet se pohybuje v desítkách, si pořizuje svůj územní plán. O výsledku tedy rozhoduje mnohem víc zastupitelstev.

Je zřejmé, že s ohledem na dlouhodobý charakter záměru a jeho atribut „veřejného zájmu“ představují nástroje územního plánování výchozí dokumenty, ve kterých lze vyjádřit a koordinovat, řečeno termíny stavebního zákona, záměrně cílenou urbanistickou koncepci a uspořádání krajiny. Návrh řešení, který bude zpracován na základě konkrétního zadání, po projednání s dotčenými orgány a veřejností, může politická reprezentace (jako představitelka zastupitelské demokracie) schválit jako „cílovou charakteristiku krajiny“ a tím ji „uzákonit“. (Bohužel jen na jejich volební období. Pokud nebude dostatečně široká podpora zelených pásů v celém politickém spektru, může být po volbách jinak.)

Ing. Vladimír Mackovič
Ing. Lenka Přívozníková
Ateliér U-24, s. r. o.

Grafický doprovod: archiv autorů

Choceň

Město v parku – park ve městě

Jan Mužík

Úvod

Název příspěvku je převzat z propagačních materiálů, kterými se město právem prezentuje.

Choceň je malé město s cca 10 000 obyvateli. Jako je tomu u většiny malých měst, i pro Choceň je charakteristický velmi těsný vztah zastavěných částí s rozmanitou okolní příměstskou krajinou. Řeka Tichá Orlice, členitý, místy skalnatý terén, okolní lesy, parky a ostatní vzrostlá zeleň se významně podílejí na utváření pestré prostorové struktury, vyvážené funkční skladby, příjemného a obyvatelům důvěrně známého prostředí. Prostory parků Peliny, Zámeckého parku, Orlického nábřeží formované zastavbou a zelení se řadí k jeho nejpůsobivějším a nepřitažlivějším veřejným prostorům v centrální části města. Tyto prostory plynule přecházejí v neméně poutavé partie příměstské krajiny, jakými jsou Bošinská obora na severu města, lesy na Chlumu – bývalá zámecká obora na jihu, lesopark Homole na západě a v hluboké lesnaté údolí Tiché Orlice s řadou turisticky poutavých míst na východ od města. Zmíněné prostory jsou navíc propojeny alejemi a dalšími drobnějšími „zelenými“ plochami jak uvnitř města, tak v krajině. Společně tak vytvářejí ucelený a dobře fungující systém, který dlouhodobě ovlivňuje vysoký standard obytného prostředí i celkový urbanistický rozvoj tohoto malého města.

Malá města – součást krajiny

Téma semináře i tohoto sborníku mě přivádí k připomenutí charakteristických rysů prostředí malých měst. Právě na malých městech se dá poukázat na to, jak důležitou složkou jejich organismu je zeleň uvnitř města a jaké příležitosti a výhody obyvatelstvu přináší jejich příměstská krajina. Choceň řadím k městům, jejichž urbanistické hodnoty nenalézám v koncentraci architektonicky a urbanisticky hodnotných prostorů, jejich kompozici, nebo v koncentraci architektonicky skvělých staveb soustředěných v historickém jádru, ale spíše v Chocni v nesmírně cenném, plošně rozsáhlém a kompozičně výrazném systému zeleně, jehož osou je údolí řeky Tiché Orlice, součást přírodního parku Orlice. Toto specifikum Chocně oceňují především obyvatelé města, a tím i jejich zastupitelé v orgánech samosprávy. V životě obyvatel je více času věnováno sportu a sportovně-rekreačním aktivitám. Systém zeleně je tedy v Chocni respektovanou až určující součástí městského organismu. Přizpůsobuje se mu jak systémem dopravy, tak lokalizace jednotlivých funkčních

složek, například objektů a ploch veřejné vybavenosti. Město má tedy dobře založenou a rozvíjející se funkční skladbu. Tu také řadím k jeho urbanistickým hodnotám. Choceň je tedy příkladem zdravého a dobře fungujícího městského organismu, i z tohoto pohledu se právem prezentuje jako „Město v parku – park ve městě“.

Krajinný rámeček města, K. Liebscher 1905

Park Peliny a centrum města v současnosti

Choceň – Systém zeleně, sportovních a rekreačních ploch malého města

Jak jsem již uvedl, základem systému jsou přírodní prvky. Město se začalo rozvíjet v místech, kde hluboké, úzké a skalnaté údolí Tiché Orlice náhle přechází v širší kotlinu modelovanou zalesněnými kopci na západní straně a zvlněnou zemědělskou krajinu na straně východní. Právě v tomto místě jsou tři základní prvky systému – park Peliny, Zámecký park a prostory nábřeží Tiché Orlice.

Zeleň a doprava v organismu města

Jihovýchodní část města

Na schématu půdorysu města jsou zachyceny téměř všechny prvky zmíněného systému. Na východním okraji jsou to části parku Peliny a areálu fotbalového stadionu, mezi centrem města a nádražím je Zámecký park s lipovou alejí spojující zámek a bývalou zámeckou oborou na Chlumu na jižním okraji, v centru jsou také charakteristické prostory nábřeží, na západním okraji je vyznačen sportovní areál zahrnující koupaliště, zimní stadion, softbalové a volejbalové hřiště. Tento areál je propojený s centrem města lipovou a kaštanovou alejí, na druhou stranu bezprostředně navazuje lesopark na Homoli, na severní straně přechází okraj zastavěného území do příměstské zemědělské krajiny, která je rekreačně atraktivní a využívaná, zejména louky po obou stranách meandrující řeky.

Prvním a patrně nejhodnotnějším prvkem je park Peliny. Rozlohou menší přírodně-krajinářské úpravy na levém břehu řeky umocňují skalnaté svahy a opukové stěny se

Vstup do parku Peliny od centra města

Peliny, centrum města, prvky protipovodňové ochrany (zemní val přecházející v železobetonovou stěnu)

souvislým porostem dubů, buků, habrů a lip. Území je přírodní rezervací a součástí přírodního parku Orlicko. Jeho prostorové uspořádání vykazuje rysy anglického parku, nabízí řadu příjemných větších i drobných prostorů jak podél řeky, tak na skalách. Zde je také, na jednom ze skalních výběžků, oblíbená Doskočilova vyhlídka. Parkové úpravy mohou být dále rozšiřovány směrem jižním, tentokrát na pravém břehu i zde meandrující řeky.

Druhým významným prvkem systému zeleně je Zámecký park. Jeho menší část navazující na zámek a vedlejší panský dvůr byla založena v první polovině 19. století. Pozoruhodným urbanistickým činem bylo jeho rozšíření západním směrem, patrně v třicátých letech minulého století. Podle mého názoru jsou v této novodobější části parku patrné jisté stopy okrašlovacích tendencí vyjádřené pestrostí použitého rostlinného materiálu. Především je zde větší podíl cizích jehličnanů. Novými výsadbami byla zasažena i starší část parku, například v jižním předpolí zámku. Oba parky jsou hojně využívány nejen jako pobytové a relaxační prostory, ale konají se zde také různé sportovní, společenské a kulturní akce.

Novější část Zámeckého parku

Starší část Zámeckého parku s průhledem na zámek

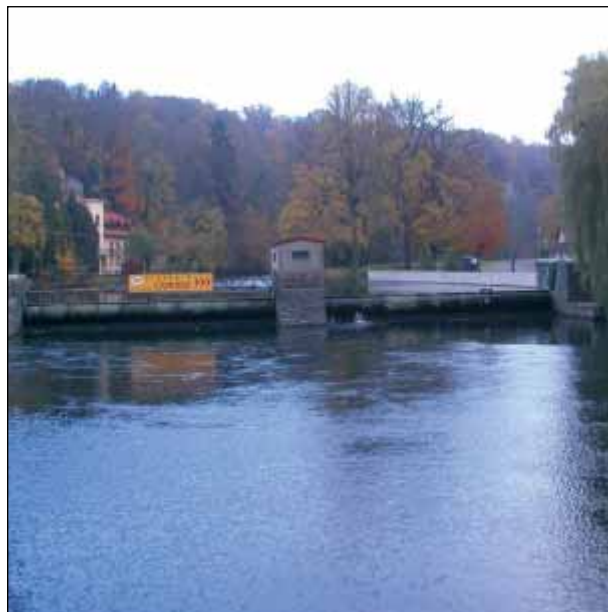

Alejí od zámku k nádraží ČD

Čtyřřadá lipová alejí spojující zámek s bývalou zámeckou oborou Na Chlumu

Třetím nejvýznamnějším prvkem systému, kterým bych chtěl podpořit oprávněnost prezentace města jako města v parku, je soustava prostorů nábřeží v centru, podél náhonu k malé vodní elektrárně, ale hlavně při regulovaném toku řeky. Tyto prostory navíc v současnosti procházejí významnou proměnou vyvolanou potřebou zajištění protipovodňové ochrany větší části města. Ve všech dotčených částech nábřeží to vyvolalo také zásahy do zeleně. Dnes už je možné konstatovat, že se povedlo prostory nábřeží nejen nepoškodit, ale naopak jejich kvalitu zvýšit. Zatím to chce trochu představitivosti a více trpělivosti hlavně s nově vysazenými stromy, neboť na jejich optimální podíl v utváření prostorů si budeme muset alespoň dvacet let počkat.

Pohled z mostu do Pelin

Část prostoru nábřeží v centru města

Prostor řeky v obytné části města, Orlické nábřeží vlevo a nábřeží krále Jiřího vpravo

Zeleň ve vybraných funkčních celcích města

Zeleň jako součást obytného prostředí

Zeleň ve sportovním areálu Spořilov

Krajina v okolí výrobního závodu – ČKD a. s.

Zeleň v okolí železniční trati Praha – Č. Třebová

Autobusové nádraží v Chocni

Příměstská krajina – jedno z výletních míst v údolí Tiché Orlice, součást celkového obrazu malého města

*doc. Ing. arch. Jan Mužik, CSc.
Fakulta stavební ČVUT v Praze*

Grafický doprovod: archiv autora

Nové parky na Rohanském ostrově

František Novotný, Alena Šimčíková

1 – Rohanský ostrov, Maniny, Libeň Praha 8 Územní příprava – studie regenerace území – 12/2004 Podklad pro povodňovou změnu ÚP Z 720/00

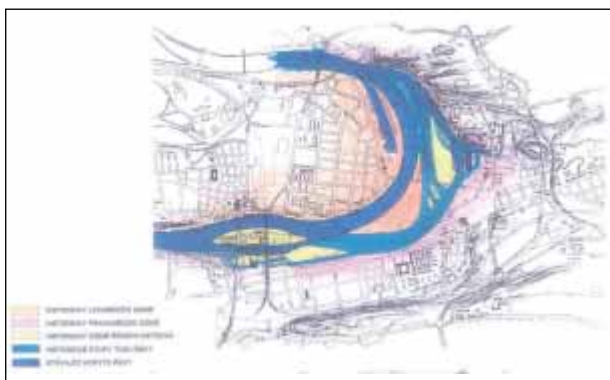
Urbanisticko-historický vývoj:

Severní část prostoru řeky nad historickým jádrem města je charakterizována meandrem Vltavy na pomezí Karlína a Libně s volnou plochou Manin a Trojskou kotlinou vymezenou severní pražskou terasou. Tok řeky byl upravován a regulován od počátku minulého století do třicátých let v souvislosti s realizací Libeňského mostu. (obr. 1)

Obr. 1: Letecký snímek z roku 1926

Regulace řeky byla zahájena stavbou Holešovického přístavu (1893), úpravou libeňského přístavu a následným posunem toku Vltavy severním směrem ve dvacátých letech minulého století v intencích regulačního plánu Velké Prahy. Regulací toku byl oddělen od Holešovic prostor Manin, který se stal součástí pravobřežních ploch. Postupně zaniká karlínský přístav a s ním i Rohanský ostrov. Až do padesátých let minulého století však území rozděluje mrtvé rameno, pozůstatek původního koryta řeky. Dnes již i tyto plochy jsou zasypané a původní stopu řeky dokladuje pouze proplachovací kanál libeňských bazénů. (obr. 2a)

Obr. 2a: Vývoj regulace toku

Z širších a celoměstských studijních prací jsme navázali zejména na Generel Vltavy a Berounky (II. fáze – 1994 – atelier FNA+ kol.), ve kterém byly ověřovány varianty obnovy říčních ramen (obr. 2b) a zpřístupnění území podél řeky v parkových úpravách včetně variant protipovodňové ochrany. (obr. 3)

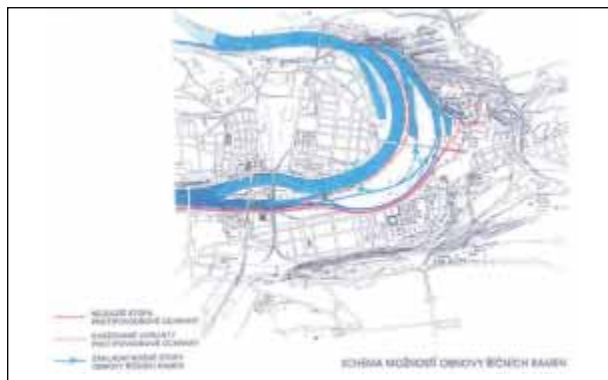

Obr. 3: Generel Vltavy a Berounky 1994

Následná dokumentace Maniny – Centrum Dolní Libeň, strategie rozvoje (1998 – atelier P60, atelier FNA) podrobněji rozpracovala tyto náměty v širších územních souvislostech. (obr. 4).

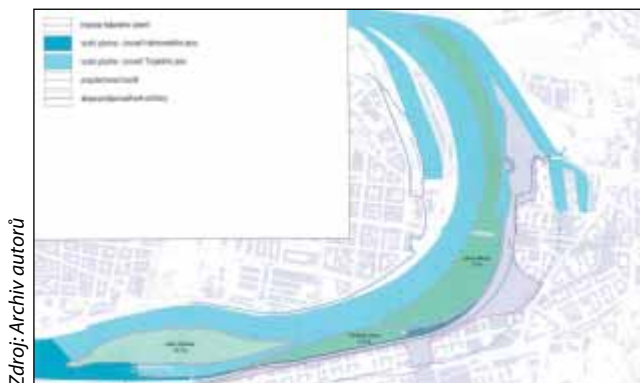
Obr. 4: Maniny – Centrum Dolní Libeň 1998

Obr. 2b: Varianty obnovy říčních ramen

Návrh řešení

Předpokládané nové městské soubory Karlína, Manin a Libeň vymezují stopou protipovodňové ochrany území cca 60 ha pro zeleň, sport a rekreaci. Nutná korekce devastovaného terénu umožní obnovou vltavských ramen, zprůtočnění území a vytvoření nových ostrovů – Rohanského a Manin, které propojí severní říční koso opět s vodním tokem. (obr. 5)

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 5: Schéma říčních ramen a ostrovů

V jižní části území vzniknou plochy přírodní zeleně se sítí promenádních cest, kterým bude nově dominovat jehla – prostorový a světelný akcent území. V soutoku horního a dolního karlínského ramene Vltavy vznikne přístupný atraktivní prostor vodní kaskády. Pěší lávka, propojující prostor Nového Karlína s ostrovy, ústí ve vyhlídkových plochách, kde nad plochou Vltavy ve vzdálenosti tří kilometrů dominuje ve své majestátnosti panorama Pražského hradu.

Severní část území je věnována rekreaci a sportu a přístavišti osobních lodí. Těžištěm aktivit bude přírodní amfiteátr s jevištěm na ploše řeky. Kompozice navrhovaných úprav vychází z významného postavení území v centrální oblasti Prahy a upřesňuje v této části významný dostavbový prostor Libeň – Maniny. (obr. 6)

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 6: Celková situace

Území je součástí navrženého regionálního biocentra R2/20 Rohanský ostrov. Vyšší celoměstský zájem a významné postavení lokality v širším centru města ve vazbě na plánovanou výstavbu předurčuje území k rekreačnímu využití. Cílem řešení je vytvořit esteticky hodnotné území s maximálním možným rekreačním potenciálem ve vztahu k přírodnímu prostředí biocentra. Návrhem obou karlínských

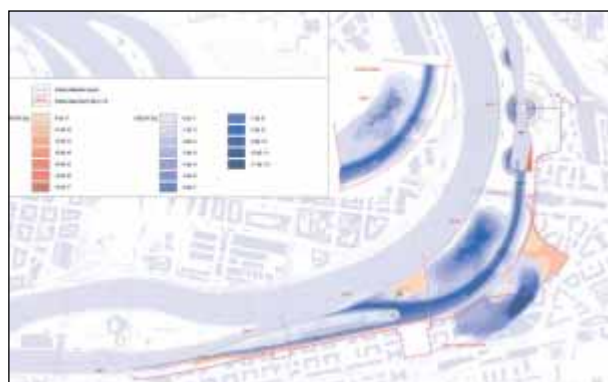
ramen vstupuje do území nová vodní migrační cesta. Na ni navazuje spektrum přírodních a přírodě blízkých ekosystémů. Z této skutečnosti vychází celková urbanistická koncepce i základní kompozice zeleně. (obr. 7)

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 7: Schéma ÚSES

Revitalizace území Rohanského ostrova je navržena v návaznosti na budování protipovodňové ochrany, zprůtočnění Libeňského mostu a zvýšení funkčnosti protipovodňových opatření jako celku. Inundační území, které vznikne odtěžením stávajícího terénu, bude sloužit jako retenční prostor pro povodňové stavy. V rámci revitalizace musí být zachován stávající pás pobřežní zeleně vymezující holešovický meandr. Morfologie terénu a její možné změny předpokládají rozsáhlé prostorové úpravy. (obr. 8)

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 8: Prostorové úpravy území

Dokumentace byla zpracována jako podkladový materiál pro stabilizaci funkčního využití území v rámci velké povodňové změny územního plánu Z 0720/00 a výsledky jsou nyní součástí platného ÚPn hl. m. Prahy. (obr. 9)

Zdroj: Archiv FNA, gente

Obr. 9: Vizualizace

2 – Ostrov Maniny dokumentace pro územní řízení – 02/2007 Stavba č. 4679 (5407) – příprava území

V návazné dokumentaci k územnímu řízení byla zpracována centrální část území jako příprava ke zvýšení kapacity koryta v oblasti Rohanského ostrova a revitalizaci území.

Cílem stavby je snížením stávající úrovně terénu a realizací dolního obtokového „Karlínského ramene“ Vltavy, snížit hladinu řeky při povodňových událostech. Území je vymezeno linií protipovodňové ochrany, stávajícím pravým břehem Vltavy, areálem betonárny TBG Metrostav a na severu je ukončeno hranou přístavního bazénu. Území tak tvoří ucelenou část s novým ostrovem Maniny.

Trasováním cest a nabídkou míst pro pasivní rekreaci jsou vymezeny plochy pro rozvoj přírodní složky biocentra. Rozsah nových ploch zeleně je v rámci diferencovaného využití rozdělen na:

- přírodní luční porosty s rozptýlenou zelení s vazbou na stávající břehové porosty, které představují jádrovou část biocentra;
- pobytové louky a odpočinkové plochy sloužící k rekreaci.

Původně navržené jezírko bude touto stavbou pouze prostorově připraveno. Přechodné využití je navrženo jako vizuální landartový objekt. (obr. 10)

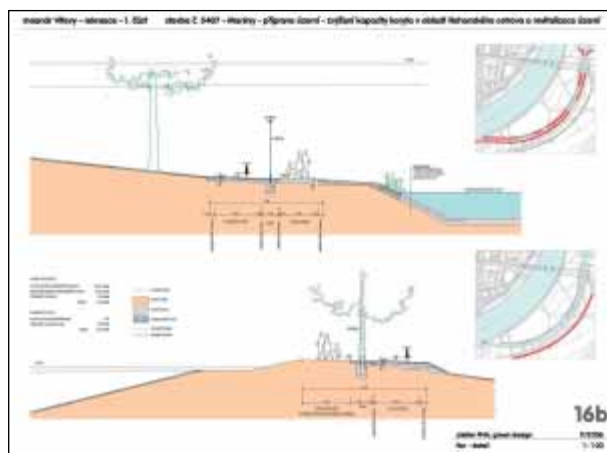
Obr. 10: Situace nového ostrova

Nové výsadby stromů jsou uspořádány v liniích či rozvolněných skupinách liniového charakteru, které odpovídají směru proudnic při povodňových stavech. Cílovým společenstvem v obnovené nivě je luční společenstvo s porosty tzv. tvrdého luhu – jilmová doubrava (*Ficario-Ulmetum campestris carpinetorum*).

Do budoucna je nutno počítat s postupnou obměnou stromů v břehovém pásu Vltavy, neboť některé topoly jsou již na hranici své životnosti.

Na levém břehu nového Karlínského ramene jsou navrženy dvě dřevěné lavice v délce 80 m navazující na hladinu řeky. Různá úroveň dřevěných stupňů zpřijemní pobyt u vody.

Přírodní úpravy břehů navazují na úpravu koryta rovnáním kamenným záhozem. Místy budou provedeny z rákosových rohoží s již zapěstovanými rostlinami, které se rychle rozrůstají a stabilizují břeh. (obr. 11)

Obr. 11: Úpravy břehů

Nové plochy zeleně jsou součástí celoměstského systému zeleně, které umožní i aktivní pobyt obyvatel – běh, nordic walking, cyklistika, in-line bruslení.

Po dokončení druhé části záměru realizace „Rohanského ostrova“ – po vymístění betonárky a realizaci Horního Karlínského ramene bude umožněna bezprostřední vazba na zelené plochy River City a Nového Karlína. Vazba na parkové plochy ve směru na Kaizlovy sady umožní při realizaci zeleného mostu přes ulici Pobřežní pěší průchod zelení až na Vítkov. V oblasti Manin navazuje řešené území na rekreační plochy a na zeď původního drážního tělesa směřující až do centrální oblasti Libně.

Po realizaci třetí části záměru – „Libeňský ostrov“, kdy bude území stávajících říčních kos severně Libeňského mostu transformováno pro rekreaci, vzniknou nové plochy sportovišť a zeleně spolu s významným propojením až k ústí Rokytky.

Na stavbu č. 4679 je vydáno platné územní rozhodnutí. (obr. 12)

Obr. 12: Vizualizace ostrova Maniny

3 – 1. etapa stavby ostrova Maniny
dokumentace pro stavební řízení – 12/2009
 č. 4679 Maniny – PPO, poldr s oddechovou zónou

Dokumentace pro stavební povolení byla zpracována ve spolupráci s Hydroprojekt CZ, který zpracoval celkovou přípravu spodní stavby a uvolnění území. 1. etapa řeší jen část území, které se nachází na Rohanském ostrově v převážné části bývalého stavebního dvora firmy Metrostav. Nebude realizováno nové koryto Vltavy v celé délce, ale jen první část ve formě tůň propojené s řekou dočasně umístěným spojovacím potrubím. Po skončení činnosti betonárky se tůň stane součástí dolního ramene Vltavy. (obr. 13)

Rovněž převážná část sítě pěších komunikací je řešena v konečné poloze a část v dočasném umístění tak, aby byly funkčně soběstačné. Materiálové řešení pěších komunikací je voleno přírodní mlatové – „stabilizer“. Tyto pěší komunikace jsou napojeny na páteřní cyklostezku A2 – Vltava pravobřežní vedenou v linii protipovodňové ochrany. Pro budoucí vložení objektů Pěší lávky a „Křížikovy jehly“ je navržena plošná rezerva včetně návaznosti na cyklistický okruh ostrova Maniny. (obr. 14)

Vodní plocha „tůň“ je navržena s výškou hladiny stejnou jako Vltava, na kótě Trojské zdrže 180,20. Tato poloha umožní vznik přirozeného hydrického režimu, a tím přirozený rozvoj mokřadních společenstev, společenstva vlhkých luk a navazující rozptýlené zeleně charakteru měkkého a ve vyšších polohách tvrdého luhu. Tvar břehů je poměrně členitý, aby vznikla co nejvíce variabilní stanoviště pro vodní a pobřežní organismy. Břehy budou svažité (vyjma rozlivu pro pobřežní a mokřadní druhy), aby nedocházelo k přílišnému zarůstání hladiny. Pro výsadby vodních, pobřežních a mokřadních rostlin budou použity domácí rostliny. (obr. 15)

Obr. 14: I. etapa rozsah navržených úprav

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 15: I. etapa vizualizace

Zdroj: Archiv autorů

Problematické kolísání hladiny cca 20 cm při manipulaci na jezu Troja, případně vypuštění zdrže, je řešeno vybudováním provizorního hrazení, které umožní zpomalit prázdnění tůň jen komunikací štěrkových teras. Různorodé druhové složení a způsob údržby travnatých ploch vytváří zajímavý efekt linie přechodu nížce sekaného

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 13: I. etapa nového ostrova

trávníku a kvetoucí louky. Pobytové louky určené primárně k rekreaci budou založeny jako rekreační trávník a pravidelně koseny. Přírodní luční porosty – květnaté louky by měly splňovat ekologické nároky biocentra. (obr. 16)

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 16: Vodní poldr

V rámci stavby jsou umístěny zpevněné plochy pro dětská hřiště a univerzální hřiště pro sportovní využití, které jsou napojeny na cestní síť. Dětské hřiště je řešeno přírodně. Oddělující a vymežující zidky částí dětského hřiště jsou odvíjeny ve spirále z volně kladených kamenných lámaných bloků z „požárské žuly“. Tento nebo příp. obdobný kámen ověřený dlouhodobým uplatněním v pražském prostředí potvrdí základní přírodě blízký přístup návrhu řešení. Jižní sklon pozemku takto členěný vymezí rovinné plochy pro věkové oddělení a vzájemnou propustnost. Centrální umístění lezecké pavučiny dětí do 12 let spirálu zakončí.

Pro funkčnost etapy je předpokládáno dočasné umístění mobilního objektu při dětském hřišti (údržba zeleně, WC). Městský mobiliář tvoří lavičky, odpadkové koše, stojany na kola a orientační panely na vstupech do nového areálu ze stávající cyklostezky.

Navrhované aktivity postupně umožní zpřístupnění území, pobyt a aktivní rekreaci obyvatel i návštěvníků hlavního města. (obr. 17)

Zdroj: Archiv autorů

Obr. 17: Dětské hřiště

Dokumentace je kladně projednána a v rozsahu stavby byly zahájeny práce s uvolněním území.

*Ing. arch. František Novotný
Atelier FNA
Ing. Alena Šimčíková
GREEN DESIGN
Atelier zahradní architektury*

Nové plochy zeleně – návrh a realita – příklad města Berouna

Dana Vilhelmová, Pavel Koubek, Petr Vávra

Město Beroun leží na 18. km dálnice D5 jihozápadně od Prahy na hranici rozvojové oblasti OB1 a rozvojové osy OS1 podle Politiky územního rozvoje ČR 2008. Spolu s řetězcem přilehlých měst, obcí a blízkých sídel vytváří sídelní strukturu, která v posledním desetiletí patří k nejrychleji rostoucím oblastem Středočeského kraje s celkovým počtem cca 30 tisíc obyvatel.

Platný **územní plán Berouna** byl schválen v roce 2001, vlastní koncepce vznikala přibližně již v průběhu let 1996–1999, přičemž jedním z hlavních cílů bylo zvýraznění prvků lokální identity a zachování atmosféry města, jeho přírodního rámce s bohatě členitou topografií. Nosnou myšlenkou bylo propojení historického jádra i nově zastavitelných ploch s přírodním zázemím údolí toku Berounky a Litavky, ale i s návršími Děd a Brdatka prostřednictvím systému městské zeleně – jakési obdoby systému ekologické stability v krajině. V tomto případě se však mělo jednat o plochy veřejně přístupné zeleně, které umožní obyvatelům rostoucího města přímý kontakt s přírodním prostředím a bezkolizní přístup do přilehlé příměstské krajiny s potenciálem rekreačního zázemí.

V základní koncepci uspořádání funkčních ploch (vymezených v hlavním výkresu modrou hranicí a kódem regulativu – viz příložený výřez výkresu – obr. 1) byly proto vyčleněny plochy pro veřejnou sídelní zeleň s kódem „ZS“, jejichž základním znakem – hlavní funkcí – je na straně jedné existence nebo založení vegetace zpravidla ve formě parků nebo alejí a za druhé pak zajištění volného přístupu veřejnosti. Základním koncepčním předpokladem systému městské zeleně je dále přímá návaznost

Obr. 1

na plochy přírodního zázemí města a příměstskou krajinu s možností relaxace. Po dohodě s objednatelem sestává systém městské zeleně z následujících skladebných prvků:

Plochy veřejné zeleně:

- parky
- parkově upravené plochy
- lesoparky
- lesíky
- významné krajinné prvky (pokud jsou v zastavěném území města)
- případně jiné prvky vegetace plošného charakteru

Linie (osy) zeleně:

- stromořadí (jednostranná / oboustranná)
- vegetační pásy
- vegetační doprovod vodotečí a komunikací
- případně jiné prvky vegetace liniového charakteru (meze – terénní zlomy)

V důsledku potřeby vytvoření souvislého – v maximální možné míře spojitého – systému městské zeleně byly jeho plochy vymezeny v nezbytných případech i na částech pozemků v soukromém vlastnictví, resp. na plochách s požadovaným maximálním zhodnocením pozemků. Tato skutečnost se v průběhu posledních let projevila jako hlavní příčina řady střetů a jako zdroj podnětů k vypracování změn územního plánu. Ty pak ve svém důsledku vedou k degradaci původně navrhované koncepce a k jistému omezení funkce systému městské zeleně – totiž jeho kontinuálního propojení s plochami příměstské rekreační krajiny (viz např. ukončení koridorů „ZS“ patrné na právě zvoleném výřezu hlavního výkresu změny č. 03 územního plánu – obr. 1). Nicméně je nutno konstatovat, že v naprosté převládající míře se městu daří původní koncepci prosazovat a zpřesňovat v podrobnějších stupních dokumentace – i když za cenu nutných korekcí a zpřesnění, např. v regulačním plánu lokality Nad Homolkou.

Hlavním cílem **regulačního plánu Beroun – Nad Homolkou** (dále jen RP) bylo podle schváleného zadání (15. 12. 2003) definování závazných podmínek pro koordinaci vstupu nových soukromých investic do řešeného území jako nástroje garantovaného harmonického a plynulého rozvoje lokality. Právě RP jako závazná územně plánovací dokumentace má v dostatečně podrobném měřítku zajistit koordinaci využití území v souladu se schváleným územním plánem města Berouna a určit tak jasná pravidla pro investory v řešeném území.

Nejprve bylo nutno promítnout do územním plánem navrženého rozvojového území reálné majetkové vztahy obsažené v katastrálních mapách (stavy dle map PK), aby bylo možno ze strany uživatele vůbec identifikovat pozemky jednotlivých žadatelů o výstavbu či využití svého pozemku. V první etapě bylo tedy zpracováno řešení obytného území jako minimálně upravený průmět ÚPO Beroun na pozemkové mapy s tím, že nad platný územní plán byly doplněny další vrstvy – mapy PK, a poté návrh úprav tvarů návrhových pozemků podle majetkových hranic tak, aby požadované srovnání bylo zcela zřetelné (viz obr. 2). Pro snadnou prostorovou orientaci a průkaznost byl návrh úprav promítnut také do ortofotomapy (obr. 3), kde jsou čitelné i další prostorové a krajinné vazby upravené urbanistické kompozice. Po projednání konceptu RP (únor 2004 – obr. 4) s vlastníky pozemků, kteří zde prezentovali často protichůdné požadavky a představy na využití území i spolupráci s pořizovatelem a zpracovatelem územně plánovací dokumentace, bylo jasné, že tyto individuální zájmy těžko mohou překročit rámec vlastního pozemku.

Proto byly v rámci návrhu RP dále upravovány trasy komunikací a tvary pozemků a umístěny zejména plochy veřejných prostranství a sídelní zeleně jako „nechtěné dítě“. V podrobnosti umožněné RP (čistopis, resp. vydání červen 2005) byl pak navržen způsob parcelace předmět-

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4: Regulační plán – Koncept, 2004

Obr. 5: Regulační plán – plochy zeleně

ných pozemků s definováním podmínek jejich zastavitelnosti a funkční využitelnosti a především byly definovány regulativy plošného a prostorového uspořádání území nově zakládaných veřejných prostorů včetně sídelní zeleně (obr. 5 – redukce ploch sídelní zeleně). Podstatnou součástí RP pak byla dohoda vlastníků pozemků v řešeném území vyplývající z dílčích jednání s cílem v maximální možné míře respektovat majetkové vztahy v území, tj. zohledňovat pozemky držené jednotlivými vlastníky dle původních pozemkových map při zachování celkové koncepce veřejných prostorů a zeleně. Nesnadným úkolem bylo také zkoordinovat již zpracované přípravné dokumentace a probíhající práce v území, včetně vydaných územních rozhodnutí a geometrických plánů, které do značné míry již předurčily, ne-li znemožnily realizaci některých požadovaných řešení.

Důležitým výsledkem však po všech přijatých kompromisech bylo dodržení celkové urbanistické koncepce individuální obytné zástavby, která respektuje přirozenou modelaci terénu (zejména vedení komunikací s koridory zeleně) s návazností na stávající koridory těsně přiléhajícího území se zvýrazněním osové kompozice území vázané na plochu pro občanskou vybavenost v dominantním postavení.

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Zajímavým paradoxem pro nás pak ve výsledku byl fakt, že „nenáviděná“ a v návrhu vypuštěná plocha sídelní zeleně s dětským hřištěm uprostřed obytného bloku byla soukromým investorem v rámci výstavby přece jen realizována.

Závěrem se spíše než vyjasnění nebo doporučení naskýtá celá řada otázek:

- 1) Je potřeba již v ÚP přesně vymezit jednotlivé plochy zeleně v závazné podobě na jednotlivé pozemky (požadavek stavebního zákona ÚP zpracovat nad mapou KN!), tedy je to žádoucí a zároveň reálné?
- 2) Jak zajistit realizaci ploch zeleně v případě, že v ÚP bude zakotveno „jen“ vymezení obytných ploch s defi-

novaným podílem veřejných prostranství – veřejné zeleně (viz novela vyhlášky č. 501/2006 Sb.) např. u soukromých developerů? Na jakém konkrétním pozemku a proč zrovna tam? Je možné (a z hlediska veřejného zájmu žádoucí) prosazovat koncepci systémově pojaté spojitě sítě městské zeleně a veřejných prostranství?

- 3) Kdo bude „provozovat“ plochy zeleně v obytných souborech realizovaných soukromými developery?
- 4) Kdo a jak zhodnotí přínos ploch zeleně ve funkční struktuře města, obytné skupiny (ekonomicky, esteticky, z hlediska kvality obytného prostředí apod.)?

A tedy – **je zeleň v dnešní době vlastně ještě vůbec žádoucí** složkou funkční struktury města?

*Ing. arch. Dana Vilhelmová
Městský úřad Beroun*

*Ing. arch. Pavel Koubek
Urbanistická kancelář UK-24*

*Ing. arch. Petr Vávra
Studio KAPA*

Grafický doprovod: archiv autorů

Význam zeleně v krajině města

Individualita obrazu městské krajiny a ochrana krajiněho rázu

Ivan Vorel, Jiří Kupka

Městská krajina se vyznačuje výraznou individualitou – svébytností tkvící v prolnutí přírodní a urbánní struktury a vizuální jedinečnosti spočívající ve vnějším projevu přírodních podmínek a znaků kulturního vývoje krajiny a městského prostředí. Vždy – nejen v městské krajině – je tedy nutné uvažovat (neoddělitelně) všechny charakteristiky krajiny, přírodní i kulturní a historickou¹⁾, neboť kulturní krajiny jsou chápány jako kombinovaná díla přírody a člověka, jež jsou dokladem vývoje lidské společnosti a sídel v průběhu historie²⁾. O významu zelených ploch v každé z jedinečných urbanistických (krajinářských) situací lze rozvažovat různými způsoby. Následující příspěvek terminologicky a metodicky³⁾ navazuje na uvažování o městské krajině ve smyslu zákonného institutu „krajiněho rázu“ a jeho hodnocení⁴⁾.

Krajiněný ráz, charakter krajiny

Krajiněný ráz – charakter krajiny – je mnohovrstevným a různě uchopitelným pojmem vyjadřujícím určité vlastnosti krajiny, které tu či onu krajinu odlišují od jiné, nebo které jsou naopak pro různé krajiny společné⁵⁾. Specifický ráz krajiny, její neopakovatelnost, spočívá v přítomnosti určitého souboru jevů (prvků), v jejich kombinaci a prostorových vztazích. Tyto jevy, které mají hodnotu významovou (obsahovou) a vizuální (senzuální)⁶⁾, se v obrazu krajiny navenek projevují jako tzv. znaky krajiněho rázu, v nichž tkví důvod proměnlivosti charakteru této krajiny⁷⁾. Vlastnosti krajiny se projevují jako její rysy (soubory znaků). Pro rozpoznání rázu krajiny je důležitá právě výraznost a čitelnost těchto znaků, jejich ojedinělost, rozmanitost a rozlišitelnost.

Krajiněný ráz (charakter krajiny) je primárně záležitostí vizuální, je tedy dán především vizuálním projevem

přírodních složek (terén, voda a vegetační kryt) a složek civilizačních (stavby, zástavba, technické prvky a zařízení, využívání krajiny, provoz...). Kvality krajiněho rázu a změny těchto kvalit – např. snížení nebo zvýšení hodnot krajiněho rázu – se tedy projevují především v obraze krajiny, v její vizuální scéně.

Obraz města, nebo městské krajiny?

Hovoříme-li o krajiněném rázu města, objevují se dva klíčové termíny, které se prolínají a doplňují. Problém či rozpor vzniká v okamžiku uplatňování urbanistických zásad na (městskou) „krajinu“ a přírodovědných pohledů na „město“.

Prvním pojmem je „obraz města“⁸⁾. Jedná se o ryze urbanistickou kategorii. Nelze však pominout, že úroveň urbánního prostředí měst je závislá nejen na urbanisticko-architektonické kvalitě objektů a prostorových seskupení a jejich výtvarném pojetí, ale i na řadě dalších výrazových prostředků, z nichž k nejvýznamnějším patří prvky přírodní⁹⁾. Z tohoto úhlu pohledu je městem především urbánní struktura, ve které jsou v prostorové a funkční struktuře integrovány přírodní krajiněné prvky a struktury (terén, voda a vegetační kryt). Krajinářská problematika se zde proměňuje v problematiku přírodního prostředí města a systému zelených ploch, problematika krajinářsko-estetická se proměňuje v problematiku urbanistické kompozice¹⁰⁾. Výhodou takového označení je skutečnost, že zahrnuje všechny typy vizuální scény města – od relativně přírodních scénérií po městské prostory fyzicky prostorově vytvořené stavbami a technickými zařízeními. V souvislosti s kategorií „obraz města“ je nutné připomenout pojem „obraz městské scény“, mezi jehož hlavními charakteristikami se uvádí zřetelnost a orientační jasnost,

1) Krajiněný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti... (§ 12, odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (v platném znění).

2) (35) Cultural landscapes represent the combined works of nature and of man. They are illustrative of the evolution of human society and settlement over time, under the influence of the physical constraints and/or opportunities presented by their natural environment and of successive social, economic and cultural forces, both external and internal. The term „cultural landscape“ embraces a diversity of manifestations of the interaction between humankind and its natural environment. (Report of the Expert Group on Cultural Landscapes, La Petite Pierre (France) 24-26. October 1992, <http://whc.unesco.org/archive/pierre92.htm>).

3) Používané pojmy navazují na VOREL et al. 2006, s. 6n, 17n.

4) Podle § 12 zákona č. 114/1992 Sb.

5) VOREL 2006a, s. 263.

6) VOREL 2007, s. 14.

7) VOREL 2006b, s. 301.

8) Srv. LYNCH 2004.

9) KONVIČKA 2006, s. 153.

10) VOREL 2000, s.130n.

komplexnost, výraznost struktury a atribut významnosti¹¹⁾ – přičemž všechny je možné spojovat i s prvky přírodní struktury.

Naproti tomu „obraz městské krajiny“ je termínem krajinářským. Označuje senzuální projev vnitřní struktury krajiny¹²⁾, přičemž urbanizovaná nebo městská krajina je krajinou, ve které urbánní složky a procesy ovlivňují dynamiku vývoje krajiny a její vnější tvářnost. Pro úvahy o krajinném rázu je vnější výraz krajiny – krajinný obraz – základní kategorií, a to proto, že krajinný ráz je ve smyslu zákona z velké části kategorií vizuální¹³⁾.

Jak lidé chápou městskou krajinu?

Zákon o ochraně přírody a krajiny má v tomto smyslu jasno a chápe za krajinu veškerý povrch země, tj. nerozlišuje mezi krajinou a městem. Dle tohoto zákona je krajinou část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky¹⁴⁾. Lze tedy hovořit i o krajině urbanizované, krajině městské či přímo krajině města, podobně jako o krajině industrializované, suburbánní, postindustriální a podobně¹⁵⁾. Pod pojmem „krajina“ si však většina z nás představí krajinu, ve které hlavní roli hraje příroda – kopce, údolí, lesy, skupiny stromů, aleje, meze, louky, pole, potoky, řeky, rybníky nebo jezera¹⁶⁾. Pro charakter městské krajiny jsou tedy významné takové prvky a složky přírodního prostředí, které jsou obyvateli přirozeně vnímány jako symboly krajiny, tj. reliéf terénu, charakter sítě vodotečí a vodních ploch, vegetační kryt. Městská krajina je tedy obyvateli v naprosté většině chápána ve spojitosti s vizuálně se projevujícími a čitelnými přírodními složkami (prvky a strukturami), tzv. přírodními atributy, které vytvářejí na území města struktury, jež přispívají ke specifické prostorové skladbě, odlišují dané místo v krajině od jiných míst a spoluvytvářejí specifické vlastnosti vizuální scény¹⁷⁾.

Mezi přírodními atributy¹⁸⁾ vyniká zejména georeliéf (topografie), který je základní a ze všech přírodních podmínek nejnápadnější strukturou¹⁹⁾, která vytváří základní rámeček prostorové skladby (svahy, hrany, hřebety, vrcholy, srázy, skalní útvary...) a základní vlastnosti krajinné scény (vymezení prostorových jednotek vizuálními bariérami, prostorové dimenze, měřítko, dynamika krajinné scény

vlivem sklonitosti svahů a převýšením). Poloha v terénním útvaru, kterou město zaujímá, nejpodstatněji ovlivňuje jeho kompoziční obraz²⁰⁾.

V omezené míře se v charakteru krajiny projevují i pedologicko-petrologické podmínky (barva hornin, charakter zvětralin, zprostředkovaně rozdílné využití). Vedle osobitých partií terénu jsou podstatným znakem charakteru krajiny vodní prvky, které, ač se v krajině projevují prostorově omezeně, vytvářejí cévní soustavu krajiny, a proto se v krajinném rázu obvykle výrazně uplatňují²¹⁾.

Další podstatné znaky městské krajiny tvoří zřetelně se projevující vegetační kryt – lesní, nelesní a parková zeleň, kterou tvoří souvislé porosty na svazích, terénních hranách, terénních dominantách, krajinná zeleň v podobě travnatých ploch a nelesní zeleně, městské lesy, parková zeleň a souvislá uliční zeleň, doprovodná zeleň vodotečí tvořící zdůraznění krajinných koridorů, zeleň litorálních pásem vodních ploch a další prvky a struktury.

Individualita obrazu městské krajiny

Zeleň ve spojení s výrazností terénu (poloha na pohledově exponovaných svazích a horizontech²²⁾ a sítí vodotečí (poloha v koridorech údolí) a v prostorově členící poloze hraje v charakteru městské krajiny zásadní roli, podílí se na vizuální atraktivnosti krajinné scény²³⁾ (obrazu města) a na obytnosti města.

Vzniká tak specifický charakter nebo ráz městské krajiny, který se může vyznačovat čitelností kulturních a historických hodnot dokumentujících vývoj města a jeho architektonické a urbanistické kvality a přírodních hodnot tkvících v přítomnosti cenných přírodních prvků a struktur, v biodiverzitě určitých částí krajiny a udržitelnosti přírodních procesů v ní – vizuální atraktivností krajinné scény, ve které se projevují kulturní, historické a přírodní charakteristiky městské krajiny. Vizuální atraktivnost (estetickou působivost) je možno popisovat různými způsoby – i pojmy urbanistické a krajinářské kompozice (čitelnost prostorové skladby, vymezení prostorů, dimenze měřítka, rozlišitelnost scénérií, výraznost konfigurace prvků, jedinečnost prvků a struktur). K popisu je možno využít i metody analýzy vizuální scény (body a bodové struktury, linie a liniové struktury, plochy a jejich struktury a textury, prostorové struktury, znaky rozmanitosti, jedinečnosti a rozlišitelnosti).

11) HEXNER – NOVÁK 1996, s. 54.

12) VOREL 2007, s. 14.

13) VOREL 2007, s. 14.

14) § 3 odst. 1, písm. m.

15) Srv. VOREL et al. 2006, s. 9 (B.1.1.2).

16) VOREL 2000, s. 126.

17) Srv. VOREL 2000, s. 128.

18) Culek dělí přírodní podmínky tvořící charakter krajiny na pět složek, a to na složku topografickou (georeliéf), petrologicko-pedologickou, hydrologickou, atmosférickou (klíma) a biotickou. (CULEK 2006, s. 48).

19) CULEK 2006, s. 48.

20) FIALA 1959, s. 56n.

21) CULEK 2006, s. 51, 53.

22) Nezastavěné horizonty bez zeleně zdaleka nepůsobí tak příjemným přírodním dojmem.

23) Ladislav Žák to vyjadřuje slovy: „Všechny vjemy a zážitky, jež poskytuje člověku příroda a krajina, lze shrnout pod společný, jednoduchý pojem krásy. (ŽÁK 1947).

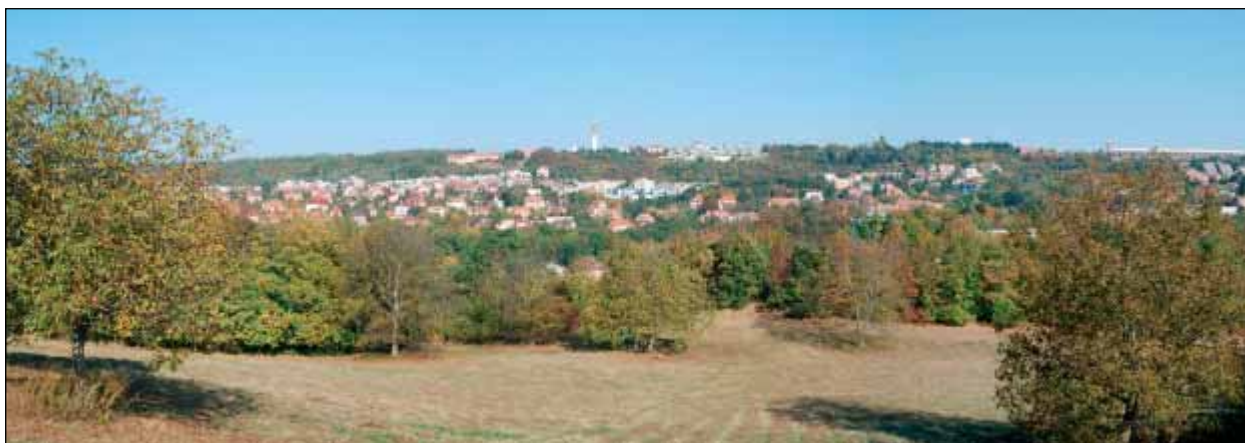

Foto © Ivan Vorel

Pohled od Šalamounky přes Motolské údolí k severu. Ve vizuální scéně je prolnta struktura zástavby s přírodními prvky a strukturami. Vzniká harmonický obraz městské krajiny s dominujícím účinkem terénu Motolského údolí a zeleného horizontu Strahovského hřbetu

Foto © Ivan Vorel

Pankráčská pláň od Císařské louky. Vltavský koridor s ostrovy, Vyšehradská skála a náhorní plošina Pankráčské pláně jsou silnými krajinnými atributy vizuální scény

Atraktivnost obrazu městské krajiny, výraznost charakteru a krajinného rázu jsou významnou skupinou jevů v území, které usměrňují, omezují či limitují možnosti jeho využití. Zároveň však představují významné vlastnosti obytnosti prostředí, kulturní individuality a rekreační přitažlivosti.

Městská zeleň a zvláště chráněná území na území města

Významnou roli v charakteru městské krajiny v tomto smyslu mají (maloplošná) zvláště chráněná území zahrnující na území města zpravidla lokality se zelení nebo s vodními prvky, která sice v urbanistické struktuře představují omezení pro funkční vazby (mají omezenou nebo vyloučenou obytnou a rekreační funkci celoměstského systému zeleně), avšak ve vizuální scéně mají význam nesporný (často velmi dominantní) a bezesporu se zásadním způsobem uplatňují při plnění ekostabilizační funkce celoměstského systému zeleně a projevují se (zejména v krajinném rázu). Spojení dominantního účinku a jedinečnosti přírodní hodnoty představuje velmi významný fenomén uplatňující se v krajinném rázu. To se týká i přírodních parků, ve kterých hledisko krajinného rázu

je prvořadé, a významných krajinných prvků ze zákona i registrovaných²⁴). Ochrana zvláště chráněných území, přírodních parků a významných krajinných prvků dále přináší efekt při stabilizaci ploch zeleně v urbanistické struktuře a při zachování charakteristických přírodních atributů městské krajiny (projevují se v obrazu krajiny, tj. mají vliv na krajinný ráz).

Ochrana krajinného rázu ve struktuře městské krajiny

Přírodní atributy vizuální scény městské krajiny jsou mj. předmětem ochrany krajinného rázu. Ochrana krajinného rázu je zahrnuta do obecné ochrany přírody a týká se veškerého území. Krajinný ráz je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Estetická hodnota může být bezesporu snížena změnou urbanistické struktury, změnou prostorových vztahů daných stavbami a jejich soubory včetně infrastruktury, aniž by se změny dotkly přírodních složek (prvků a struktur) a přírodních atributů vizuální scény. Tyto otázky nemohou být řešeny z pozice ochrany přírody a krajiny, nýbrž z pozice orgánů územního rozvoje, územního plánování, z pozice městských architektů a stavebních úřadů.

24) Podle § 6 zákona č. 114/1992 Sb. 24).

Foto © Ivan Vorel

Obrazem městské krajiny je pohled na Motolské údolí s množstvím zeleně a s výraznými horizonty Dívčích hradů a Vidoule na obzoru. Výraznost přírodních atributů vizuální scény by mohla být snížena novou výstavbou a charakter městské krajiny se může změnit

Foto © Ivan Vorel

V pohledu z Dívčích hradů na pravý břeh Vltavy se výraznost přírodních prvků ztrácí ve velkoměstské urbánní struktuře

Předmětem ochrany krajinného rázu v silně urbanizovaném prostředí nebo v městské krajině by měly být zejména přírodní atributy městské krajiny a jejich uplatnění v obraze městské krajiny (v krajinné scéně). Ochrana krajinného rázu by tedy měla být uplatňována tam, kde záměry změn využití území nebo záměry výstavby vizuálně zasahují do atributů přírodní struktury města – snižují jejich význam v krajinné scéně, fyzicky zmenšují jejich rozsah, likvidují je apod. Jsou to nejenom zvláště chráněná území nebo přírodní parky, ale i další části systému přírodního prostředí města – přírodní celky koridorů vodotečí, nezastavěné náhorní polohy a enklávy lesních porostů, rozsáhlých lesoparků a zemědělské půdy. Jsou to též polohy v urbanizovaných územích, kde rysy krajinné struktury (terénní horizonty, výrazné porosty, ozeleněné svahy, terénní dominanty, skály) výrazně spoluurčují charakter prostorové scény²⁵⁾. Protože za nejsilnější projev přírodních složek je v městském prostředí považována zeleň (prvky a struktury vegetačního krytu), ochrana krajiny a krajinného rázu bývá někdy zaměňována za ochra-

Foto © Ivan Vorel

V pohledu z Dívčích hradů na pravý břeh Vltavy se výraznost přírodních prvků ztrácí ve velkoměstské urbánní struktuře

25) Srv. VOREL et al. 2006, s. 9 (B.1.1.3).

nu zeleně, a to nejenom v krajinných panoramatech, ale také v urbanistickém detailu, který však nemůže být pro ráz městské krajiny určující.

Použité zdroje:

CULEK, Martin. Přírodní podmínky území a jejich význam pro krajinný ráz. In: VOREL, Ivan (ed.) et al. *Krajinný ráz a východiška jeho hodnocení*. 1. vyd. Praha: ČVUT, 2006. ISBN 80-903206-2-7.

FIALA, František. *Stati z urbanismu*. Praha: Svaz architektů ČSR, 1959.

HEXNER, Michal – NOVÁK, Jaroslav. *Urbanistická kompozice*. Praha: ČVUT, 1996. ISBN 80-01-01451-7.

KONVIČKA, Miloslav. Městská a příměstská krajina a ochrana krajinného rázu. In: VOREL, Ivan – SKLENIČKA, Petr (eds.). *Ochrana krajinného rázu. Třináct let zkušeností, úspěchů i omylů...* Praha: Naděžda Skleničková, 2006. ISBN 80-903206-7-8.

LYNCH, Kevin. *Obraz Města. The Image of the City*. 1. vyd. Praha: BOVA POLYGON, 2004. ISBN 80-7273-094-0.

VOREL, Ivan – BUKÁČEK, Roman – MATĚJKA, Petr – CULEK, Martin – SKLENIČKA, Petr. *Metodický postup. Posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz*. Praha: Naděžda Skleničková, 2006. ISBN 80-903206-3-5.

VOREL, Ivan. Přírodní, kulturní, estetické hodnoty a struktura osídlení – konflikt nebo harmonie (kulturní krajina z pohledu urbanisty). In: *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: MŽP ČR, 2000. ISBN 80-7212-134-0.

VOREL, Ivan. Krajinný ráz a jeho ochrana. 1. část – Charakter, ráz a identita krajiny. *Ochrana přírody*, roč. 61, č. 9/2006, s. 262–265. ISSN 1210-258-X.

VOREL, Ivan. Krajinný ráz a jeho ochrana. 2. část – Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky. *Ochrana přírody*, roč. 61, č. 10/2006, s. 301–303. ISSN 1210-258-X.

VOREL, Ivan. Krajinný ráz a jeho ochrana. 3. část – Obraz krajiny. *Ochrana přírody*, roč. 62, č. 1/2007, s. 14–17. ISSN 1210-258-X.

ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. Praha: SVU Mánes, 1947.

*doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc.
Katedra urbanismu a územního plánování
Fakulta stavební ČVUT v Praze
Ing. arch. Mgr. Jiří Kupka, Ph.D.
Katedra urbanismu a územního plánování
Fakulta stavební ČVUT v Praze
Katedra biotechnických úprav krajiny
Fakulta životního prostředí ČZU v Praze*

Ekologicko-urbanisticko-ekonomické aspekty zelene a ich uplatnenie v rámci územného plánovania na Slovensku

Anna Dobrucká

Riešenie krajiny nabera nové dimenzie. Krajina prírodná i urbánna sa stáva limitujúcim faktorom v rozvoji územia. S krajinou je tak potrebné počítať jednak v procese územného plánovania, jednak v procese strategického plánovania.

- Strategický plán ako dlhodobý koncept je potrebné vnímať ako určitú víziu ekonomicko-sociálneho rozvoja. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja je nástrojom na realizáciu strategického plánu v krátkodobom horizonte 3–5 rokov a je pravidelne aktualizovaný. Kvalitná krajina však musí byť pred investičným tlakom chránená a zároveň zeleň musí tlmiť tlak investície na životné prostredie. Krajina sa musí stať súčasťou všetkých koncepcií, pretože pozitívne ovplyvňuje kvalitu života v sídlach.
- Územný plán je dlhodobý koncept územného rozvoja, v ktorom sa premietajú ciele strategického plánu. V územnom pláne je krajina hmotovo-priestorovým prvkom sídelnej štruktúry, predstavuje limit pre nekontrolovaný územný rozvoj. Krajina v územnom plánovaní je štruktúrou, ktorá vyvažuje prílišnú rozpínavosť sídiel. Kvalita a kvantita zelene i krajiny má vplyv na zvýšenie kvality životného prostredia i kvality života vôbec.

Aby bolo možné krajinu chrániť i tvoriť, je potrebné poznať kvalitu, kvantitu a hodnotu krajiny v danom území. Geoeosystém (teda globálny systém Zem) prof. Ružička v metodike LANDEP rozdelil na tri systémy: krajina – sídlo – človek. V rámci úvah je možné uvedené systémy premietnuť do farieb a priradiť im nasledujúcej korelácie:

- **sídlo** – **krajina (urbio)**
- **krajina** – **človek (eko)**
- **človek** – **sídlo (socio)**

Vyššie uvedený jednoduchý priemet vzťahov premietnutý do farieb naznačuje, že najväčším problémom je vzťah človek – sídlo. Prečo je tomu tak? Človek tvorí sídlo. Človek stanovuje pravidlá pre rozvoj sídla a sídlo je tak odrazom činnosti, tvorivosti človeka i jeho vzťahu k svojmu vlastnému prostrediu. Príklad:

Človek presne vie, že musí tvoriť vyvážené, udržateľné prostredie s vysokým podielom zelene, ale keďže uprednostňuje „iné hodnoty“ (napr. finančný zisk z predaných pozemkov), človek úmyselne a vedome vyváženosť narúša. Podobne je tomu v celom legislatívnom systéme: ekonomicky silné rezorty pripravujú legislatívu na podporu investícií bez ohľadu na vyváženosť územia, čím sa príslušná legislatíva podieľa na destabilizácii prostredia a územného rozvoja. Pre ochranu a tvorbu krajiny sú dôležité dve legislatívne normy: **Zákon 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny**, ktorým sa krajina prioritne chráni. Ochrana všeobecná platí na celom území a zvýšená ochrana platí pre chránené územia. **Stavebný zákon č. 50/1976 Zb.** v znení neskorších predpisov (Z. 118/2010 Z.z.) umožňuje tvorbu krajiny, podporiť jej rozvoj či meniť jej hmotovo-priestorovú štruktúru a usporiadanie najmä v zastavanom území. Stavebný zákon však umožňuje prostredníctvom územného plánu cieľenú tvorbu, koncepčný prístup k ochrane a tvorbe krajiny, a to na základe generelu zelene (nepovinný územnoplánovací podklad) a na základe územného systému ekologickej stability, resp. krajinno-ekologického plánu (povinný územnoplánovací podklad). Analýzou rôznych metodík na ÚSES, KEP a GZ sme došli k záveru, že KEP a ÚSES sú metodiky vhodné pre riešenie prírodného prostredia (nezastavaného územia) obce a GZ je vhodné a potrebné použiť na riešenie zelene v zastavanom území obce. Základné rozdiely v metodikách dokumentuje nasledujúca tabuľka:

Krajinno-ekologický plán (ÚSES)	Generel zelene
Priorita – optimálne využitie krajiny, ekologická stabilita krajina	Priorita – tvorba systému v urbánnom priestore (resp. zastavanom území) a zvýšenie kvality života miest
Postavenie a využitie KEP – časť územného plánu spracovaná v rámci Prieskumov a rozborov	Postavenie a využitie GZ – podrobný územnoplánovací podklad jednej funkčnej zložky „zeleň“
Rozsah spracovania: Celé katastrálne územie (podľa nás s výnimkou zastavaného územia)	Rozsah spracovania: Zastavané územie obce, príp. kantaktne zóny
Postupnosť krokov tvorby KEP je systémová, logická: – analýzy – systémy – interpretácia – avaluácia – propozícia	Postupnosť krokov tvorby GZ: – Analýzy (prieskumu) – Hodnotenie (syntézy, rozborov) Návrhy (v rámci konceptu a návrhu) Interpretácia je samozrejmosťou. Dôležité sú výstupy v podobe limitov a regulatívov prezentované zrozumiteľne pre riešiteľov ÚPD
Metodika pracuje v mierkach M=1:10 000, 25 000,50 000 M=1:5 000	Metodika pracuje v mierkach M=1:2 000 M=1:1 000
KEP analyzuje a hodnotí celú krajinu, zastavaná územie chápe ako subsystém, v rámci neho sa zaoberá max. veľkými plochami zelene, pozornosť KEP sa sústreďuje na globálne riešenie	GZ rieši „čiastkový problém“ avšak z hľadiska človeka je práve tento priestor zaujímavý, pre GZ sú prioritné „zelené štruktúry“ v zastavanom území, dizajn, kvalita pohybu, vybavenosť...

Z uvedeného je zrejme, že pre kvalitné plánovanie krajiny by mal byť spracovaný ÚSES a GZ súčasne. Generel zelene však môže byť vnímaný dvoma spôsobmi: oborový generel – zameraný na vegetačné prvky, vegetačné formácie, štruktúry, plochy, na ekologickú funkciu vegetácie a na podporu biodiverzity a územný generel – zameraný na zeleň ako polyfunkčný systém s ďalšími funkciami. Na posilnenie ekostabilizačnej funkcie územia jestvuje celý rad metodík a odborných prístupov. Riešenie zelene ako metafunkčného systému je nedocenené. Aké funkcie zeleň v sídle plní? Ak vynecháme ekostabilizačnú funkciu, tak môžeme upozorniť na funkciu hygienickú, mikroklimatickú, rekondično-relaxačnú, psychologickú, komunikačnú, sociálnu, dekoratívnu...

Aby bolo možné posúdiť kvalitu plôch zelene i z uvedených hľadísk, je potrebné stanoviť charakteristiky, ktoré budú na plochách zelene sledované, vyhodnotené a interpretované tak, aby bolo zrejme, ktoré plochy sú pre tvorbu systému zelene najvýznamnejšie.

Pre tento účel bola spracovaná metodika, ktorá je otvorená a objektovo orientovaná. Objektom sú jednak vegetačné prvky (aleje, solitérne dreviny, vegetačné formácie) a vlastné plochy zelene (líniové, bodové, plošné útvary s prevahou vegetačných prvkov). Otvorenosť metodiky spočíva v stanovení charakteristík, ktoré je možné a potrebné pri hodnotení plôch zelene sledovať, napr.:

- aspekt environmentálny: eliminácia nevhodných mikroklimatických podmienok, eliminácia emisií v ovzduší, eliminácia nadmernej hlučnosti,...
- aspekt urbanistický: jadrá systému zelene, subjadrá systému zelene, ich prepojenie líniovými prvkami (alejami), výmera kvalitnej zelene na obyvateľa, kategórie zelene a ich zastúpenie na obyvateľa, funkcia plochy, súlad funkcie plochy s príslušným objektom, súlad s ÚPD,...

- aspekt architektonický: slohovosť, kompozícia, súlad s architektúrou príslušného objektu, vybavenosť plochy, kvalita dizajnu, uplatnenie umeleckých diel resp. originalita riešení...
- aspekt kultúrno-historický: plochy podporujúce génia loci, pamiatkovo chránené plochy zelene, historické plochy dochované (bez ochrany), historické stromy, pamätné stromy a plochy...
- aspekt strategicko-ekonomický: politický záujem o danú plochu, odborný záujem, verejný záujem, navštevovanosť plochy občanmi, investičná náročnosť na zvýšenie kvality plochy, finančná náročnosť na údržbu, priorita v strategickom pláne či PHSR,...

Pre objektivizáciu hodnotenia je vhodné vypracovať jednak multikriteriálne hodnotenie zvolených charakteristík, z ktorých je možné niektorým priradiť i vyššiu váhu pre získanie jasných výsledkov hodnotenia, jednak stanoviť ich význam napr. koeficientom vážnosti. Následne je vhodné využiť ešte SWOT-analýzu na hodnotenie problémových okruhov a ich objektivizáciu. K tomu je potrebné jednak stanoviť pozitívne faktory, negatívne faktory, príležitosti, ohrozenia a tiež vypracovať vzťahovú maticu, ktorou sa zistia najzávažnejšie negatívne faktory, vzťahy a ohrozenia. Tie by následne mali mať pri riešení zelene (jej udržaní a tvorbe) prioritu.

Generel zelene by mal byť využívaný ako územnoplánovací podklad, ktorý však nekončí vypracovaním analýz a problémovým výkresom, ale mal by byť premietnutý do návrhovej časti ÚPD i do regulatívov a všeobecnozákonného nariadenia. Tým sa plánovací proces uzatvára a nastupuje proces rozhodovania a riadenia, ktorý by mal rešpektovať odborné dokumenty. V opačnom prípade môže byť celý plánovací proces zbytočný.

*Ing. Anna Dobrucká
Združenie pre urbanizmus
a územné plánovanie na Slovensku*

Regenerace systému veřejné zeleně města Buštěhrad

Iveta Merunková, Irena Zamrzlová

Úvod

Projekt Regenerace systému veřejné zeleně města Buštěhrad byl zpracován na základě vyhrané veřejné soutěže pořádané městem Buštěhradem. Cílem projektu bylo navrhnout ucelenou koncepci sídelního systému zeleně s úzkou návazností na krajinu na základě analýz historického vývoje veřejné zeleně v zastavěném území a dle utváření sídelní struktury respektující potřeby rozvoje obytného prostoru jako celku. Součástí práce bylo také posouzení současného stavu veřejných prostranství, jejich kompoziční ucelenosti a funkčnosti a zmapování stávajícího stavu jejich vegetačních sestav. Hlavním smyslem zadání koncepčního návrhu bylo nejen samozřejmé zkvalitnění podmínek pro bydlení, rekreaci i běžný život místního obyvatelstva, ale i možnost na základě projektem ověřeného řešení získat finanční prostředky z různých fondů a státních dotací. Ty potom obec využije pro spolufinancování při realizaci těchto opatření.

Řešené území

Projekt byl řešen na administrativním území obce Buštěhradu o celkové výměře 761 ha v okrese Kladno (Středočeský kraj). Jako základní mapový podklad pro zpracování projektu byl používán digitální vektorový polohopis ze systému MISYS města Buštěhradu v podrobnosti 1: 2 000 s výškopisem ZABAGET. Pro jednotlivé výstupy byla potom měřítka přizpůsobována potřebám pro zobrazování předkládaných skutečností od podrobného měřítka 1 : 500 (detaily) až po měřítka 1 : 12 000 (krajinná koncepce území a kontext).

Zadání a metoda zpracování

Po stránce obsahové je studie členěna do tří částí:

- Analytická část
- Veřejný workshop – participace veřejnosti včetně jeho vyhodnocení (veřejné prostory a zeleň – potřeby a požadavky obyvatel Buštěhradu)
- Návrhová část

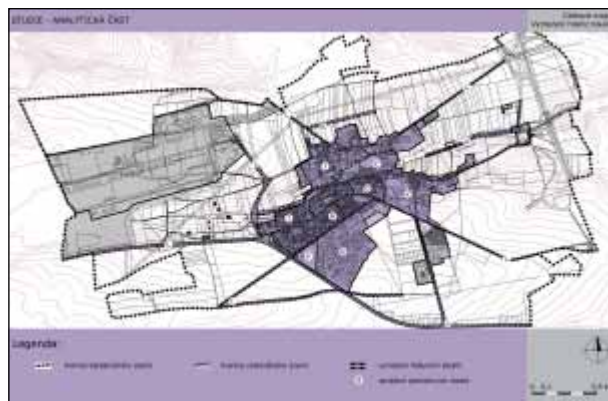
Analytická část

Analytická část projektu obsahuje:

- 1) vymezení aktuálních ploch zeleně v rámci řešených lokalit a jejich rozbor historického utváření a funkce zeleně,

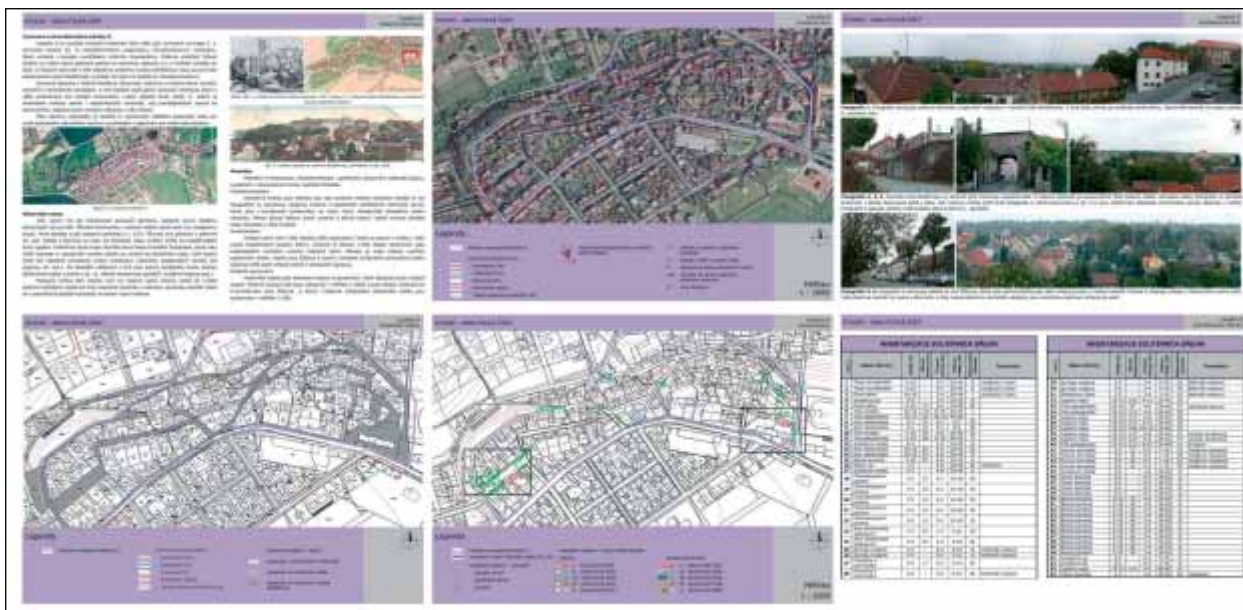
- 2) doložení současného stavu řešených lokalit pomocí fotografické dokumentace,
- 3) druhové (taxonomické) určení a zařazení zastoupených vegetačních prvků,
- 4) vyhodnocení aktuálního stavu vegetace pomocí vymezených kritérií.

Celkem bylo na cca 12 plochách vyhodnoceno velké množství základních a vedlejších ukazatelů, které přesně zachycují stav urbanizace města ve vztahu k plochám zeleně. Dle základního zadání projektu měl být důraz kladen především na zastavěnou část sídla. Dle předběžných analýz byla však takto vymezená plocha rozšířena o významné krajinné prvky tvořící základní propojení a přechod sídla a krajiny (především alejové výsadby těsně navazující na sídlo, systém větrolamů a ochranný val). Takto specifikované území bylo v prostorové struktuře sídla a krajiny rozděleno na 12 jednoznačně definovatelných celků A–L (obr. 1).

Obr. 1: Vymezení samostatně řešených celků v rámci katastrálního území města Buštěhradu

Součástí této fáze byla především rekognoskace terénu, přičemž její vyhodnocení je zpracováno jak do grafické podoby – vytvořením mapových přehledů, tak do příslušných textových komentářů s tabulkovými přílohami. Rozborová část dále spočívá ve shromáždění, vyhodnocení a sumarizaci všech dostupných podkladových materiálů se vztahem k řešené problematice zeleně. Území bylo analyzováno na základě obecných informací, historické analýzy vztahující se především k vývoji veřejné zeleně v daném území, vyhodnocení majetkových vztahů a vlastního terénního průzkumu. Zpracovaná fotodokumentace dokládá komplexně současný stav skupinových porostů a solitér v jednotlivých řešených lokalitách i prostorové uspořádání veřejných prostranství. Stěžejním prvkem analytické části projektu je detailní inventarizace

Obr. 2: Vzorový příklad sestavy analytického elaborátu pro lokalitu D – historické jádro města

vegetačních prvků zpracovaná dle předem upravené metodiky přizpůsobené aktuálním potřebám vyplývajícím z postupu zpracování a rozsahu projektu (obr. 2).

Na základě provedené dendrologické, kompoziční a historické analýzy celého území byly vytipovány základní problémové okruhy, např.:

- Nedostatečné zastoupení rekreačních ploch a ploch zeleně uvnitř samotného sídla, případně jejich nejasně vymezená funkčnost a neucelené kompoziční řešení.
- Nedostatečná obytnost a prostupnost především zemědělsky využívanou krajinou navazující na sídlo.
- Pohledově dominantní areál bývalých oceláren, který narušuje výhledy do krajiny a řešení hlukových a hygienických problémů vzniklých v souvislosti s výstavbou obchvatu v severní části katastrálního území obce.
- Lokalizace hlavních stabilizovaných veřejných prostranství a ploch potenciálně vhodných pro rozšiřování veřejné zeleně v sídle v nesouladu s nově vymezovanými rozvojovými územími atd.

Tyto problémové okruhy se staly podkladem pro další fáze práce a zpracovaná variantní řešení.

Workshop

Na základě výsledků analytické části projektu a diskuse s projektanty komplexních pozemkových úprav byly navrženy tři možné varianty řešení a byl upřesněn potřebný rozsah návrhové části projektu. Tyto tři pracovní varianty – koncepční studie – byly představeny členy zpracovatelského týmu zastupitelům obce a občanům na veřejném workshopu v březnu 2010 v Buštěhradu. V rámci veřejného workshopu proběhla s občany dle stanoveného scénáře pracovní diskuse. Všechny zodpovězené otázky a připomínky byly zapracovány do další fáze projektu (výsledky viz obr. 3).

Obr. 3: Průběh a výsledky veřejného workshopu

Návrhová část

Návrhová část je syntézou výsledků analytické fáze, výsledků veřejného workshopu, výsledků vzájemné koordinace s projektem současně probíhajících komplexních pozemkových úprav a zohledněním vybraných principů z návrhu územního plánu z roku 2004 a jeho změn. Současně se však stává i podkladem pro budoucí nový územní plán či úpravy územního plánu stávajícího.

Základem celkového návrhu je vymezení ploch veřejné zeleně, jejich velikosti a dostupnosti v návaznosti na obytnou zástavbu tak, aby byla zachována historická kontinuita vývoje území a celková potřeba veřejných prostranství v sídle při jeho předpokládaném rozvoji. Struktura ozelenění ve městě je přizpůsobena typu upravených a navrhovaných ploch a výběr kosterních vegetačních prvků koresponduje s biogeografickým členěním krajiny. Výsledný návrh s pracovním názvem „Zelené oživení“ tedy vznikl kombinací základních principů předložených ve variantních řešeních, v souladu se získanými podklady, s požadavky obyvatel i probíhajícími pozemkovými úpravami.

Návrhová část kromě tohoto celkového návrhu úpravy zeleně na území města Buštěhradu obsahuje:

- krajinné návaznosti – průchodnost krajinou a její úpravy;
- úpravy zastavěného území dokumentované zpracovaným „Atlasem zastavěného území“ včetně katalogu možného mobiliáře.

Celková koncepce „Zelené oživení“ (obr. 4) představuje řešení, které odpovídá na veškeré definované problémové okruhy, zároveň plně zachovává funkčnost a produkční využitelnost celé oblasti a zvyšuje její rekreační atraktivitu a obytnost. Návrh řešení úprav sídla a krajiny lze popsat těmito základními principy:

- Krajinná koncepce** řeší úpravy krajiny a její průchodnost zpracováním nové sítě komunikací (účelových komunikací, vycházkových okruhů, cyklotras s návazností na mikroregion a místních naučných stezek) včetně doprovodné vegetace. Vše v souladu se současně probíhajícími pozemkovými úpravami (obr. 5).
- Základním navrhovaným prvkem je **ochranný zelený pás** (doprovázený protihlukovým valem) kolem celého sídla. Celý systém této ochranné vegetace je formován ve dvou útvarech. V severní a západní části se jedná o prvek primárně určený k protihlukové a hygienické ochraně, jehož rekreační využití je realizováno pouze na jižním svahu ochranného valu. V jižní a východní části území je navazující zelený pás tvořen více rozvolněnými skupinami dřevin, které umožňují průhledy i snadnější přístup do krajiny. Zelený prstenec obtáčející ve spirále celé sídlo plní kromě primární ochranné funkce i funkci propojující celou krajinu a vytvářející v ní pohledově zajímavé prvky i mezníky rozčleňující prostor do „lidského“ (přijatelného) měřítka (tím zvyšuje její obytnost, průchodnost i rekreační hodnotu).
- Pro **úpravy uvnitř sídla** je definováno několik základních kritérií, dle kterých je v návrhu postupováno:
 - maximální využití městských pozemků, ať již vy-

mezených v ÚP jako veřejná zeď nebo změnou ÚP je přeměnit tak, aby umožnily realizaci chybějících plně funkčních ploch zeleně parkového charakteru s dobrou vybaveností pro krátkodobý oddech včetně zajištění revitalizace a dovybavení stávajících ploch veřejné zeleně stylově vhodným mobiliářem,

- zapojení naučné stezky v sídle do trasy navrhovaného vycházkového okruhu včetně detailního návrhu uspořádání vzájemně propojených veřejných ploch (obr. 5),
- zajištění kvalitního obytného prostředí v rozvojových obytných čtvrtích koncepčním založením ploch zeleně a uzpůsobení trasování inženýrských sítí a šířky veřejných prostranství tak, aby byla umožněna výsadba kvalitních oboustranných uličních stromořadí,
- doplnění chybějící výsadby stromořadí některých stávajících ulic osázením zelených pásů.

Ve městě Buštěhradu je pro zlepšení poměrů ve veřejné zeleni bezpodmínečně nutné nejprve optimální péčí stabilizovat plochy zeleně, které jsou v sídle již založeny. Pro tyto prostory jsou zpracovány návrhy zásahů a plán péče (jedná se např. o plochu hřbitova – lokalita E a sportovního areálu – lokalita F). V těchto územích je stanoveno, jaká údržbová opatření (zdravotní, udržovací, zmlazovací, výchovný řez...) je nutné provést, kterých inventarizačních položek (zdokumentovaných v analytické části projektu) se opatření týkají a kde je nutné přistoupit ke kácení a dosadbě. Po provedení těchto stabilizačních opatření bude v II. etapě pozornost zaměřena na úpravu v současnosti nevhodně řešených a nefunkčních veřejných prostranství. Páteří celého návrhu je vytvoření nabídkového katalogu – Atlasu zastavěného území, jehož součástí je pro jednotlivé části sídla také ukázka vhodného mobiliáře a prostorového řešení v architektonických prostorových skicích,

Obr. 4: Výsledný celkový návrh „Zeleného oživení“ pro město Buštěhrad

Obr. 5: Zleva: Krajinná návaznosti v rámci mikroregionu • Rekreační trasy na katastrálním území města Buštěhrad • Atlas zastavěného území

Obr. 6: Příklady koncepčních řešení včetně vizualizací vybraných veřejných prostranství v sídle

kteří ukazují možnosti úprav. Pro několik lokalit je zpracována podrobná architektonická studie. Jedná se o lokality C, D, G a H – prostor kolem rybníků, „Nové náměstí“ u autobusové zastávky, „Staré náměstí“ u pivovaru, ulice Žižkova a koncepce ozelenění nové zástavby v jižní části sídla (lokalita G).

Tato architektonická část v jednotlivých elaborátech předkládá kromě stabilizačních opatření novou koncepci řešení těchto prostor včetně detailních a komplexních úprav vegetačních složek.

Návrh zásahů a plán péče, pokud je pro lokality zpracován, shrnuje současný stav vegetace a navrhuje nutná péstební opatření pro tyto prvky. Dále je zde popsán rozsah dosazovaných vegetačních prvků, jejich povýsadbová úprava a následná péče. Způsob grafického zpracování jednotlivých plánů je volen s ohledem na konkrétní zobrazované skutečnosti. Půdorysy architektonických studií jsou zpracovány v měřítcích 1 : 1 000 – 1 : 250. Představují detailní zobrazení plošných a materiálových uspořádání navrhovaných úprav včetně vegetačních prvků a mobiliáře. Prostorová zobrazení a osazovací plány, které jsou součástí návrhu koncepce jednotlivých lokalit (obr. 6) slouží pro jasnější utvoření představy o navrženém řešení.

Závěr

Projekt s využitím účasti veřejnosti vytváří znalostní základnu údajů o veřejných prostranstvích a veřejné zeleni města Buštěhradu. Současně je podkladem s výhledovými údaji pro další projekční a realizační činnost a údržbu zeleně, pro diferenciaci zakládání různých kategorií zeleně, pro výběr vhodného sortimentu okrasných a účelových dřevin a pro návrh vhodné struktury zeleně. Návrh zajistí koncepční řešení městské zeleně a je současně vodítkem pro obecní zastupitelstvo při rozhodování o efektivnějším a intenzivnějším využívání v současnosti funkčně nedostatečně vymezených veřejných ploch v rámci celého řešeného území. Výsledkem je územně plánovací podklad s rozsáhlou tabulkovou částí, který vychází z principů přírodních podmínek a stávající vegetace a slouží nejen jako dlouhodobý podklad pro územní plánování, ale i jako podklad umožňující alternativní rozhodování dle momentálních realizačních a údržbových možností obce. Tím se projekt stává nástrojem, který pomůže důslednou kontrolou a plánováním stavební činnosti udržovat a rozvíjet kvalitní urbanisticko-krajinový obraz města se zachováním všech přirozených i člověkem vytvořených estetických dominant a krajinových hodnot a dotažením do finální podoby umožní vytvoření „Zeleného sídla a obytné krajiny“.

Ing. arch. Iveta Merunková

Ing. Irena Zamrzlová

Katedra zahradní a krajinné architektury

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Česká zemědělská univerzita v Praze

Grafický doprovod: archiv autorek

Park soch Hadovka

Bohumil Beránek

Úval pod dnes již pozapomenutém korytu Dejvického potoka zůstal do dnešní doby částečně nezastavěn a disponuje tudíž ambicí vytvořit zde pás urbanizované zeleně. Zároveň se v tomto prostoru původně rozkládalo historické centrum Dejvic (Dehnic). Tak zvané Nové Dejvice dle regulačního plánu prof. Antonína Engla, vznikají od dvacátých let 20. století na okraji dvou historických katastrů Dejvic a Bubeneče, a jejich centrem se stalo Vítězné náměstí.

Historie místa se váže k historii usedlosti Hadovka, která se do dnešního dne rozkládá při severním okraji Evropské třídy. Novogotická budova stojí na území bývalé vinice Serpointky, vlastní název Hadovka vznikl omylem, a to dle malostranského měšťana Františka Ferdinande de Serponte et Bregasiis, což byl císařský notář a právník a nesprávným překladem jména serpens = had. Kolem roku 1784 vznikl název Hadovka. Od roku 1948 až do dnešní doby je sídlem Kanadského velvyslanectví.

V předpolí Hadovky byla umístěna hasičská zbrojnice, dětské hřiště v malém parčíku, skládky a požární nádrž, později přestavěná na čerpací stanici pohonných hmot s jedním stojanem. Za II. světové války zde byl vybudován kryt protiletectvého flaku, typ H.

Do tohoto území vstupuje zahraniční investor s požadavkem vybudování moderní administrativní budovy, tedy se naskytá možnost propojit lineárně již založené části zeleně v průběžný zelený městský pás a v této nové části založit tzv. Park soch.

Foto © Archiv autora

Při realizaci vlastní administrativní budovy a založení zeleného pásu byly sdruženy finanční prostředky investora a MČ Praha 6 (tehdy ve výši 5 mil. Kč), které postačovaly na vypsání soutěže, na koncept vytvoření Parku soch s tématem „Sdílení času“.

Vybraný návrh Ing. arch. Luboše Paty, který byl zároveň autorem vybudované administrativní budovy, navrhoval sestavit Park soch z jednotlivých děl skupiny Tvrdohlavých, týkajících se samozřejmě vypsání tématu. V soutěži pro vyzvané pak bylo vybráno sedm děl autorů Jaroslava Róny (Malý Mart'án), Stefana Milkova (Přelet, El Niño), Františka Skály (Vzduchoplavec, Lavička), Michala Ga-

Foto © Archiv autora

briela (Ležící) a Jasoně Zoubka (Vstřícné kameny). Tato část parku byla slavnostně otevřena v červnu 2004 s tím, že každé umělecké dílo dostalo svůj křestní list. V dalších letech byl park prodloužen o dětské hřiště tvořené prvky lanových konstrukcí. Předpokládaný prostor pro osmé umělecké dílo zůstal dlouho prázdný, nakonec byl osazen obřím logem Hadovky, od autora lokality vydlážděným z pražské kamenné mozaiky. Vzniklý Park soch takto propojil zelený pás podél Evropské třídy se zeleným pásem bývalého koryta Dejvického potoka a vytvořil pás urbanizované lineární zeleně v délce téměř tří kilometrů.

Foto © Archiv autora

Galerie pod širým nebem si brzy získala oblibu u občanů, a zejména některé objekty zaslouženě získaly pozornost, ať už to byl El Niño s keřovým porostem rašícím z dětské hlavy či Malý mart'án, též mimozemšťan, jehož kopii předloni zakoupilo město Liberec a dnes sedí pod ještědským vysílačem.

Ing. arch. Bohumil Beránek
Odbor územního rozvoje
Úřad městské části Praha 6

Areál volného času Ladronka

Bohumil Beránek

Park Ladronka s usedlostí má jméno po italském hraběti Filipu Ferdinandovi de la Crone (zjednodušeně Lacrone), který v roce 1688 koupil rozsáhlé vinice na motolských a břevnovských svazích. Hrabě dal na svém panství postavit zájezdní hostinec. Šlo o barokní dům s jednoduchou fasádou a vysokou valbovou střechou. V této podobě se zachovala Ladronka dodnes. Od roku 1922 je Ladronka v majetku hlavního města Prahy. Dřívější hospodářské budovy byly upraveny pro bydlení, několik rodin zde bydlelo až do 50. let minulého století. Od roku 1947 se budovy Ladronky používaly jako sklad státního statku, posléze statek využívaly Pražské silniční a vodohospodářské stavby.

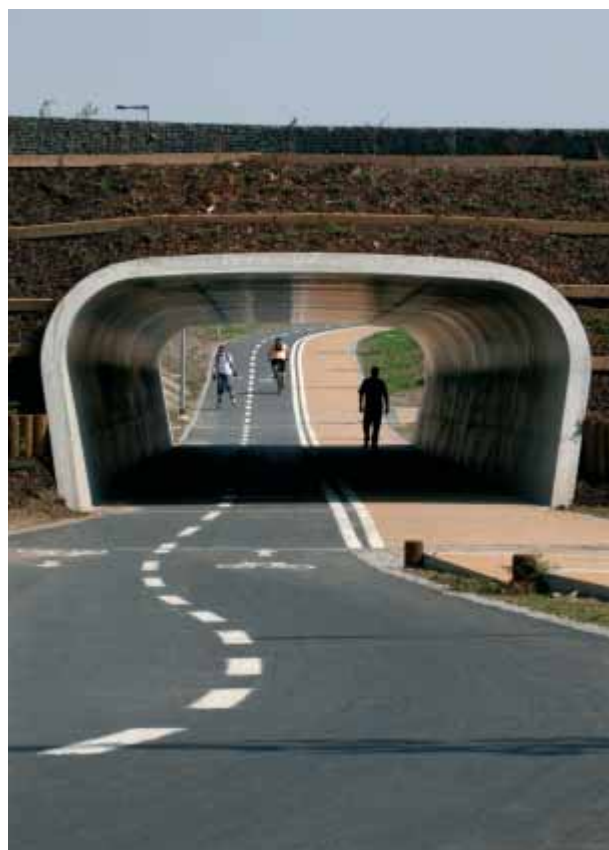

Když zákon nově vznikající republiky v roce 1920 umožnil státní výkup pásu území od Strahova po prostor mohyly na Bílé hoře, byl majetkově scelen i předmětný park. Prostor blíže Strahovu byl využíván jako vojenské cvičiště, v okolí usedlosti Ladronka byl bývalý lom Císařka, v prostoru Bílé hory byla k třisetletému výročí zřízena mohyla bitvy na Bílé hoře. Celým prostorem měla procházet Alej exulantů, v prostoru Strahova byly založeny stadiony strahovského areálu. Zbylá střední část tohoto pásu byla postupně přeměněna v nikterak udržovanou parkovou zeleň. V letech 1993–2000 obsadila zničenou Ladronku skupina squaterů, kteří se ji pokusili alespoň trochu oživit pořady alternativní kultury. Po bezvýsledných pokusech uvést užívání do právního stavu byla v roce 2000 Ladronka násilně vyklizena a připravoval se projekt její rekonstrukce. V roce 2002 následkem nutnosti investovat byl projekt značně redukován a předán MČ Praha 6. V letech 2002–2010 zde byl Prahou 6

vybudován areál volného času Ladronka, který vedle rekonstruované usedlosti se třemi restauračními zařízeními, bowlingem, sociálním zázemím areálu a půjčovnou sportovní náčiní zahrnuje též více než 5,5 km segregovaných in-line drah, areál plážových sportů, dětská hřiště, posilovací stroje, místo pro petanque a vyhlídku. V současné době je zahájena postupná rekonstrukce navazujícího třešňového sadu.

Páteří celého areálu je od pěšího i motorového provozu přísně oddělená bruslařská dráha, jejíž základní okruh má délku 4 220 m. Tato vzdálenost byla zvolena na počest dvaapůltisíciletého výročí bitvy u Marathonu a následného prvního zaznamenaného absolvování desetinásobku předmětné vzdálenosti vlastní silou. Na tento ovál navazuje i napojení malého oválu v předpolí Komerčního centra Vypich podjezdem pod Kukulovou ulicí či obdobné ukončení ve východní části před vysílačem.

Tento areál získal cenu Stavba roku 2006 a v soutěži investorů i cenu Best of Realty 2006. Autorem vítězného návrhu byla architektonická kancelář Šafer Hájek architekti. Západní část s podjezdem pod Kukulovou ulicí byla do-

budována z peněz Evropské unie, jinak celý areál, včetně usedlosti, byl financován z prostředků hlavního města Prahy a MČ Praha 6.

Areál volného času Ladronka během relativně krátké doby provozu získal pozornost nejen místních občanů, ale i Pražanů a patří mezi místa s největší návštěvností této čtvrti. Vedle nesporných rekreačních aktivit, které celý areál nabízí a možnosti schůzek v gastroprovozech usedlosti přispěl k atraktivitě i loni otevřený areál komerčního centra Vypich, který poskytl nejen druhé hygienické a sociální zázemí s gastroprovozem, ale především tolik potřebné kapacitní patrové parkoviště.

*Ing. arch. Bohumil Beránek
Odbor územního rozvoje
Úřad městské části Praha 6*

Grafický doprovod: archiv autora

Úvod

Město Litoměřice plošně roste a přibývá i počet jeho obyvatel. Je také přirozeným centrem rozsáhlé spádové oblasti. To znamená, že většina prostorů, objektů a ploch veřejné vybavenosti je také využívána obyvateli okolních obcí. Město chce i nadále plnit tuto funkci a nabízet pestré, přitažlivé a kvalitní prostředí ve všech svých částech. Snaží se proto harmonicky rozvíjet jak svou prostorovou strukturu, tak i funkční skladbu. V tomto vyváženém rozvoji pak nezapomíná ani na regeneraci vnitřních částí, včetně regenerace centra a historického jádra. Příkladem naplňování této urbanistické koncepce je nedávno realizovaná transformace areálu bývalého pivovaru na prostory veřejné zeleně v centru města, na území městské památkové rezervace.

Prostory tvořené převážně zelení mají svá specifika. Jejich výsledná podoba se neukáže hned, dokonce ani ne za čtyři roky, ale v plné kráse nejdříve tak za čtyřicet let. Proto jen velmi obtížně, a navíc stále obtížněji nachází město investory. V porovnání s výstavbou nových objektů, opravou fasád nebo městského parteru se zdá zakládání parků neekonomické a málo efektní. Přitom je třeba si uvědomit, že zatímco objekty a parter veřejných prostorů postupem času přizdobuje přibývajících patina, park se vytrvale a pozvolna proměňuje, jeho prostory se blíží k optimálnímu stavu, nabývají na zralosti a kráse.

Příklad nového parku v centru města

Je dobré, že existují města, která vedle plošného růstu podporují také rozvoj veřejných prostorů ve svých vnitřních částech. Zejména se věnují plochám zeleně – parkům, zahradám a ostatním pobytovým a relaxačním prostorům, které zvyšují kvalitu prostředí v převážně hustě zastavěném centru města. V případě Litoměřic se navíc jedná o transformaci urbanisticky cenné, ale v posledním období již nevyužívané a delší dobu neudržované plochy. Investice do kultivace tohoto cenného území se nevrací tak rychle jako u jiných staveb. Její dopad je dlouhodobý a lze ho rozpoznat v obrazu města a spokojenosti obyvatel a návštěvníků. Z pohledu urbanistického se jedná o zásah, který udržuje v rovnováze všechny základní funkční složky na území centra, tím i jeho charakteristický obraz, stálou živost a všeobecnou přitažlivost. Z pohledu městského architekta jde o počín, který byl velmi pozitivně přijat už touto generací, a který má šanci dále zrát a stát se trvalou, nezpochybnitelnou a vysokou urbanistickou hodnotou celého města. Tak to totiž u parků bývá – spoléhají na svou budoucnost. Ve své plné kráse přinášejí radost a potěšení až příštím generacím.

Vymezení území a jeho využívání do roku 2004

Území dnešního parku přiléhá k západní straně historického jádra Litoměřic. Je vymezeno hradbami na straně východní, ulicí Krupka na straně jižní, původní rostlou obytnou zástavbou na straně západní, kostelem sv. Vojtěcha, objekty školy a kulturního domu na straně severní. Jeho součástí jsou i fragmenty prostoru mezi vnitřní a vnější hradební zdí. Téměř celé území bylo součástí areálu pivovaru a nebylo veřejnosti přístupné.

Mezihradební prostor byl navíc značně zastavěn. Byly zde objekty stáčírny, laboratoří, dílen a garáží. Nepřístupná a nevyužívaná zůstávala tzv. Hvězdárna, věžovitá součást hradeb.

Západní předpolí hradeb sloužilo především jako skládová, manipulační a provozní plocha. Architektonickou cenou stavbou zde byla pouze vodárna nad studnou, která byla jedním ze zdrojů vody pro výrobu piva.

Celkový stav těchto prostorů byl téměř havarijní, rozhodně výrazně oslaboval velmi hodnotné prostředí historického jádra města.

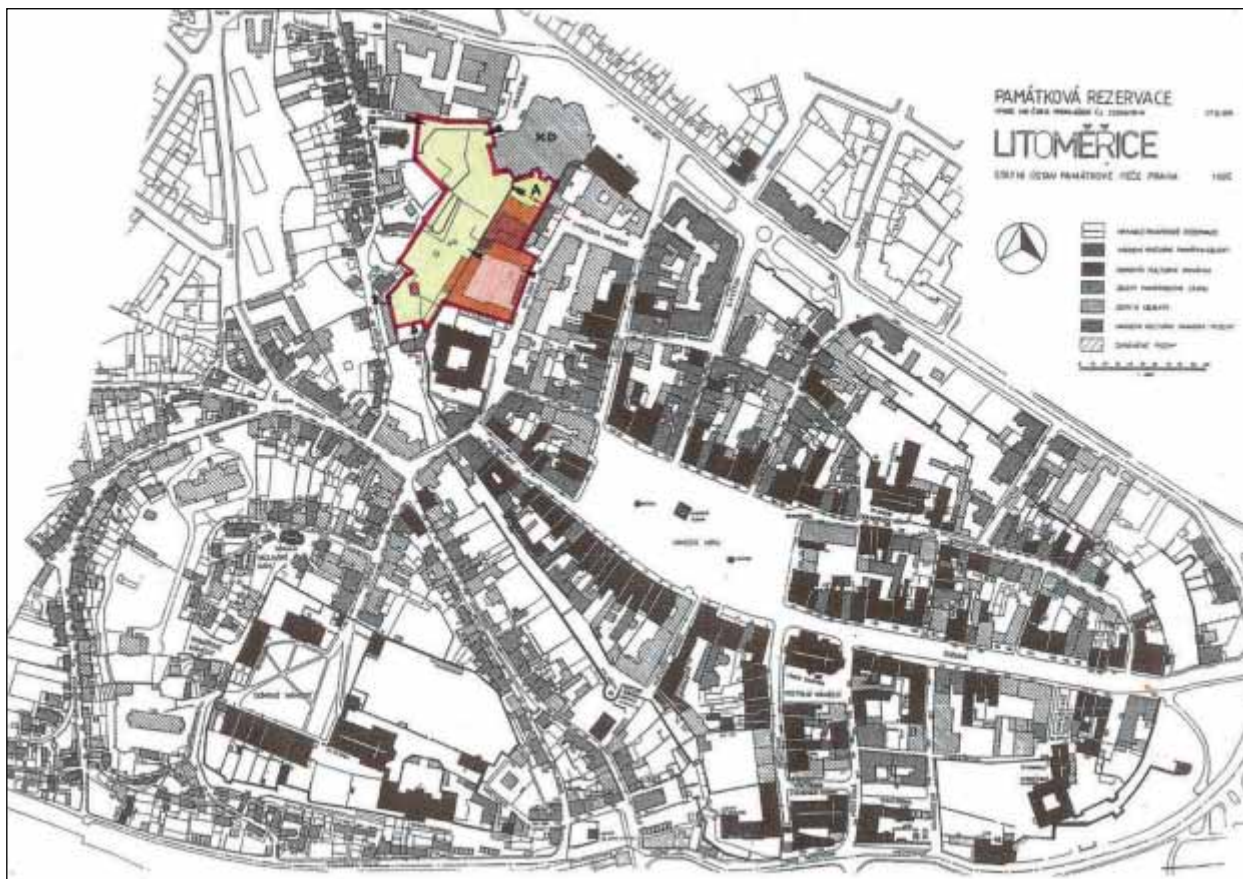
Předpoklady a příprava regenerace území

Změna názoru vedení města na potřebu koncepčního přístupu k postupné regeneraci centra města – městské památkové rezervace

Po roce 1990 přichází významná změna v přístupu vedení města k jeho celkovému rozvoji. Odbor územního rozvoje pořizuje urbanistickou studii regenerace historického jádra. Studie zpracovaná kolektivem autorů (Mužík, Kaplan, Voděra, Škabrada) vychází z podrobné analýzy stavu území, navazuje na dříve zpracované podklady a obsahuje dlouhodobou urbanistickou koncepci. Studie byla postupně projednávána v orgánech města a následně přijata zastupitelstvem v prosinci 1992. Stala se tak cenným podkladem pro zpracování nového územního plánu města.

Podrobnější návrhy vybraných částí centra

Tyto podrobnější urbanisticko-architektonické vize vycházely ze zmíněné urbanistické studie regenerace a ukázaly konkrétněji budoucí obraz každé lokality určené k regeneraci. Několik studií i studentských prací bylo zaměřeno také na úpravu západního předpolí hradeb a mezihradebního prostoru. Jednalo se například o podrobný návrh úprav atria kulturního domu (v mezihradebním prostoru; Mužík, Horký – červen 1995) a návrh zahrady Parnas I (Horký, Mužík – říjen 1996). Všechny takto zpracované studie upozornily nejen na dlouhodobou za-

Transformované území, hnědá 1. etapa, zelená 2. etapa, vstupy, průchody, odstraněné a opravené stavby

Stav mezihradebního prostoru v roce 2005

Území parku v roce 2005

nedbanost těchto prostorů, ale poukázaly také na jejich velký potenciál a podpořily zájem občanů i vedení města o jejich celkovou kvalitativní proměnu.

Územní plán města schválený v červnu 1998

Pořizovateli a zpracovateli územního plánu města (autor Ing. arch. Karel Šantrůček a kol.) se podařilo potvrdit platnost urbanistické studie regenerace historického jádra města jejím zapracováním do územního plánu. Tento dokument schválený v roce 1998 mimo jiné obsahoval tehdy odvážnou změnu funkčního využití plochy pivovaru na veřejnou zeleň. Jak se později ukázalo, bez tohoto vizionářského kroku by nebyla cesta k transformaci území tak bezproblémová a krátká.

Ukončení činnosti pivovaru a zahájení regenerace území

V roce 2004 končí v Litoměřicích výroba piva. Dochází ke změně ve vlastnictví areálu. Na podkladě dříve zpracovaných vizí a studií se vedení města rozhodne odkoupit západní části areálu a pokusit se s pomocí dotací o jejich brzkou transformaci. Toto rozhodnutí podporované nadšením, profesionalitou a odbornou autoritou pracovníků Městského úřadu v Litoměřicích je zdrojem dalších námětů a příležitostí k velkorysejšímu výslednému řešení. Regenerace celého území musí být proto rozdělena do dvou realizačních etap. Pro obě etapy je zpracována podrobnější urbanistická studie s aktuálním programem (J. Mužík – prosinec 2004).

1. etapa transformace 2005–2006, prostor parkoviště a pohled na Hvězdárnu z Krajské ulice

První etapa a její realizace zahrnuje uvolnění mezihra-
debního prostoru od nehodnotné zástavby, přestavbu stá-
čírny na garáže pro občany bydlící v centru, opravu Hvěz-
dárny s přístavbou vstupu, rekonstrukci objektu laboratoří
pro obchod, služby a veřejné toalety a opravu kamenných
hradebních zdí. Uvolněná plocha je upravena pro parko-
vání osobních automobilů, což je
dáno potřebou, kterou generuje
atraktivita historického jádra,
blízkost kulturního domu a před-
pokládané využití Královského
paláce gotického hradu pro kon-
gresové účely. Za pozornost sto-
jí zatím jednostranné obnovení
portálu, který kdysi propojoval
bývalý dominikánský klášter
(dnes Státní oblastní archiv)
s klášterní zahradou (dnes parko-
viště s doplňující zelení).

Druhá etapa byla realizována
dle návrhu projektantů Jiřího Jar-
kovského a Heleny Karešové do-
končeného v listopadu 2005. Celý
park zahrnuje jeho zpřístupnění
z jihu – vybudování nových teras,
které navazují na ulici Krupka,
dále rekonstrukci objektu býva-
lé vodárny na prostory rychlého
občerstvení (kavárna, cukrárna),
terénní a sadové úpravy parku
s vodními plochami, obnovu kap-
ličky, dětské hřiště, výtvarné dílo
(pítka autora L. Piskláka). Dále
bylo upraveno parkoviště a zá-
sobovací rampa kulturního domu
(severní vstup do parku).

Atrium přiléhající ke kulturnímu
domu a propojující park a Tyr-
šovo náměstí ještě na definitivní
úpravu čeká. Tu lze realizovat až
po dokončení rekonstrukce ob-

jektu na západní straně náměstí, která váže na dokončení
rekonstrukce Královského paláce gotického hradu. Opět
se potvrdilo, jak se vyplácí koordinovat postup a jednotli-
vé fáze regenerace nejen historických částí měst na záklá-
dě promyšlených, ověřených a přijatých urbanistických
cílů a zásad.

Celková situace, koncept návrhu, podklad pro realizační projekty obou etap, J. Mužík, prosinec 2004

Realizace druhé etapy 2007–08

Z nevhodně využívaných a nevyužívaných ploch byly nejdříve odstraněny nehodnotné stavby, různá zařízení a náletová zeleň. Uvolnění prostoru potvrdilo jeho potenciál a očekávání. Novým modelováním terénu se postupně začaly formovat jednotlivé části parku. Tyto prostory se budou postupně proměňovat s rostoucími a dosazovanými stromy. Již dnes přitažlivé prostory se budou stále více uplatňovat v organismu města a jeho vnitřním obrazu.

Historické jádro je bohatší o chybějící soustředěné a dobře přístupné klidové, pobytové a rekreační plochy. Realizovaný park je významným úsekem parkově upravené procházkové vyhlídkové cesty podél hradeb. Výrazněji se projevila potřeba dalšího rozšíření parku k jižní baště „Baba“ a dále ulicí Michalskou až na Mírové náměstí. Bezprostředně po otevření parku se jeho jednotlivé části zařadily mezi oblíbené a navštěvované veřejné prostory historického jádra a centra města.

Slavnostní otevření parku 27. června 2008, pohled od vodárny

Růžová růžová zahrada, stav v roce 2010

Prostor před vodárnou, kavárna

Pítka před atriem a průchodem na Tyršovo nám.

Vodní plochy ve střední části parku

Příklady proměn obrazu veřejných prostorů – porovnání

původní stav

Severní vstup do parku od kulturního domu

současný stav

Pohled na Hvězdárnu z Krajské ulice

Porovnání urbanistické vize a skutečnosti

Vize 1996

Skutečnost 2010

*Ing. Venuše Brunclíková
vedoucí Odboru územního rozvoje města*

*Ing. arch. Jan Mužik
městský architekt
Litoměřice*

Grafický doprovod: archiv autorů

Park Turia ve Valencii

Juan Deltell

Valencie vděčí za svoji existenci řece Turia. Tok řeky vytvořil podmínky pro založení a růst města a představoval hlavní kompoziční prvek zástavby. Město se rozrůstalo pouze k hranici tvořené tokem řeky až do 19. století, kdy zástavba řeku překročila. Původ města je i důvodem, proč se Valencii říká „hlavní město Turie“.

První zmínka o mostu přes řeku Turii pochází z období středověku, kdy bylo území města okupováno muslimským obyvatelstvem. Během následujících staletí spolu s další expanzí městské zástavby byly realizovány ochranné zdi podél řeky a další mosty, které se dochovaly až do dnešní doby. Současná podoba těchto mostů je poznamenána nutnými rekonstrukcemi po četných záplavách, které město postihly.

Na rytině z roku 1715 zobrazující fiktivní námořní bitvu a na fotografii řeky z roku 1967 protékala voda korytem řeky až do okamžiku jeho přeložení, jehož hlavním důvodem byly časté záplavy.

Poslední velká záplava, kdy korytem protékalo 4 500 metrů krychlových vody za sekundu, postihla město 14. října 1957 a zanechala po sobě 90 mrtvých a tisíce osob bez domova. Voda zaplavila tři čtvrtiny půdorysu města, zničila mosty a ochranné zdi. V některých úsecích se hladina vody zvýšila o 5 metrů. Povodeň na několik dní město zcela paralyzovala a tragicky zasáhla do městské infrastruktury. Správa města musela okamžitě obnovit funkčnost kanalizace, veřejného osvětlení a obnovit povrchy komunikací.

V roce 1958 Rada ministrů Španělska schválila tzv. Plán Jih, který v zájmu ochrany města před případnou další povodní navrhoval přeložení toku řeky v úseku od jejího vstupu do zastavěného území města. Původní řečiště

tak vyschlo a stalo se živým mementem řeky, která dala Valencii vzniknout.

Obyvatelé Valencie byli kvůli tomuto projektu nuceni platit zvláštní daň formou přídavných poštovních známek na všech zásilkách odesílaných z Valencie.

Nové koryto řeky mělo kapacitu průtoku 5 000 metrů krychlových za sekundu. Jeho realizace vyvolala zároveň potřebu výstavby souvisejících úseků silniční sítě a dalších komplementárních staveb (železnice, kanalizační sběrače).

V roce 1966 vznikl projekt na realizaci páteřní městské komunikace v trase bývalého řečiště. Záměr je zřejmý z průvodních relevantních obrázků.

Bylo založeno občanské sdružení „Pro cauce“ – „Za řečiště“ tvořené odborníky, zástupci veřejnosti a různými sociálními skupinami. Toto sdružení pod heslem „koryto řeky je naše a chceme v něm zeleň“ vyvíjelo silný nátlak na představitele města a iniciativa vyústila v roce 1976 v rozhodnutí španělského krále o vytvoření plochy veřejné zeleně v rozsahu bývalého koryta s počáteční rozlohou cca 119 hektarů.

V roce 1977, po prvních demokratických volbách, se správa města Valencie rozhodla pořídit změnu územního plánu a vymezit v rozsahu bývalého řečiště Turie plochu veřejného parku.

V roce 1978 byl schválen projekt na přetvoření bývalého řečiště na městský park. V souvislosti s tímto záměrem byla vyhlášena ideová soutěž, cena za první místo však nebyla udělena.

Po ideové soutěži na uspořádání území bývalého řečiště pověřila v roce 1981 správa města Valencie architektonický ateliér Ricarda Bofilla zpracováním projektu na toto území. V roce 1984 byl schválen provizorní plán, na jehož základě byly zahájeny stavební práce. Některé

Valencie 1704

Valencie 19. st.

Park Turia

Projekt přeložky řeky Turia

úseky bývalého řečiště byly realizovány v souladu s projektem tohoto katalánského architekta, další úseky byly upraveny dle jiných pozdějších projektů.

Projekt přetvoření tohoto území se snaží ideově reagovat na polohu města u pobřeží moře a posílit kompoziční význam bývalé trasy toku Turie.

Tato idea je zřejmá u všech předložených návrhů, kde řešeným územím není pouze vlastní koryto řeky, ale i širší okolí, na které bude mít téměř s jistotou realizace záměru značný vliv.

Hlavní cíle, které projekt sledoval:

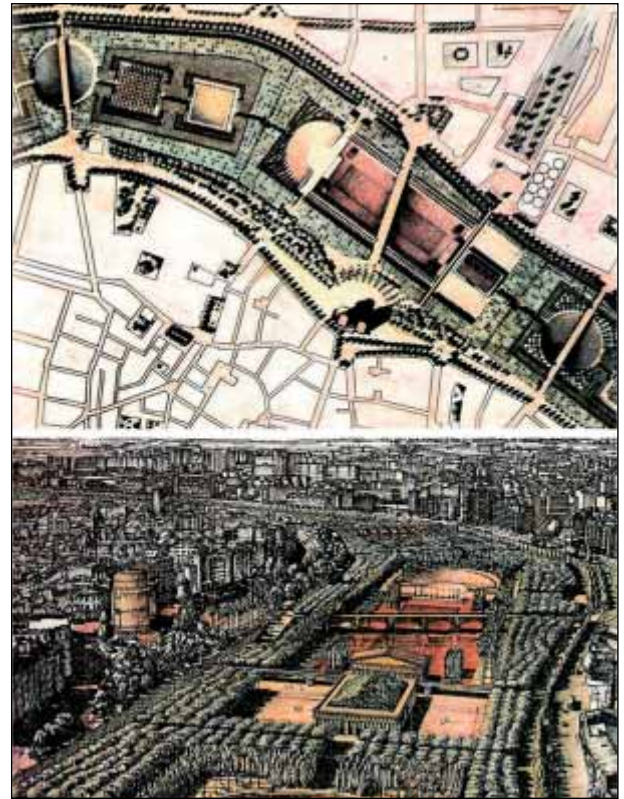
- Vyhovující propojení stabilizovaného městského centra se zástavbou na břehu moře
- Vhodná zástavba v nezastavěném území města
- Strategické zásahy v areálu přístavu za účelem renovace
- Regulace uspořádání území na pobřeží moře
- Přehodnocení a přestavba městského břehu řeky

I přes nesporný přínos těchto dílčích opatření nebyla jejich velká část realizována v souladu s projektem architektonického ateliéru Ricarda Bofilla a záměry byly později modifikovány především z politicko-ekonomických důvodů.

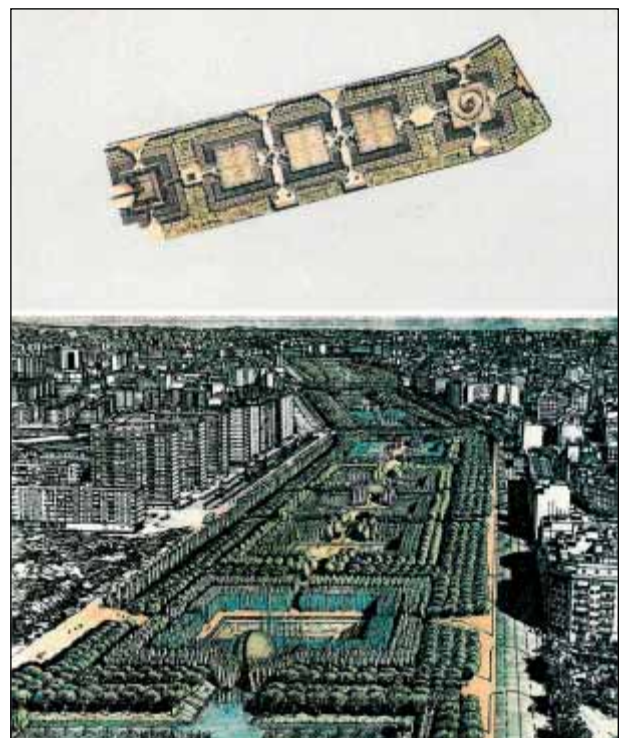
Původní projekt byl založen na radikálním geometrickém uspořádání. Geometrie definovala základní principy členění území, které bylo rozděleno na logické celky s velikostí a měřítkem odpovídajícími jejich funkci. Projekt zároveň

vymezil v území systém pohledových os a korigoval veškeré přirozené prvky, které původní koryto utvářelo.

Koryto řeky je významným liniovým kompozičním prvkem, který dynamickým způsobem protíná městskou zástavbu a v dílčích úsecích umožňuje umístění různých objektů a zařízení, zejména občanské vybavenosti.

Centrální část parku

Park s vodními prvky

Základní osa je v celé délce bývalého řečiště hierarchicky uspořádána a je výrazně akcentována jednotlivými mosty, které mají charakter jakýchsi kloubů či lomových bodů. Přísná geometrie jednotlivých prvků v území a osy mostů se navzájem doplňují a vytvářejí zajímavé a dynamické perspektivy.

Území je mosty rozděleno do několika částí. Do jednotlivých úseků jsou v rámci stávajících rozsáhlých ploch zeleně umisťovány objekty s různorodým využitím: rekreace, sport, kultura, veřejná prostranství.

Různé druhy zeleně jsou použity jako přechodový prvek mezi lesy a vnitřními zahradami. Plochy zeleně tedy představují komplexní systém, zahrnují jak extenzivní vegetaci a lesní porosty, tak zahrady francouzského typu charakteristické pro zámecké parky.

Dle Bofillova projektu byla v plném rozsahu realizována pouze střední část, v okolí hudebního auditoria. Základem koncepce je tvarově jednoduchá kompozice, nenáročná na realizaci i údržbu. Navržené uspořádání vychází ze dvou historických vzorů: klasického řeckořímského modelu, který využívá abstraktní prvky, a modelu středozemního, vyváženého a umírněného, založeného na využití autochtonních dřevin, jakými jsou borovice, cypřiš, pomerančovník, olivovník, palma a dub. Ve zbývající části území byly realizovány úpravy dle jiných návrhů, přičemž některé z nich respektovaly původní projekt, jiné ne.

Jedním z cílů, které původní projekt sledoval, a kterého se podařilo postupně dosáhnout, je vytvoření nové městské krajiny, vnímatelné jak z horizontu bývalého řečiště, tak i z přilehlých komunikací.

Auditorium

Nový most a polyfunkční objekt

Dětské hřiště

Opera a planetárium

Klíčovými prvky projektu byly koncepce zeleně a integrace vodních ploch, které mají všem návštěvníkům a obyvatelům města připomínat původní existenci řeky. Oba prvky – zeď a voda, přispívají ke sjednocení celého území bývalého řečiště, které je vlivem jiných prvků dekomponováno.

V nedávné době byly realizovány nové mosty (tři z nich od architekta Santiaga Calatravy), několik kulturních zařízení (Palác hudby, kino IMAX, Město vědy a umění, Oceánograficum a opera), sportovní plochy a zařízení, ubytovací zařízení, parkově upravené plochy a plochy pro volnočasové aktivity.

Poslední intervencí je realizace očekávaného parku „Parque de cabecera“ dle projektu architekta Eduarda de Míguela, s celkovou rozlohou 33 hektarů. V tomto parku je navržena výsadba autochtonní zeleně a tzv. biopark, který nahrazuje původní zoologickou zahradu v tomto místě.

Řečiště má celkovou délku přibližně 9 km a šířku od 150 do 200 m s rozšířením či zúžením v místech mostů. Území představuje skutečné zelené plíce Valencie, je oblíbené a hojně využívané obyvateli města.

*Juan Deltell
španělský architekt
překlad Monika Boháčová*

Grafický doprovod: archiv autora

ÚSES v sídle

Problémy s aplikací principů zakládání ÚSES ve městě na příkladech z hl. m. Prahy

Martin Fejfar

Krátká poznámka z historie na úvod

Myšlenky na vytváření systémů ekologické stability, které mají zvýšit odolnost naší krajiny vůči vnějším tlakům a zabezpečovat zachování genofondu živých organismů, sahají až hluboko do počátku osmdesátých let minulého století. Avšak teprve společenské změny roku 1989 a následujícího období umožnily založení územního systému ekologické stability (dále jen „ÚSES“) v institucionalizované podobě, jak jej známe dnes. Důležitým krokem se stal vznik Ministerstva životního prostředí České republiky (MŽP), v jehož gesci – a pod vedením Ing. Igora Míchala – vznikl na konci roku 1990 obsáhlý materiál „Územní zabezpečování ekologické stability, teorie a praxe“ shrnující tehdejší poznatky a přístupy. Následný postup prací vyvrcholil zakotvením ÚSES v české legislativě, konkrétně v zákoně České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (dále jen „zákon“), respektive v jeho prováděcí vyhlášce č. 395/1992 Sb. (dále jen „vyhláška“). S ohledem na tehdejší dobu šlo, bez nadsázky řečeno, o přelomové právní předpisy. V souladu s potřebami projektantů pak během několika let vznikla řada metodik a metodických pokynů (nejprve samostatně na MŽP, později ve spolupráci tohoto orgánu ochrany přírody s Ministerstvem pro místní rozvoj) pro zpracování oborových dokumentů ÚSES i pro jejich zpracování do územně plánovacích dokumentací. Mezi ně patří například i v současnosti zřejmě nejpoužívanější metodika „Rukověť projektanta místního ÚSES“ z roku 1995. Posledními opravdu významnými oficiálními počiny v problematice bylo vydání územně technického podkladu (ÚTP) „Nadregionální a regionální ÚSES ČR“ v roce 1996 a vydání dvou dokumentů souvisejících s tímto ÚTP („Návod na užívání ÚTP“, resp. „Metodika zpracování ÚSES do územních plánů obcí“) v letech 1997 a 1998.

Vývoj přípravy ÚSES v Praze

Hlavní město Praha (dále jen „Praha“) přistupovalo už od počátku k ÚSES poměrně aktivně. Po různých přípravných fázích nechal Odbor ochrany prostředí Magistrátu hl. m. Prahy (OOP MHMP) pro celé pražské území zpracovat firmou Löw & spol. s r. o. generel místního ÚSES, který byl v roce 1994 schválen Zastupitelstvem hl. m. Prahy jako podklad pro územní plánování. Proto jej také tehdejší Útvar hlavního architekta hl. m. Prahy, záhy

přejmenovaný na Útvar rozvoje města (ÚRM), mohl použít téměř od počátku prací na územním plánu sídelního útvaru (ÚP SÚ) pro Prahu. Generel se podařilo ve druhé polovině devadesátých let do konceptu ÚP SÚ zapracovat tu lépe – zejména ve volné krajině na okraji města – tu hůře, jak byl tento čistě oborový dokument konfrontován s tehdy známými rozvojovými záměry. Významnou a podstatnou roli však také sehrála míra urbanizace některých vnitřních částí Prahy, takže zde ÚSES musel být oproti generelu místně redukován.

Obr. 1: Obvyklá úprava břehů Vltavy v centru Prahy

Problémy: metodika versus reálná situace v Praze

Metodika ÚSES již od počátku směřovala k cíli umožnit „... trvalou existenci přirozeného či pozměněného, avšak přírodě blízkého ekosystému“, jak se lze dočíst v § 1 vyhlášky a s malou obměnou i v příslušném paragrafu zákona. Proti tomu stojí historický vývoj obcí, jejichž jádra byla dlouhodobě – a v případě měst jde mnohdy o intenzivní proces trvající po staletí – přeměňována, resp. od-přirodňována. Pokud se lze při vymezení prvků ÚSES centrům obcí vyhnout, komplikace zpravidla nenastávají. Horší je to v případě biokoridorů vázaných na vodní toky. I laikovi musí být z pohledu logiky věci jasné, že vést ÚSES po potoce či řece na okraj obce a pak se odchýlit mimo vodní prostředí není metodicky správné. Taková problematická situace nastala i v Praze, a to zejména v případě Vltavy, protože tato řeka křížuje velkou část naší republiky a jako taková plní roli biokoridoru nad-regionálního významu. Založení města při významném brodu přes Vltavu (a s tím spojená exploatace okolního

prostoru) způsobilo nevratné změny ve využití příbřežních partií. Vývoj byl dovršen regulací vlastní břehové čáry v souvislosti se splavněním řeky a přiblížením zástavby až na okraj takto vzniklých nábřeží. Z důvodů ochrany zastavěného území před povodněmi došlo také na mnoha místech k výraznému navýšení terénu nad úroveň hladiny vody v řece (viz obr. 1).

Při přípravě pražského ÚP SÚ jsme se spolu s dalšími kolegy z ÚRM rozhodli zvolit podle našeho názoru nejlepší možné řešení – řešení kompromisní. Přerušit v Praze nadregionální biokoridor Vltavy nám přišlo z již uvedených důvodů nemyslitelné a stejně tak nemohou být myslitelné razantní zásahy v tradiční urbanistické struktuře centra města. O památkové ochraně historického jádra města snad ani není třeba na tomto místě detailně pojednávat. Větší vhodné plochy pro vymezení biocenter podél řeky téměř nejsou, a tak byly do ÚSES jako biocentra zařazeny všechny využitelné ostrovy, případně jejich části. To vše při respektování požadavků protipovodňové ochrany a zároveň za předpokladu zachování dosavadní rekreační funkce. Ostrovy, významný fenomén každodenního života Pražanů i návštěvníků hlavního města, nelze využívat jednostranně. V platném ÚP SÚ to funguje tak, že například celá severní část Střeleckého ostrova je lokálním biocentrem, ale zároveň je funkčně zařazena mezi parky (viz obr. 2). Aktuálně plánované úpravy ostrova posílí původní druhovou skladbu dřevin, vedle toho tento prostor zůstane plně zachován pro návštěvníky. V části bude intenzivnější využití, část může mít „intimnější“ podobu bez mobiliáře apod. Podobné je to třeba u Císařské louky plnící funkci regionálního biocentra. Stávající sportoviště zůstane zachována, avšak jejich plocha se významně nezvětší...

Obr. 2: Lokální biocentrum na Střeleckém ostrově

V případě drobných vodních toků je situace poněkud jiná, jelikož mnohé jsou v některých svých částech zatrubněny. Místní význam takovýchto vodotečí mnohdy umožňuje kritické úseky z ÚSES vyjmout, respektive takto postižené potoky vyjmout celé. Opravdu krajním případem by mělo být slepé a ve své podstatě nesystémové zakončení biokoridoru na Botiči, jehož závěrečný úsek mezi Ostrčilovým náměstím a ústím do Vltavy je v délce cca 600 m veden kontinuálně pod zemí. S ohledem na množství stá-

vajících domů a trasování obslužných komunikací zde není přílišná šance na zlepšení situace, a proto jsme biokoridor v ÚP SÚ formálně zakončili v místě, kde začíná zaklenutí toku (viz obr. 3). Samozřejmě ale je vždy nutno postupovat individuálně v každém jednotlivém případě.

Obr. 3: Konec biokoridoru před zaklenutím Botiče

Daleko větší problém nastal ve fázi návrhu pražského ÚP SÚ, na němž se pracovalo v letech 1997–1999. Mezitím byl totiž vydán v úvodu zmiňovaný ÚTP, který obsahoval návrh nového nadregionálního biokoridoru ve svazích nad levým břehem Vltavy. Už příprava konceptu ÚP SÚ ukázala nereálnost bezkolíniho průchodu lokálního biokoridoru prostorem Prahy 5, takže tím spíš nešlo podobný požadavek naplnit v případě nadregionálního biokoridoru více než dvojnásobné šířky. Jednání s příslušnými orgány ochrany přírody nepřinesla uspokojivé řešení směřující ke korekci trasy nadregionálního biokoridoru mimo zastavěnou část Smíchova a zajištění jeho kontinuálního průběhu. Tento biokoridor je tedy v platném ÚP SÚ sice veden metodicky dobře pokud jde o klimatické a stanovištní podmínky, avšak s ohledem na existenci historické zástavby nespojitě, přičemž některá přerušení jsou v řádu stovek metrů. Exemplárním příkladem může být mimoúrovňová křižovatka ulic Plzeňské, Kartouzské a Duškovy se Strahovským tunelem a Tunelem Mrázovka (viz obr. 4).

Obr. 4: Přerušení biokoridoru křižovatkou na ul. Plzeňské

Ostatní těžkosti při naplňování ÚSES jsou adekvátní situaci v jiných městech, jen míra jejich koncentrace je jiná. Například jde o plochy, které sice lze využít pro založení ÚSES, avšak došlo u nich k narušení půdního horizontu terénními pracemi, uložením navážek apod., takže může být problematické se snažit za každou cenu dodržet původní druhovou skladbu výsadby dřevin atd. Zeleň ve městě trpí imisemi znečišťujících látek, místy též srážkovým a světelným stínem, na plochách u komunikací zase hrozí zasolení kořenů v zimních měsících. K tomu všemu je nutno při zakládání prvků ÚSES přihlídnout. Stejnou obecnou překážkou běžně bývá výstavba komunikační sítě, zvláště pak vícepruhových silnic s vysokou intenzitou dopravní zátěže. Ty často tvoří tak významnou bariéru v krajině, že fragmentují ÚSES do samostatně nefunkčních kusů a jedinou možností se stává mimoúrovňové křížení biokoridoru s komunikací. Pokud ovšem můžeme najít odpovídající technické řešení a pokud to prostorové, majetkové a jiné podmínky dovolují.

Závěr

Mnohaleté zkušenosti s užíváním pražského ÚP SÚ (schválen byl v září roku 1999) ukazují, že vymezování ÚSES v lidských sídlech, tím spíše v intenzivně urbanizovaném prostředí, jakým Praha je, není jednoduchým úkolem. Biokoridory by měly vstupovat do zástavby jen

v opravdu odůvodněných případech, kdy je šance vytvořit či alespoň zachovat prostupnost systému se základními kvalitativními parametry. Nakonec, v již citované vyhlášce je výslovně uvedeno, že „biokoridor je území, které neumožňuje rozhodující části organismů trvalou dlouhodobou existenci, avšak umožňuje jejich migraci mezi biocentry, a tím vytváří z oddělených biocenter síť“. O to víc je překvapující, že hlavní metodický orgán, za nějž lze MŽP jako ústřední orgán ochrany přírody bezesporu považovat, od počátku platnosti zákona (rok 1992) nepřipravilo jedinou legislativní změnu zákona týkající se ÚSES. Stejně tak nedošlo v tomto smyslu k žádné aktualizaci vyhlášky. Stejně tak nedošlo od roku 1995, kdy vyšla výše zmíněná metodika ÚSES „Rukověť projektanta místního ÚSES“, k žádné komplexní aktualizaci metodických postupů, o vydání oficiálního metodického pokynu ani nemluvě. To vše, přestože se mění navazující legislativa (včetně stavebního zákona), rozšiřují se vědecké poznatky, díky používání v praxi se objevilo plno problémů a nejasností. Stejně tak zůstala nedotažena kompenzační opatření vlastníkům dotčených pozemků atd. Přitom ÚSES patří mezi obligátní a závaznou součást všech stupňů územně plánovacích dokumentací a jako takový je navíc veřejným zájmem.

*Mgr. Martin Fejfar
Útvar rozvoje hlavního města Prahy*

Grafický doprovod: archiv autora

Metodické postřehy k tématu „Zeleň v územních plánech“

Vlasta Poláčková

Odborná i laická veřejnost si je vědoma významu zeleně v sídlech i v krajině. Přesto stávající zeleně kolem nás ubývá, např. „zahušťováním“ zástavby v sídlech, což umožňují mimo jiné časté změny územních plánů a nedostatečná podpora využívání brownfields. Ani v nové zástavbě nejsou veřejná prostranství a zeď vždy dostatečně zastoupeny. Může územní plán tuto situaci ovlivnit? Poskytuje plochám zeleně dostatečnou ochranu?

Na tyto a další otázky týkající se řešení zeleně v územních plánech obcí hledá odpovědi tento příspěvek. Zabývá se legislativním rámcem řešení zeleně v právních předpisech. Uvažuje o začlenění zeleně a územního systému ekologické stability do ploch s rozdílným způsobem využití. Na závěr na příkladech z praxe ukazuje systém sídelní zeleně jako jeden z mnoha systémů tvořících organismus města a připomíná širší souvislosti řešení zeleně v sídlech a krajině.

Příspěvek vznikl díky přispění několika urbanistů-projektantů, kterým tímto autorka článku děkuje. I když názory uvedené v článku nelze vydávat za jednotný postoj uvedených urbanistů, v řadě bodů projeví názory velmi podobné. Cílem článku je vyvolat diskusi o tomto tématu.

Legislativa

Základní požadavek na řešení **systému sídelní zeleně** je obsažen ve vyhlášce č. 500/2006 Sb. v příloze č. 7, v části I. Obsah územního plánu, v odstavci (1) – v požadavcích na textovou část, bod c). V bodě d) je dále uveden požadavek řešit koncepci veřejné infrastruktury.

...od veřejné infrastruktury přes veřejná prostranství k veřejné zeleni...

Co se rozumí pojmem **veřejná infrastruktura** je stanoveno ve stavebním zákoně č. 183/2006 Sb. (dále též SZ), v § 2 Základní pojmy, v odstavci (1), bodě k). Kromě dopravní a technické infrastruktury a občanského vybavení jsou veřejnou infrastrukturou také veřejná prostranství.

Stavební zákon pojem **veřejná prostranství** nedefinuje a odkazuje na § 28–34 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. Zde se dozvídáme, že „*veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeď, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru*“.

Význam **zařazení veřejné zeleně mezi veřejná prostranství** spočívá v možnosti využít předkupního práva, dle § 101 SZ, odst. (1):

*„K pozemku určenému územním plánem nebo regulačním plánem pro veřejně prospěšnou stavbu nebo pro veřejně prospěšné opatření má obec nebo kraj, který je vymezil v územně plánovací dokumentaci, nebo stát podle příslušnosti k vlastnictví v souladu se zvláštními právními předpisy předkupní právo. **Obec má též předkupní právo k pozemku určenému územním plánem nebo regulačním plánem pro veřejné prostranství.**“*

...Co říká k problematice veřejných prostranství, respektive zeleně, vyhláška č.501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území?...

V § 3 Obecné požadavky na vymezení ploch, v odstavci (5) je uvedeno: „*Obecným požadavkem na vymezení ploch je vytvářet a chránit bezpečně přístupná veřejná prostranství v zastavěném území a v zastavitelných plochách, chránit stávající cesty umožňující bezpečný průchod krajinou a vytvářet nové cesty, je-li to nezbytné.*“

V § 7 vyhlášky č. 501/2006 Sb. Plochy veřejných prostranství se dále uvádí:

odst. (1):

„Plochy veřejných prostranství se obvykle samostatně vymezují za účelem zajištění podmínek pro přiměřené umístění, rozsah a dostupnost pozemků veřejných prostranství a k zajištění podmínek pro jejich užívání v souladu s jejich významem a účelem.“

odst. (2):

„Plochy veřejných prostranství zahrnují zpravidla stávající a navrhované pozemky jednotlivých druhů veřejných prostranství a další pozemky související dopravní a technické infrastruktury a občanského vybavení, sloučitelé s účelem veřejných prostranství.“

O zastoupení veřejné zeleně na veřejných prostranstvích se v § 7 jmenovitě nedozvídáme, pouze odkaz na zákon o obcích nás dovede k veřejné zeleni.

Vyhláškou č. 269/2009 Sb. byl § 7 doplněn o **upřesnění požadavků na vymezení ploch veřejných prostranství**:

„Pro každé dva hektary zastavitelné plochy bydlení, rekreace, občanského vybavení anebo smíšené obytné se vymezuje s touto zastavitelnou plochou související plocha veřejného prostranství o výměře nejméně 1 000 m²; do této výměry se nezapočítávají pozemní komunikace.“

Pokud je využití navržené plochy podmíněno zpracováním územní studie nebo regulačního plánu, obvykle projektanti tento požadavek přenášejí do požadavků na řešení plochy, nebo do zadání regulačního plánu a plochu konkrétně nevymezují.

Zeleň a plochy s rozdílným způsobem využití

...Do jakých ploch s rozdílným způsobem využití zařadit v územním plánu zeleň, když vyhláška č. 501/2006 Sb. neuvádí zeleň mezi „Plohami s rozdílným způsobem využití“?...

Vzhledem k tomu, co nám umožňuje legislativa, existují tři možnosti:

1. zeleň je vymezena v rámci ploch veřejných prostranství,
2. pro zeleň jsou vymezeny plochy doplněné na základě § 3, odst. 4 vyhlášky č. 501/2006 Sb.,
3. zeleň není vyčleněna do samostatného druhu plochy s rozdílným způsobem využití a pozemky zeleně jsou zahrnuty do jiných druhů ploch.

1. Zeleň na veřejných prostranstvích

Zeleň veřejnou a parky je vhodné zařadit do ploch veřejných prostranství (§ 7 vyhlášky č. 501/2006 Sb.). Ziskáváme tím mimo jiné možnost u navrhovaných ploch využít institutu předkupního práva (viz výše). Vzhledem k polyfunkčnosti veřejných prostranství se v praxi většinou veřejná zeleň vyčleňuje do samostatné podskupiny s různými názvy (§ 3, odst. 4 vyhlášky č. 501/2006 Sb.):
– veřejná prostranství – veřejná zeleň nebo veřejná prostranství s dominantní funkcí zeleně apod.

Obr. 1: Veřejný park v Mělníku

2. Plochy zeleně doplněné na základě § 3 (odst. 4 vyhlášky č. 501/2006 Sb.)

Ne všechny plochy zeleně jsou na veřejných prostranstvích. Přesto je v některých případech vhodné v územním plánu tyto plochy vymezit a stanovit pro ně podmínky využití. Samostatné vyčlenění ploch zeleně umožňuje jejich podstatně lepší ochranu před změnou využití (zástavbou), než jsou-li pozemky zeleně pouze zahrnuty do jiných druhů ploch. Vymezení těchto doplňujících druhů ploch je nutné odůvodnit. V projekční praxi se objevuje různá, ale velmi obdobná typologie takových ploch zeleně (nyní nehovoříme o zeleni na veřejných prostranstvích):

– zeleň soukromá a vyhrazená,

Obr. 2: Soukromé zahrady na parkáně v Lokti

– zeleň ochranná a izolační,

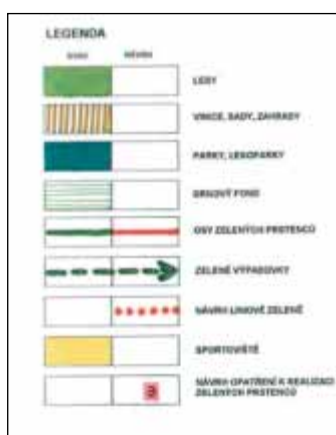
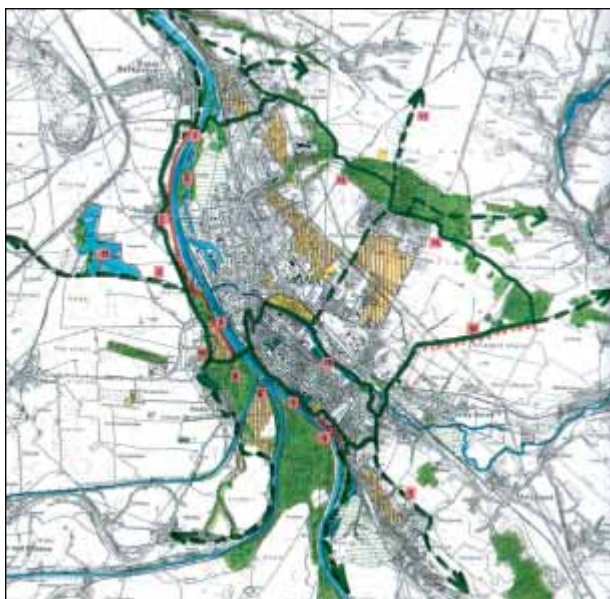

Obr. 3: Ochranná a izolační zeleň u Pražského okruhu

– zeleň přírodního charakteru nebo zeleň krajinná (bývá vymezována i v krajíně),

Obr. 4: Zeleň u potoka Pšovky v Mělníku

Obr. 8: „Zelené pásy“ – město Mělník a jeho okolí

Tyto systémy je třeba řešit vždy ve vzájemných souvislostech a také s ohledem na širší vazby. U systému sídelní zeleně jistě nikdo nepochybuje o vazbě na krajinnou zeleně, včetně územního systému ekologické stability. Významná by měla být i vazba na tzv. „zelené pásy“, které některá města mají vymezena nebo jejich vymezení plánují.

Závěry

Systém sídelní zeleně

- Systém sídelní zeleně lze v územním plánu navrhnout (respektive stabilizovat), pokud se promítne na plochy s rozdílným způsobem využití, jejichž regulativy ochrání plochy před zástavbou.
- Systém by měl být propojený a měl by být v úzké vazbě na další systémy.
- Měl by být navázán na zeleň a cesty v okolní krajině.
- Systém sídelní zeleně by měl být zobrazen v samostatném schématu pro větší názornost a jednoznačnost vymezení systému.
- Legislativa nebo metodika by měla pojem systém sídelní zeleně blíže definovat (včetně podmínek využití ploch systému).

Veřejná zeleň a veřejná prostranství

- Plochy veřejné zeleně lze v souladu s platnou legislativou vymezit jako typ veřejného prostranství.
- Veřejná prostranství mají řadu dalších funkcí, a proto by bylo vhodnější vyčlenit je ze systému druhů ploch dle vyhlášky do polohy systému ležícího nad plochami s rozdílným způsobem využití (ani jiné systémy nelze ztotožnit s druhy ploch s rozdílným způsobem využití).

Další druhy ploch zeleně

- Pro ochranu další nezastavitelné zeleně v zastavěném a zastavitelném území projektanti nevystačí s veřejnými prostranstvími a užívají plochy s jiným způsobem využití, které doplňují dle § 3 odst. 4 vyhlášky č. 501/2006 Sb.
- Více typů ploch zeleně vyplývá z potřeby stanovit různé regulativy (rozdíly v charakteru využití plochy, v možnosti oplocování, výstavby cest, výstavby infrastruktury, realizace prvků parteru).
- Na tuto potřebu by legislativa měla reagovat stanovením ploch zeleně jako jedné z kategorií ploch s rozdílným způsobem využití ve vyhlášce č. 501/2006 Sb.

Ing. arch. Vlasta Poláčková
Urbanistický atelier UP-24 Praha

spolupráce
Ing. arch. Vladimír Dujka
Ing. arch. Jaroslav Haluza
Ing. arch. Blanka Hysková
Ing. Vladimír Mackovič
Ing. arch. Dáša Tůmová

Všechny fotografie i přílohy byly zhotoveny autorkou článku, s výjimkou obrázku č. 3, který zhotovila Ing. arch. Zuzana Hrochová.

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚSTAV
ÚZEMNÍHO
ROZVOJE

AUÚP

Název: Zeleň ve městě – město v zeleni
Seminář AUÚP, 7.–8. října 2010, Praha-Troja

Vydání: První

Místo vydání: Brno

Vydává: Ústav územního rozvoje

Rok vydání: 2011

Počet stran: 70

Tisk: Grafex – Agency, s. r. o.
Údolní 76, Brno

Náklad: 1 800 ks

ISBN 978-80-87318-18-8

